

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ■ τεύχος 12 - περίοδος Β ■ Νοέμβριος/Δεκέμβριος 1998

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλαδού, 105 65 Αθήνα
τηλ.: 3215 146/fax: 3215 147

'ARCHITEKTONES'
JOURNAL OF THE ASSOCIATION
OF GREEK ARCHITECTS

Issue 12, Cycle B, November/December 1998
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 65 Athens
tel.: 3215 146/fax: 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
Πρόεδρος: Άγγελος Γαβαλάς
Αντιπρόεδρος: Δημήτρης Μαραβέας
Γεν. Γραμματέας: Νίκος Μπαλαμάνης
Ταμίας: Αργύρης Δημητρίδης
Ειδ. Γραμματέας: Ειρήνη Κουφέλη
Μέλη: Μηνάς Αγγελίδης
Μαργαρίτα Ακριτίδη
Νίκος Δεσποτίδης
Άσπα Κατσαρέλη
Απόστολος Καταρός
Βίβή Μπάτσου
Γιάννης Πάνου
Μιχάλης Παντελάκης
Σπύρος Παπαδόπουλος
Σουλή Σαλίφογλου

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Άγγελος Γαβαλάς

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη στήλη
Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους Δρχ. 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

T. Μπίρης, «ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, Στη μνήμη του Κυριάκου Κρόκου» (σελ. 19)

«Χαιρετισμός του εκπροσώπου του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στον ουνάδελφο Ηλία Παπαγιαννόπουλο» (σελ. 20)

G. Σημαιοφορίδης, «Στη μνήμη του Ισαάκ Σαπόρτα» (σελ. 21)

N. Χολέβας, «Δημήτρης Μανίκας: Ο "Ελληνας" της Βιέννης» (σελ. 23)

I. Μεσαρές, «Η "ανασύσταση" του τρίτου πόλου...» (σελ. 25)

«Η προστασία του προπολεμικού μοντερνισμού» (σελ. 28)

DOSSIER

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων-Β' μέρος
«Τα πορίσματα του ΥΠΠΟ» (σελ. 33)

A. Ρωμανός, «Το πολεοδομικό πλαισιο της ενοποίησης» (σελ. 36)

«Μελέτη συνολικής αναδείξης αρχαιολογικού χώρου Φιλοπάππου» (σελ. 41)

«Μελέτη συνολικής αναδείξης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Αγοράς» (σελ. 45)

«Μελέτες αναπλασης-διαμόρφωσης δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή της Ακρόπολης (Δ. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου)» (σελ. 49)

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

(σελ. 58)
«Αποτελέσματα αρχιτεκτονικών διαγωνισμών»

ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

(σελ. 60)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

17

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕ
Αθήνα: Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 9235 487-9/fax: 9222 743
Θεσ/κη: Βασ. Όλγας 181
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
Γιώργος Σημαιοφορίδης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Εμμανουηλίδης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομηνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Αχιλλεας Κυριακίδης
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Αθήνα: Λάμπης Δορλής, Βάνα Διαμαντοπούλου
Αρετή Κατή, Τάσος Σπανούδης, Ντίνος Δογορίτης
Θεσ/κη: Τέτα Μάη, Μαρία Θεοχαροπούλου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδης
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Γιώργος Βρεττάκος
DTP SERVICE
Extension, Γ. ΒΑΡΔΑΚΗΣ & ΣΙΑ ΟΕ
Φίλωνος 64 Δάφνη, τηλ.: 9735 563
ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Περαντίνας-Κανάκης ΟΕ
Φίλωνος 64 Χαροκόπη, τηλ.: 9716 847
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

Στο εξώφυλλο: Οι περιοχές του πρόγραμματος ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων Σ' αυτήν τη σελίδα: Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου του Ολυμπείου, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βασίλης Γκανιάτσας
Γιάννης Ζερβός
Κώστας Ηλιάκης
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Νίκος Μπαλαμάνης
Δημήτρης Μαραβέας
Γιάννης Πολύζος
Γιώργος Σημαιοφορίδης
Νίκος Σιαπκίδης
Λίνα Στεργίου
Βάσω Τροβά
Σάρβας Τσιλένης
Ξένια Φωτοπούλου

ε π í κ a i p a

V E K R O L O Y I E S

Κρόκος, Παπαγιαννόπουλος, Σαπόρτα

ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Στη μνήμη του Κυριάκου Κρόκου

Έξι μήνες έχουν περάσει από τότε που ο Κυριάκος έφυγε. Κι όμως, πριν λίγες μέρες τον ένιωσα και πάλι κοντά, καθώς είδα, μέσα στην τυχαιότητα και την ασχήμια της πόλης, την καθαρή γραμμή της αρχιτεκτονικής του.

Ήταν σαν να ξανασυναντούσα ένα καλό φίλο, όχι μόνο προσωπικό δικό μου, αλλά έναν κοινό φίλο όλων μας. Είναι ένα σπάνιο χάρισμα αυτό, που λίγοι μόνο έχουν: να γίνονται πόλοι (δηλαδή, πομποί και δέκτες) ενός συλλογικού αισθήματος νοητικής επαφής και επικοινωνίας.

Γεννά αυτό μιαν «άλλη» φιλία, καμιά φορά πιο δυνατή (και πιο πιστή) από εκείνηνη που συνήθωσα εννοούμε.

Μας ενώνει βαθιά, ακόμα και με αυτούς με τους οποίους, ενώ δεν έτυχε να συμβιώσουμε ή να συνυπάρξουμε πραγματικά, εντούτοις φέρουμε πάνω και μέσα μας ισχυρό το ίχνος τους, γιατί επηρεαστήκαμε από τη μεγάλη αξία του έργου τους.

Με αυτούς τους λίγους αρκεί που συνδιαλεγόμαστε νοερά, περιδιαβαίνοντας με τη φαντασία μας μαζί τους, ξανά και ξανά, έναν «Κοινό Τόπο» που αγαπάμε.

Έτσι, αν πραγματικά το θέλουμε, μπορούμε μυστικά να νιώθουμε ως φίλους και γνωστούς μας τον αρχαίο κατασκευαστή ειδωλίων, τη Σαπφώ, τον Χατζιδάκι, τον Ελύτη.

Μπορεί να τους αισθάνομαστε ξαφνικά δίπλα μας, συντροφιά μας, να παρακολουθούν τις σκέψεις, τις πράξεις και τα έργα μας. Γίνονται η δεύτερη συνείδησή μας.

Τέτοιος, λοιπόν, κοινός και αγαπητός φίλος είναι ο Κυριάκος Κρόκος για όλους εκείνους –τους γνωστούς και αγνώστους του– που περπάτησαν και θα περπατούν μαζί του και μέσα από το έργο του, τον αγαπητό «Κοινό Τόπο» της αρχιτεκτονικής.

Πραγματικά, το έργο του Κυριάκου περπατιέται όπως ένας κήπος, διαρκώς ανοιχτός σε όσους θέλουν να τον επισκεφθούν. Είναι περίτεχνα, με προσωπική φροντίδα και χειρωνακτική εργασία φτιαγμένος, πολύ όμορφος και καλοσχεδιασμένος, γεμάτος

πουλιά, χρώματα και μυρωδιές. Είναι κήπος γόνιμος, με δικό του τρεχούμενο νερό, που θα συνεχίσει να γεννά νέα και πιο ωραία λουλούδια, καθώς ο αέρας θα μεταφέρει μακριά το σπόρο. Έχει δρόμους φανερούς, αλλά και κρυφά, μοναχικά μονοπάτια. Οδηγούν το βήμα μέσα και από άλλους κήπους, μέχρι τον ιδανικό απεριόριστο χώρο όπου κινούνται οι ιδέες, και γεννιούνται οι αρχιτεκτονικές.

Είναι ένας περίπατος διδακτικός, που δυναμώνει την επίδια ότι μπορεί και σήμερα να υπάρχει καλή αρχιτεκτονική, ότι η αρχιτεκτονική αυτή μπορεί να γίνει με πέτρα, ξύλο και σκυρόδεμα, κι όχι με κούφια λόγια. Διδάσκει ακόμα ότι και ο λόγος για την αρχιτεκτονική μπορεί να έχει την ουσία και τη στερεότητα της πέτρας, του ξύλου και του σκυροδέματος, όταν όλα αυτά (δηλαδή, ύλη και λόγος) περνούν από τη βασανιστική επεξεργασία της ψυχής και του μυαλού.

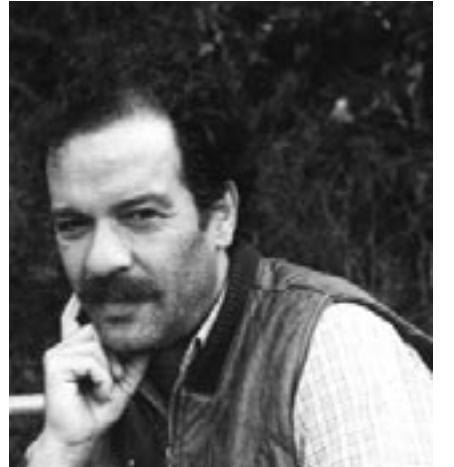
Ακόμα και ο θάνατος δεν μπορεί να διακόψει τη νοερή συνάντηση με τον Κυριάκο. Θα έρχεται και θα ξανάρχεται ο Κυριάκος βράδυ στο σχεδιαστήριο, μόνος ή με τον Αλέξη, και θα σκύβει πάνω από το σχέδιο. Θα επιχειρείς με αγωνία να αποκρυπτογραφήσεις ακόμα και το πιο ανεπαίσθητο νεύμα της αμφιβολίας ή της διαφωνίας του, ή ακόμα και το πολυπόθητο εκείνο «Καλώς έχει!» Μέσα στην ησυχία, θα τον ακούς να ψιθυρίζει: «Αρχιτεκτονικός χώρος δεν είναι οποιοσδήποτε χώρος: είναι εκείνος που είναι καμωμένος για να γεννιούνται, να ζουν και να πεθαίνουν άνθρωποι...»

Στο επανιδείν, λοιπόν, καλέ αρχιτέκτονα, παλιέ συμφοιτητή, φίλε.

Τάσος Μπίρης

πάνω: Ο αρχ. Κ. Κρόκος

**Χαιρετισμός του εκπροσώπου
του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στον συνάδελφο
Ηλία Παπαγιαννόπουλο**

Έτυχε, τώρα τελευταία, να πηγαίνω ξανά κάπως τακτικά στο γνωστό υπόγειο γραφείο της οδού Δημοχάρους.

Παραμέριζα λίγο (όπως παλιά) το γιασεμή της εισόδου, κατέβαινα τα σκαλιά και αναδύομουν στον κόσμο του Ηλία.

Ξαφνικά, ήμουν σε τροχιά, σε άλλο χρόνο και τόπο. Παντού η καλή αρχιτεκτονική (σε μακέτες, σχέδια, φωτογραφίες, σημειώσεις) έχεχείζει ορμητικά. Ξεκίναγε απ' το πάτωμα και κάλυπτε τους τοίχους, πλεγμένη, ως αδιάσπαστο σύνολο, με ζωγραφική, γλυπτική, μαστοριλίκι χειρωνακτικό και πρόσωπα, φυσιογνωμίες, βλέμματα του παρελθόντος και του παρόντος.

Με απορρόφηση μέσα της ξανά αυτήν τη γνώριμη «μαγική εικόνα». Το σπίτι της Χαλκιδικής, οι μποξέρ και οι παλαιστές, τα γύψινα εκμαγεία, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης που πίνει μπίρα, η αφίσα για την Έκθεση «Αθήνα 1940-'81» έπαιξαν ξανά το γνωστό παιχνίδι τους με την ψυχή μου.

Ήταν τα δυνατά σημάδια μιας ζωής ολόκληρης, όπου ορχιτεκτονική και κοινωνική συλλογική προσφορά ήταν σφιχτά δεμένες, σαν ένα πολύκλωνο σχοινί – όπως πρέπει πάντοτε να είναι.

Σκέφτομαι τι συγκλονιστικό μάθημα για νέους αρχιτέκτονες θα μπορούσε να είναι η –έστω και για μία φορά– διεισδυσή τους σ' αυτές τις προσωπικές κρύπτες αρχιτεκτονικής κάποιων παλαιότερων αρχιτεκτονικών γραφείων, καθώς αυτά γίνονται όλο και λιγότερα, όλο και σπανιότερα.

Είχα την τύχη να παρακολουθήσω τη «μαγική εικόνα» του Ηλία, πρώτα κρυφά, απ' την άκρη του ματιού μου, ως νεότερός του σπουδαστής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων, και κατόπιν μέσα από μια δυνατή φιλία και συνεργασία μας.

Μέσα στη Σχολή, ήδη από νωρίς, διάβαζα το έργο, τη γραμμή και το λόγο του. Θυμάμαι εικόνες –γλυκές μαχαιριές– που δε μ' άφηναν να κοιμηθώ ήσυχος το βράδυ: την εικονογράφηση μιας εκκλησιάς (θέμα που είχε κάνει για τον Μίχελή)· το καφενείο ενός μουσείου σε νησί (θέμα που είχε κάνει για τον Δεσποτόπουλο)· το καταπληκτικό πέτρινο γεφύρι του στο βράχο της Ύδρας (στη διπλωματική εργασία του για τον Δεσποτόπουλο)· την πολιτική του στάση και την αντίληψή του για τη συλλογική δράση (ακραία και παράτολμη, όπως η γραμμή του).

Μετά, έξω απ' τη Σχολή μέχρι και σή-

μερα, ο Ηλίας δεν άλλαξε, όπως έγινε με τους περισσότερους. Δεν απορροφήθηκε από τα στερεότυπα της αστικής ζωής και της αναζήτησης των οφίκιων: Αρχιτεκτονική από τη μια μεριά, συλλογική κοινωνική δράση από την άλλη, και πάντα δυνατή, παράτολμη επιθυμία για ζωή.

- Δημαρχείο Βουλιαγμένης,
- Δικαστικό Μέγαρο Λιβαδειάς,
- Σπίτια στη Χαλκιδική, τη Ν. Ερυθραία και την Ερέτρια,
- Βραβεία σε Πανελλήνιους Αρχιτεκτονικούς Διαγωνισμούς...

Αλλά και, ταυτόχρονα, αντιπρόεδρος του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων το '73 (τη δυσκολότερη περίοδο της δικτατορίας), μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου που διώχθηκε επειδή –μόνο αυτό– τόλμησε να είναι αιρετό, έπαιξε ένα επικινδυνό κρυφτό μέχρι τη μεταπολίτευση με την ασφάλεια, μαζί με την Πορτάλιου, τον Θεοδοσόπουλο και άλλους συναδέλφους.

Έτσι ήταν ο Ηλίας: απ' τη μια μεριά πολύ προσωπικός στην αρχιτεκτονική του, κι απ' την άλλη, φύσει πολιτικοποιημένο και συλλογικό στη ζωή του. Και πάντοτε ακραίος, παράτολμος, νέος. Και γλυκός, βαθιά ανθρώπινος: μόλις πριν δύο μέρες μού έκανε ξανά την καρδιά χίλια κομμάτια, καθώς, όπως και πριν τριάντα χρόνια, μου έδειξε ξαφνικά κάτι εξαιρετικές καινούργιες ακουαρέλες του.

«Και το πλοίο φεύγει» τώρα.

Με την αποχώρησή του συντελείται το γύρισμα μιας εποχής που έχει αφήσει πάνω μας, σαν τατουάζ, τα σημάδια της, μαζί με ένα παράπονο για την αδικία: Γιατί να φεύγουν πρώτοι, τόσο νωρίς, τόσο ξαφνικά, εκείνοι που είναι οι πιο αγαπητοί, οι πιο αναγκαίοι, οι πιο ζωντανοί και ανυπότακτοι;

Λες και η μοίρα παίζει μαζί μας, θέλοντας κάτι να μας πει, κάτι να μας υπενθυμίσει, κάπως να μας δοκιμάσει.

Τουλάχιστον, όμως, τη μνήμη μας ας την ορίζουμε εμείς. Και εκεί, Ηλία, θα κατοικεδρεύουμε και πάλι μαζί, με τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, τον Le Corbusier, τους παλαιστές και τις τελευταίες σου ακουαρέλες από το Παγκράτι και τον Υμηττό.

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων και οι φίλοι σου σε χαιρετούν.

Αθήνα, 5.11.1998

Στη μνήμη του Ισαάκ Σαπόρτα

Γνώρισα τον Ισαάκ Σαπόρτα το 1992· όμως τον ήξερα από τα παλιά – ο λόγος του, στο IV C.I.A.M. του 1933 στην Αθήνα, ήταν μια ευχάριστη έκπληξη στα φοιτητικά μας χρόνια στην Ιταλία. Αναψηλαφώντας τις σελίδες των «Τεχνικών Χρονικών» της εποχής, με τα Πρακτικά του Συνεδρίου, και βλέποντας την ταινία του Moholy Nagy, γυρισμένη με αφορμή την παρουσία των μοντέρνων αρχιτεκτόνων στην Ελλάδα, τολμώ να πω ότι αισθανόμαστε υπερήφανοι –ως νέοι φοιτητές αρχιτεκτονικής– που και στη χώρα μας γράφτηκαν κάποιες σελίδες από την ιστορία αυτής της ομάδας, η οποία αναπτέρωσε τις ελπίδες για το μέλλον της αρχιτεκτονικής και των πόλεων...

Εκείνος ο Σαπόρτα των «Τεχνικών Χρονικών» ήταν μύθος – τουλάχιστον για μένα: ένας στιβαρός, σύγχρονος –μοντέρνος– λόγος και απόψεις περί αρχιτεκτονικής που ακόμα και σήμερα συγκινούν. «Η νέα οικοδομική τέχνη δεν είναι style: αποτελεί την έκφρασιν των μεταβληθεισών αντιλήψεων και των όρων της ζωής του νεωτέρου ανθρώπου. Η νέα οικοδομική τέχνη δεν οφείλει επίσης την γένεσή της εις την χρήσιμην των νέων οικοδομικών υλικών: εξεμεταλλεύθημεν απεναντίας τα νέα υλικά, διότι ήσαν απλώς κατάλληλα διά την εκπλήρωσιν των οικοδομικών μας σκοπών...» Τυχαία, σε μια ειδική έκδοση του περιοδικού «Parametro», είχα την πρώτη οπτική επαφή μαζί του: μια φωτογραφία πάνω στο πλοίο «Πατρίς II». Μαζί με τον Le Corbusier, τον Terragni, τη Renata Pollini, τον Bottani, κι ένας νέος –όμορφος– αρχιτέκτονας: ο Ισαάκ Σαπόρτα (φωτογραφία, μάλλον του Figini). Ο μύθος άρχισε να πλέκεται με φαντασία. Να! Ένας έλληνας αρχιτέκτονας, παρέα με τους μεγάλους! Με τι άνεση, αλήθεια, φαίνεται να στέκεται ο δικός μας δίπλα στα ιερά τέρατα του Μοντέρνου Κινήματος! Σαν να τους ήξερε από καιρό...

Μια μέρα, 17 Φεβρουαρίου του 1992, πήρα ένα τηλεφώνημα από τον Γιάννη Πολύζο: «Βρίσκεται στην Αθήνα ο Σαπόρτα· ένας αρχιτέκτονας του μεσοπολέμου που είχε σχέση με τα C.I.A.M. και το Συνέδριο του 1933. Είναι θείος του Σαρηγιάννη. Θέλεις να του πάρουμε μια συνέντευξη;» Η συνέντευξη, χείμαρρος. Μια ολόκληρη ιστορία –ή, μάλλον, ιστορίες–, μια διαδρομή συνεχής, ένας μίτος σε πρόσωπα και πράγματα ξεδιπλώθηκε μπροστά μας: ένα κουβάρι αφήγησης μιας πολύ πρόσφατης και ιδιαίτερα σημαντικής ιστορίας, που ταυτίζεται με την εμφάνιση και την τύχη του μοντερνισμού –στην πιο πρωτοποριακή και αισθητική εκδοχή του– στην Ελλάδα.

Φύγαμε μετά από 3 ολόκληρες ώρες στο ξενοδοχείο »Πάρκ» και αποφασίσαμε να επεξεργαστούμε τη συζήτηση για το «Δελτίο» του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων. Όταν, όμως, μετά από πολύ καιρό, ξανάπιασα το πρώτο απομαγνητοφωνημένο κείμενο στα χέρια μου, όταν προσπάθησα να ξαναθυμηθώ τις ιστορίες και να ξετυλίξω το νήμα, όταν, τελικά, χάθηκα στα αναπόφευκτα πισωγυρίσματα και στις απροσδιοριστίες της μνήμης, τότε κατάλαβα κάτι απλό: στα χέρια μου κρατούσα τον καρπό ενός βιβλίου, με τη μορφή μιας συνεχούς αφήγησης, μιας εξομολόγησης tout court, από τον ίδιο τον πρωταγωνιστή. Για να γίνει αυτό, χρειάστηκαν πολλές συναντήσεις με τον Σαπόρτα: επαφές που δημιούργησαν μια φιλία, μια εκτίμηση για τον ζωντανό άνθρωπο που από μύθος έγινε οικείος. Ταυτόχρονα, άρχισαν να εμφανίζονται κι οι άλλα: φωτογραφίες παλιές, σχέδια μεσοπολεμικά και πιο πρόσφατα, σημειώματα, γράμματα, σπίτια και έργα γνωστά ή άγνωστα... Κάπως έτσι δεν πλέκεται άραγε αυτός ο μεγάλος μίτος, ο μίτος της ιστορίας;

Τα λόγια του 1933 μπορούν να ξαναδιαβαστούν και σήμερα. Επίκαιρα όσο ποτέ άλλοτε, αναζητούν το κοινωνικό όραμα που έχει αδιαβαστούν και σήμερα. Επίκαιρα όσο ποτέ άλλοτε, αναζητούν το κοινωνικό όραμα που έχει λείψει από αυτή την τόσο αδικημένη –σ' αυτόν τον τόπο– τέχνη: γιατί, εκτός από το λόγο, θα πρέπει να σταθούμε και στην αρχιτεκτονική του Ισαάκ Σαπόρτα, με δικαιολογημένη την έκπληξη μας: δίπλα στα σχολικά κτίρια, οι καπναποθήκες, οι πολυκατοικίες και οι μονοκατοικίες μαρτυρούν ένα μεγαλύτερο εύρος, μια διαφορετική απήγηση της νεωτερικότητας στην οικοδομική παραγωγή της εποχής: μια παράδοση που, ενώ μας εί-

πάνω: Οι Le Corbusier,

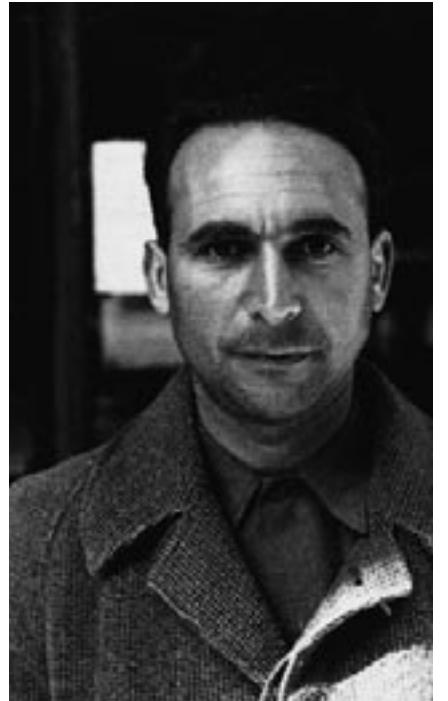
Ο «Έλληνας» της Βιέννης

• Νίκος Χολέβας • καθηγητής ΕΜΠ

Είκοσι χρόνια αρχιτεκτονικής παραγωγής του Δημήτρη Μανίκα παρουσιάστηκαν στη σημαντική και προσεγμένη Έκθεση «Δημήτρης Μανίκας: Μελέτες για την Αθήνα και τη Βιέννη 1975-1995», στις Αίθουσες Τέχνης της οδού Ξενοφώντος 7, στο Σύνταγμα (15-30 Οκτωβρίου 1997), που οργανώθηκε από το περιοδικό «Τεύχος» και τον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου Αθηναίων (με την υποστήριξη της Καλλιτεχνικής Διεύθυνσης της Αυστριακής Καγκελαρίας, του Πολιτιστικού Οργανισμού του Δήμου Βιέννης και της Ανωτάτης Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών της Βιέννης). Η Έκθεση μεταφέρθηκε στην Ερμούπολη της Σύρου, στην Πινακοθήκη των Κυκλαδών (9-30 Αυγούστου 1998).

Ο Δημήτρης Μανίκας είναι μια ξεχωριστή περίπτωση προσωπικότητας αρχιτέκτονα και δασκάλου, που εργάζεται στη Βιέννη, αλλά μέσα στην ψυχή του κουβαλάει πάντα την Ελλάδα, και γι' αυτό κατά καιρούς παίρνει μέρος σε πανελλήνιους και διεθνείς διαγωνισμούς, όπου κατακτά πάντα κάποιες διακρίσεις. Ο ίδιος σημειώνει σχετικά μ' αυτές τις συμμετοχές: «Ηταν τότε μια πραγματική πρόκληση να σχεδιάσω ένα κτίσμα για την πατρίδα μου, από μακριά, από τη χώρα που με φιλοξενούσε, και να εφαρμόσω σ' αυτό τις γνώσεις μου και τις εμπειρίες μου, τις οποίες είχα αποκτήσει κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στη Σχολή της Αρχιτεκτονικής του Τεχνικού Πανεπιστημίου της Βιέννης και ως συνεργάτης στο γραφείο του Wilhelm Holzbauer και στο Amsterdam».

Γεννημένος το 1938, στη Σύρο, και με σπουδές στο Πολυτεχνείο της Βιέννης, διατηρεί γραφείο αρχιτεκτονικών μελετών στην αυστριακή πρωτεύουσα, ενώ, συγχρόνως, διδάσκει ως Επίκουρος Καθηγητής στην εκεί Αρχιτεκτονική Σχολή. Έχει πλούσια δραστηριότητα ως μελετητής και ως δάσκαλος, και μια μεγάλη συμμετοχή σε

22

ναι οικεία, μοιάζει να απωθείται συνεχώς μακριά μας.

Παραθέτω στη συνέχεια ένα σημείωμά του –σχεδόν αυτοβιογραφικό– που μαρτυρά –καλύτερα από καθετή– το χαρακτήρα του.

Γιώργος Σημαιοφορίδης

«Μάρτιος 19, 1996
Αγαπητέ Γιώργο, νεαρέ μου φίλε και συνάδελφε,

Κοιτώντας πίσω, αυτά τα σχεδόν 70 χρόνια που έχω αφιερώσει στην αρχιτεκτονική, συνειδητοποιώ ότι ποτέ δεν αντιμετώπισα την αρχιτεκτονική ως ένα επάγγελμα ή, ακόμη χειρότερα, ως επιχείρηση, της οποίας ο κύριος σκοπός ήταν να κερδίσω χρήματα. Το σημαντικό ήταν η πνευματική πρόκληση, η δημιουργική διαδικασία· τέλος –αλλά όχι τελευταίο–, η ικανότητα δημιουργίας στέγης, ενός βιώσιμου περιβάλλοντος για τους συνανθρώπους μας· η δυνατότητα να λύνεις κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα εν γένει, όπως και να εξυπηρετείς κατ' ίδιαν και τον πελάτη, πάντα όμως σε πλαίσια κοινωνικής υπευθυνότητας. Όμως, το τυραννικό κίνητρο ήταν η πνευματική διαδικασία· η σκληρή δουλειά στο πλησίασμα και την επίτευξη της τελείστητας.

Μερικές φορές δημιουργήσα την πρόκληση από μόνος μου, όπως τότε που προσπάθησα να φτιάξω μεταλλικά έπιπλα για τον κοινό άνθρωπο· όχι για την ελίτ που είχε τη δυνατότητα να πληρώσει για την καρέκλα ενός Marcel Breuer, ενός Mies van der Rohe ή ενός Le Corbusier. Έβαλα στοίχημα με τον εαυτό μου για την παραγωγή μιας άνετης, γερής μεταλλικής καρέκλας, που θα κόστιζε λιγότερο από ένα δολάριο το κομμάτι. Δουλεύοντας στο χέρι, μαζί μ' έναν έμπειρο παλιό τεχνίτη, πειραματιστήκαμε, απορρίψαμε, διορθώσαμε, απορρίψαμε ξανά και τελειοποιήσαμε μετά από μια μακρά διαδικασία δοκιμής και λάθους. Φτιάχαμε καρέκλες άνετες, ανθεκτικές και αισθητικά όμορφες, σε μια προσποτή τιμή.

Ευτυχώς, μεγάλωσα σε μια περίοδο κοινωνικο-οικονομικού αναβρασμού, με τη διάθεση ξεπεράσματος πολλών προβλημάτων του 1ου Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια περίοδο όπου παλιές, ασφαλείς και συχνά λιμνάζουσες κοινωνικές τάξεις αναταράχτηκαν σθεναρά· σε μια περίοδο που τα πιο διακεκριμένα μυαλά της Ευρώπης είχαν την ευκαιρία να θέσουν ερωτήματα, να αναλύουν, να προτείνουν νέες ιδέες, νέες λύσεις στις κοινωνικές ανάγκες. Σ' αυτή την αναταραχή, μέσα στην ταλαιπωρία, την εξαθλίωση, την ανασφάλεια, υπήρξε ελπίδα, κίνητρο

και μόχθος για μια καλύτερη ζωή, προς μια υπεύθυνη, με φροντίδα, συλλογική ευημερία. Θυμάμαι ότι αφιέρωσα εβδομάδες αναζητώντας τη λύση ενός ιδανικού μπάνιου, ή μιας λεπτομέρειας ενός παραθύρου, αντί να ασχολούμαι με την εξυπηρέτηση ενός μεμονωμένου πελάτη. Συνέχισα να δουλεύω πάνω σε προβλήματα που είχαν συνέπεια στη ζωή των πολλών.

Η παραγωγή προσιτής κατοικίας μέσα σ' ένα ευχάριστο περιβάλλον διαβίωσης, με κοινόχροτες εξυπηρετήσεις, ήταν ίσως μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις στη μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων περίοδο· πρόκληση, που απασχόλησε τους αρχιτέκτονες και τη βιομηχανία κατασκευής, γενικότερα. Τα καλύτερα μυαλά, οι καλύτερες καρδιές απασχολήθηκαν ατομικά, συλλογικά, δημιουργικά, και συμμετείχαν σ' αυτή την αναζήτηση.

Αυτό που με βασανίζει στην τωρινή πνευματική ατμόσφαιρα, έτοις όπως τη βιώνουμε, είναι η έμφαση στην υλική ανταπόδοση, στην αγορά, στις δημόσιες σχέσεις, στο εύκολο κέρδος, συχνά δίχως έγνωσια για το κοινωνικό όφελος, εν γένει. Δίχως σοβαρό ενδιαφέρον για τα όσα συμβαίνουν στους φτωχούς, τους άπορους, τους νέους, τους αδύναμους και τους υπερήλικες, μου φαίνεται ότι η τωρινή κοινωνία μας χαρακτηρίζεται από απλοτήσια, αδιαφορία και αυτο-ικανοπόίηση. Ήμουν πάντοτε αισιόδοξος στη ζωή, ακόμη και στις δύσκολες στιγμές. Άλλα τώρα, η κανονική θετική ματιά μου αμφιταλαντεύεται. Βλέπω σκοτεινά και σκοτεινότερα σύννεφα να συναθωύνται στον ορίζοντα. Βλέπω δυνάμεις να εκρήγνυνται, να σπαράσσουν την κοινωνία, να ισχυροποιούνται περισσότερο από τις θετικές δυνάμεις που μας κρατούν μαζί, ενωμένους.

Όταν ήρθα στις ΗΠΑ, σχεδόν πριν από 50 χρόνια, κατάλαβα πόσο καλή ήταν αυτή η χώρα στο να λύνει το Πώς, αλλά και πόσο αδιάφορη ήταν στο Γιατί; Η σκέψη του «γιατί» απαιτούσε υπομονή, σοφό στοχασμό, που εκλείπουν ίσως από ένα νέο, εν βρασμώ, έθνος. Σ' αυτή τη χώρα, τον τελευταίο καρό υφέρπει μια δυσάρεστη αντιδραστική τάση. Ελπίζω να μη δικαιωθεί ο αγγλος φιλόσοφος Harold Laski όταν έλεγε πως οι ΗΠΑ αποτελούν τη σπάνια περίπτωση μιας χώρας που μεταπήδησε από την εφηβεία στο γήρας δίχως να ωριμάσει.

Γιώργο, ένιωσα πως έπρεπε να βγάλω αυτές τις σκέψεις από μέσα μου...

I. E. Σαπόρτα*

* από την εισαγωγή στο βιβλίο Ισάκ Σαπόρτα «Επάγγελμα Αρχιτέκτων». Μια αφήγηση ζωής, UNTIMELY BOOKS, Αθήνα 1996

πάνω: Ο αρχ. Δ. Μανίκας μπροστά στην πειραματική κατοικία του Alvar Aalto, Muuratsalo, Φιλανδία, φωτ. N. Μανίκας, 1996
κάτω: Νέο Μουσείο Ακρόπολης, διεθνής διαγωνισμός, επαινούμενος με W. Holzbauer, 1990

ατομικές και ομαδικές Εκθέσεις αρχιτεκτονικής. Η τωρινή έκθεση του Μανίκα στην Αθήνα έρχεται σε μια στιγμή αριμοτητάς του δημιουργού και, συγχρόνως, σε μια περίοδο όπου τα αρχιτεκτονικά πράγματα της πρωτεύουσας δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι προχωρούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (μια ματιά στα κτίρια της Λεωφόρου Κηφισίας, καθώς και κάποιες σκηνογραφικές επεμβάσεις, όπως εκείνο το νεο-ναζιστικό πρόπυλο στο Παναθηναϊκό Καλλιμάρμαρο Στάδιο, ή κάποιες κατασκευές και προτάσεις για την Πλατεία του Δημαρχείου, είναι μερικά δείγματα που αφούν για να πείσουν). Έτσι, η Έκθεση αυτή αποτελεί και μια ποιοτική πρόταση η οποία επαναθέτει το ζήτημα της εξέλιξης μιας νέας άποψης για την αρχιτεκτονική, που βγαίνει μέσα από τη γνώση και τη μεγάλη ευαισθησία του συγκεκριμένου δημιουργού.

Πολύ σωστά, λοιπόν, σημειώνει ο Γ. Σαπόρτας, στον κατάλογο της Έκθεσης, στο κείμενο του με τίτλο: «Ένας ιδιότυπος ρασιοναλισμός»: «Η αρχιτεκτονική του Δημήτρη Μανίκα είναι ριζωμένη στη Βιέννη, σε μια κουλτούρα που όσο έμαθε να σέβεται την παράδοση, αλλά τόσο αρέσκεται να την παραβιάζει. Οι μελέτες της Βιέννης, στην Αθήνα που παρουσιάζονται σ' αυτόν τον κατάλογο και στην Έκθεση, θα πρέπει να γίνουν κατανοητές πάνω σ' αυτό το πολύπλοκο πολιτισμικό φόντο, στο οποίο ο Μανίκας διαπλέκεται με την πιο διαφωτιστική στάση...»

Και πράγματι, αυτός ο «ιδιότυπος ρασιοναλισμός» κυριαρχεί στις συνθέσεις του Μανίκα σαν μια εσωτερική ανάγκη έκφρασης στο χώρο, αλλά που διαθέτει και μια πλούσια παραδοχή μέσα από την ιστορία της αρχιτεκτονικής και μέσα απ' όλες τις διακυμάνσεις που άντεχαν και αντιστάθηκαν με οιθένας στη λαίλαπα του μεταμοντερνισμού.

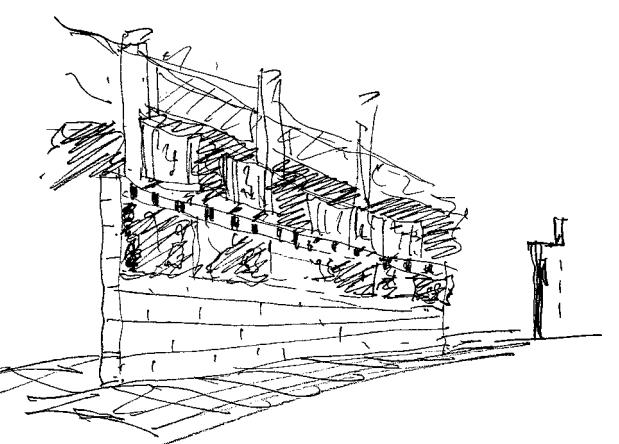
λογο-μονογραφία (εκδόσεις UNTI-MELY BOOKS) που συμπληρώνει την Έκθεση με πλούσιο εικονογραφικό υλικό και με κείμενα των: M. Ελευθερίου, W. Holzbauer, Δ. Αντωνακάκη, Γ. Σημαιοφορίδη, καθώς και ένα διαφωτιστικό σημείωμα του ίδιου του αρχιτέκτονα. Τον κατάλογο επιμελήθηκε ο τελευταίος, με τη γνωστή καλαισθησία και γνώση που διακρίνει τη δουλειά του και στον αρχιτεκτονικό εκδοτικό χώρο.

Πιστεύω ότι, για να κατανοήσει κανείς καλύτερα τη δουλειά του Δ. Μανίκα, πρέπει όχι μόνο να σκύψει με προσοχή στις προτάσεις του για το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης ή για το Πνευματικό Κέντρο της Αθήνας ή ακόμα στα σπουδαία έργα που σχεδίασε για τη Βιέννη, όπως ο Παιδικός Σταθμός, έργο του '95, αλλά και να μελετήσει τα σκίτσα που προηγούνται του τελικού αποτελέσματος.

Το σκίτσο είναι πάντα ο καθρέφτης των αρχών και της ιδέας στην αρχιτεκτονική σύλληψη, και τα σκίτσα του Μανίκα με αφοπλιστική καθαρότητα αποδεικνύουν, για μιαν ακόμα φορά, τις ρασιοναλιστικές του θέσεις που, κατά τη γνώμη μας, συνδέονται στενά με τις ελληνικές του ρίζες.

24

πάνω: Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, διαγωνισμός, βραβείο με Γ. Γρηγορόπουλο, 1995
κάτω δεξιά και αριστερά: Νέο Μουσείο Ακρόπολης, διεθνής διαγωνισμός, έπαινος με W. Holzbauer, 1990

α π ό ψ ε i s

Η «ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ» ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΠÓΛΟΥ...

• Ινης Μεσαρέ • αρχιτέκτων, μέλος ομάδας μελέτης του «Κεραμεικού»

Μερικές σκέψεις για τη «δυνατότητα ανασύστασης του τρίτου πόλου-πλατείας του σχεδίου Κλεάνθη-Schaubert στην περιοχή του Κεραμεικού»¹

Μια κατ' αρχήν παρατήρηση αφορά στη χρησιμοποίηση του όρου «ανασύσταση».

Νομίζω πως θα ήταν μάλλον πιο δόκιμο να μιλάμε για δυνατότητα «υλοποίησης» –μετά από 150 χρόνια– μέρους ενός σχεδίου που δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην αρχική του εκδοχή.

Ως γνωστόν, το 1834, το σχέδιο των Κλεάνθη-Schaubert αναθεωρήθηκε, σχεδόν αμέσως από τον Klenze,² στη δε συγκεκριμένη περιοχή ανατράπηκε πλήρως.

Είναι προφανές πως η όποια διερεύνηση για τη δυνατότητα μιας τέτοιας επιλογής (δηλαδή, τη δημιουργία μιας πλατείας στην περιοχή του Κεραμεικού, ώστε να εξυπηρετηθούν κάποιες κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες, καθώς και με ό,τι αυτή συνεπάγεται) δεν μπορεί να γίνει παρά:

I. μέσα από την ιστορική αναδρομή του πολεοδομικού σχεδιασμού τής Αθήνας και, κυρίως,

II. με την αξιολόγηση του πολεοδομικού της γίγνεσθαι, στην πράξη (τουλάχιστον από τη ανακήρυξη της Αθήνας σε πρωτεύουσα μέχρι σήμερα).

Δε θα ήταν σκόπιμο, επί του παρόντος, να σταθεί κανείς και να σχολιάσει τους όποιους ιδεολογικούς και πολιτικούς «συνειρμούς» περί τη «σηματοδότηση» της γένεσης του σύγχρονου Ελληνικού Κράτους, από το «τρίγωνο» των Κλεάνθη-Schaubert και, γενικότερα, του τότε Σχεδίου τους.

Παρ' όλο που το ζήτημα είναι άκρως ενδιαφέρον, υπάρχει κίνδυνος πως κάτι τέτοιο –σ' αυτή τουλάχιστον τη φάση– θα ξεστράτιζε τη συζήτηση με την παράθεση διαφορετικών «συνειρμών» και «ερμηνειών» περί τη «σηματοδότηση» των όρων της έλευσης των Βαυαρών (καθώς και των πολιτικών και πολιτιστικών επιπτώσεων) στη νεοελληνική κρατική οντότητα που μόλις είχε γεννηθεί.

Δύο πλευρές που έχει νόημα να επισημανθούν και που χαρακτηρίζουν το πλαίσιο του τότε πολεοδομικού σχεδιασμού, είναι οι εξής:

1. Η τότε επικρατούσα ιδεολογία περί την πολεοδόμηση σε «παραδοσιακά» αρχιτεκτονικά σύνολα,³ δεν είχε προφανώς καμία σχέση με τις σημερινές αντιλήψεις. Παράλληλα, η «ανάγκη σήμανσης» ήταν τέτοια, ώστε να επιβάλλει τον βίαιο επανασχεδιασμό του

ιδίου «τόπου» και όχι το σχεδιασμό της νέας πόλης λίγο παραδίπλα.

2. Η Αθήνα, μετά την οριστική παρακμή της κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους, απώλεσε σταδιακά και οριστικά τα χαρακτηριστικά αστικού κέντρου (πράγμα που δεν συνέβη, π.χ., με τη Θεσσαλονίκη).⁴

Όταν χαράχτηκε το «τρίγωνο» από τους Κλεάνθη και Schaubert, τον Ιούνιο του 1833, δεν ήταν γνωστή η ύπαρξη του Κεραμεικού, ούτε η θέση των δύο αρχαίων διαδρομών, των Παναθηναϊών και των Ελευσινών. Μπορεί να υπήρχε κάποια «υποψία», βάσει των ιστορικών πηγών, για τη διατήρηση τους κάτω από τις επιχώσεις, αλλά δεν υπήρχε δυνατότητα αξιολόγησή τους. Μια τέτοια υπόθεση μπορεί να υποστηριχθεί και από την οροθέτηση του αρχαιολογικού χώρου που έγινε τότε.

Το, μάλλον φιλολογικό, ερώτημα που τίθεται, είναι:

Αν οι Κλεάνθης και Schaubert γνώριζαν την κατάσταση που κρυβόταν από κάτω, θα προχωρούσαν στη χάραξη του «τριγώνου», σε τέτοια θέση ώστε να τέμνει το χώρο αυτόν;

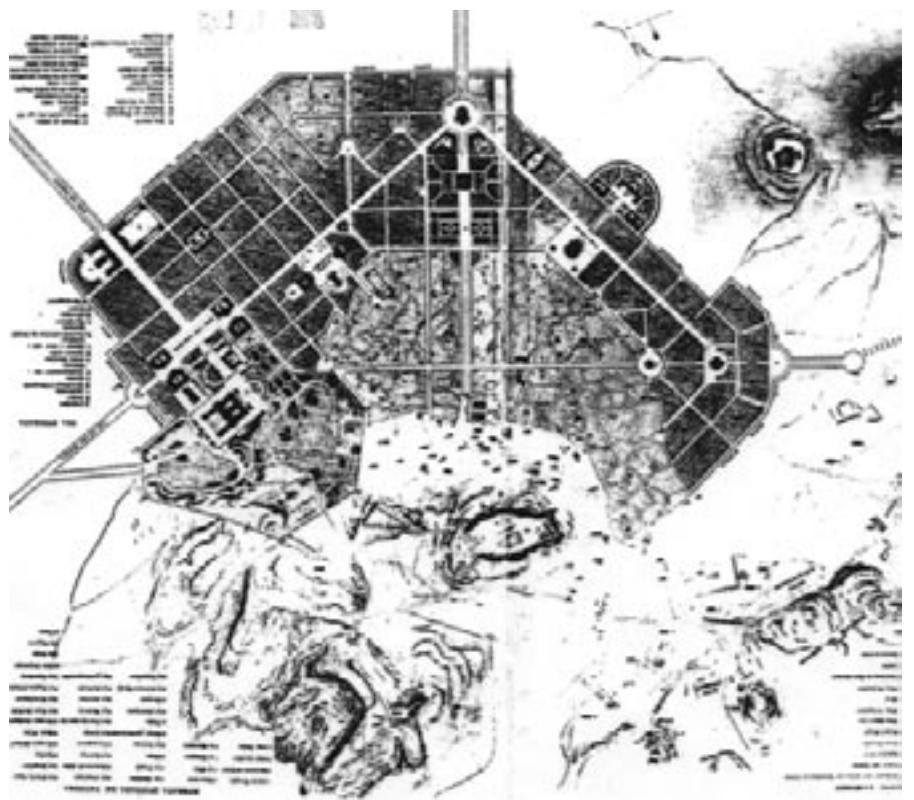
Η απάντηση είναι, μάλλον όχι. Αν για το «κόψιμο» του «τουρκοκαρώνου», όπως θεωρούνταν τότε η Αθήνα, δεν είχαν καμία αναστολή (εκ των ιστέρων διαπιστώθηκε ότι εν πολλοίς είχε διατηρηθεί ο αρχαίος πολεοδομικός ιστός), για το «κόψιμο» του Κεραμεικού, στα σύγουρα θα πρέπει να την είχαν.

Το «κόψιμο» του αρχαιολογικού χώρου και η διακοπή της συνέχειάς του, θα πρέπει συνεπώς να θεωρηθεί πως διαπράχθηκε «εξ αμελείας», λόγω άγνοιας της πραγματικής κατάστασης. Όταν το Σχέδιο αναθεωρήθηκε από τον Klenze το 1834, το «τρίγωνο» διατηρήθηκε μεν ως γενική σχεδιαστική αντίληψη, όχι όμως και ως αυστηρός γεωμετρικός κανόνας, τέτοιος που να απαιτεί το σημειακό «κλείσιμο» όλων των κορυφών – αντίθετα, μάλιστα.

Η επιμαχη κορυφή αντικαταστάθηκε, χωρίς καμία θεωρητική ή ιδεολογική αναστολή και με πλήρη άνεση, με τη χωροθέτηση των ανακτόρων. Η κορυφή-σημείο έγινε περιοχή, με γεωμετρικά μεν χαρακτηριστικά, αλλά περιοχή όχι σημείο (βλέπε σχέδιο αρ. 1).

Εδώ, το ακούσιο «κόψιμο» του Κεραμεικού αντικαθίσταται από ένα –κατά κάποιο τρόπο– «θάψιμο», επίσης πιθανόν ακούσιο με την έννοια πως, αν ο Klenze γνώριζε την κατάσταση που κρυβόταν από κάτω, μάλλον δε θα προχωρούσε στη χωροθέτηση των ανακτόρων στην περιοχή αυτή. Γι' αυ-

25

26

τό, όμως, δεν μπορεί κανές να είναι και πολύ σύγουρος, γιατί έχουμε το προηγούμενο της σχεδιαζόμενης ανέγερσης των ανακτόρων στην Ακρόπολη από τον Schinkel, για τη θέση της οποίας δεν υπήρχε καμιά... αμφιβολία.

Εν πάσῃ περιπτώσει, το «σημειακό κλείσιμο» του «τριγώνου» δε θεωρήθηκε από τον Klenze ως «ιερή» πολεοδομική παρακαταθήκη, και ούτε της αποδόθηκε κανένας ιδιαίτερος συμβολισμός.

Τα ανάκτορα δεν έγιναν τελικά εκεί, αλλά ούτε και το «τρίγωνο» ολοκληρώθηκε ποτέ, ούτε με συνέχιση των πλευρών του, ούτε με συνεπώς με τη δημιουργία κάποιας κορυφής που να όριζε ή να σήμαινε κάποιο χώρο.

Έως το 1870, η περιοχή του Κεραμεικού κειτόταν κάτω από επιχώσεις, που σε μερικά σημεία είχαν ύψος 8 μ. Συστηματικές ανασκαφές έγιναν από την Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία, αρχίζοντας από τη σημερινή οδό Πειραιώς, που είχε αρχίσει να κατασκευάζεται λίγα χρόνια πριν.⁵

Στο χάρτη του Kaupert (1875) αποτυπώνεται η κατάσταση όπως τελικά διαμορφώθηκε στην επίμαχη περιοχή του «τριγώνου» (βλέπε σχέδιο αρ. 2) και που έχει παραμείνει ουσιαστικά αναλλοίωτη μέχρι σήμερα:

– Η προέκταση της Ερμού μετά το ύψος των Αγ. Ασωμάτων, στην αρχή της πραγματοποιείται με μετατόπιση του άξονα της νοτιότερα (κατά περίπου 6 μ.) και στη συνέχεια με καμπύλο τμήμα που αποκλίνει προς τα νοτιοδυτικά, έως ότου συναντήσει την Πειραιώς.

– Η οδός Πειραιώς, με τη σειρά της,

αποκλίνει και αυτή από τον άξονά της, προς τα νοτιοανατολικά, μετά το ύψος της Ιεράς Οδού. Οι χρήσεις που εγκαθίστανται αργότερα στην περιοχή, όπως οι εγκαταστάσεις του Γκαζιού, παράλληλα με την αποκάλυψη τμήματος του Κεραμεικού, πιθανόν να συνέβαλαν σ' αυτή την εξέλιξη. Το ζήτημα της «κορυφής», δεν επανήλθε έκτοτε με την έννοια της πολεοδομικής ρύθμισης και υλοποίησης.⁶

Η νοητέρα προεκτάσεις των αξόνων των οδών Ερμού και Πειραιώς συναντιούνται στο χώρο του Γκαζιού –όπως έχει αναπλαστεί σήμερα– και, συγκεκριμένα, στη θέση όπου βρίσκεται ο μεγάλος κύλινδρος του πρώην «αεροφυλακίου» (βλέπε σχέδιο αρ. 3). Η τομή του Αρχαιολογικού Χώρου από την Ερμού, μετά την αποκάλυψη του Κεραμεικού, δε φαίνεται να τίθεται τότε ως ιδιαίτερο πρόβλημα. Επικρατεί η άποψη της «νησίδας».⁷ Δε δημιουργήθηκαν όμως και καταστάσεις τέτοιες, που στην πλειονότητά τους να μην είναι αναστρέψιμες.

Από τις σοβαρότερες, πάντως, καταστροφικές (και βάρβαρες) επεμβάσεις, που είχαν ως αποτέλεσμα τη διακοπή τόσο της ίδιας της συνέχειας του Αρχαιολογικού Χώρου όσο και της επαφής του με τον ιστό της πόλης, είναι αυτή που οφείλεται στην κατασκευή των γραμμών του ΗΣΑΠ με τον τρόπο που έγινε, και ιδιαίτερα το τμήμα από Θησείο προς Μοναστηράκι-Ομόνοια.⁸ Η κατάσταση αυτή είναι πολύ δύσκολο –αν όχι αδύνατον– να αναστραφεί. Θα προϋπέθετε τον υποβιβασμό των γραμμών σε πολύ μεγάλο μήκος και πολλά άλλα έργα. Ισως αντιμετωπιστεί από τις επόμενες γενιές...

Δεν είναι του παρόντος να επεκταθεί κανείς περισσότερο, παρά μόνο να διαπιστώσει πως η «πόλη» αναπτύσσεται από τότε με λιγότερο ή περισσότερο αποσπασματικές θεωρήσεις και επεμβάσεις.¹⁰

Η θεώρηση των Αρχαιολογικών Χώρων και της Ενοποίησής τους γίνεται επίσης με διαδοχικές προσεγγίσεις –και θα συνεχίσει να γίνεται–, η τελευταία των οποίων εκφράζεται από τις συμβατικές κατευθύνσεις των έξι σχετικών μελετών που ανατέθηκαν από το ΥΠΠΟ, από τις λύσεις που προτάθηκαν από τις αντίστοιχες προμελέτες, καθώς και από τις αποφάσεις των οργάνων της Πολιτείας που όμως, δεν είναι ακόμα γνωστές.

Η συμβατική βασική σχεδιαστική κατεύθυνση της μελέτης του Κεραμεικού¹¹ έγινε με τη μετατόπιση τμήματος της Ερμού, από το ύψος της εκκλησίας των Αγ. Ασωμάτων μέχρι το ύψος της εισόδου του σημερινού μουσείου του Κεραμεικού, νοτιότερα και παράλληλα με τις γραμμές του τρένου.

Το τμήμα αυτό της Ερμού –κατά μία άποψη την οποία συμμερίζομαι– ουδέ-

ποτε αποτέλεσε «ολοκλήρωση» της Ερμού, ούτε, μ' αυτή την έννοια, μέρος της συλλογικής μνήμης. Η «Ερμού» –για τους Αθηναίους– αναγνωρίζοταν μέχρι την Καπνικαρέα, το πολύ μέχρι την εκκλησία των Αγ. Ασωμάτων –ποτέ από εκεί και πέρα.

Η οικοδομημένη περιοχή δεν ξεπέρασε ποτέ –τουλάχιστον από την πρωτοχριστιανική περίοδο μέχρι και τα τέλη τής τουρκοκρατίας– την εκκλησία των Αγ. Ασωμάτων. Ιδιαίτερα στην περιοχή όπου βρίσκεται ο Κεραμεικός, δεν υπήρξε ποτέ επάλληλη οικοδόμηση. Από τα μέσα του περασμένου αιώνα μέχρι σήμερα, η πόλη δεν ολοκληρώθηκε στο τμήμα αυτό σε τέτοιο βαθμό και σε τέτοια ποιότητα, ώστε να αποτελεί διαμορφωμένη και μη αναστρέψιμη κατάσταση.

Συνοψίζοντας:
Η περιοχή ένθεν κακείθεν της Πειραιώς, όπως έχει διαμορφωθεί ιστορικά, αναγνωρίζεται ως μια «περιοχή-πόλος» σύνθετης γεωμετρίας, γιατί περιλαμβάνει σύνθετες ιστορικά καταστάσεις και αλληπάλληλες χρήσεις.

Σημειώσεις

1. Βασικά σημεία της γραπτής παρέμβασης στη συζήτηση που οργανώθηκε για το ζήτημα αυτό από την «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.», στις 30.6.1998

2. Η αναθέωση, αφορούσε εκτός των άλλων (μείωση πλάτους των κυριότερων δρόμων κ.λπ.) και στον περιορισμό της έκτασης του Αρχαιολογικού Χώρου.

3. Η διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975) και οι διεθνείς συμβάσεις του Λονδίνου και της Γρανάδας, είναι αποτέλεσμα μακρόχρονων διαδικασιών και αποτελούν πολιτιστικές και –προφανώς– ιδεολογικές εκφράσεις κοινωνιών που έπονται κατά 150 χρόνια. Ακόμα και στον αιώνα μας υπάρχουν πλείστα σάσα παραδείγματα (κλασικό παράδειγμα η Ρώμη), όπου η «αντιπροσωπευτικότητα» της εκάστοτε εποχής και το «κύρος» της εξουσίας οδήγησαν σε απαράδεκτες (με τη σημερινή κλίμακα αξιών) επεμβάσεις και καταστροφές. Οι καταστροφές λόγω «αξιοποίησης» είναι σχετικά πρόσφατες.

4. Ο Ελλαδικός χώρος γενικότερα δεν πέρασε, ως γνωστόν, από ιστορικές φάσεις όπως αυτές που χαρακτίρισαν τη μακράιων «εκκόλαψη» και εξέλιξη των αστικών κοινωνιών –άρα και των πόλεων– της Δύσης, από τις αρχές της χιλιετίας που διανύουμε, μέχρι και τον 19ο αιώνα.

5. Στόχος ήταν η ανεύρεση του οχυρωματικού τείχους και του Διπύλου, που αποτέλεσε τη σημαντικότερη είσοδο στην αρχαία Αθήνα.

6. Η «Τρίτη Πλατεία» –ανεξάρτητα από το ποια είναι τελικά– διεγράφη έκτοτε ως έννοια, και ουδέποτε επανήλθε ως πολεοδομικό αιτούμενο, παρά μόνο με τον πρόσφατο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό του Δήμου Αθηναίων. Ούτε όταν έγινε ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την ανάπλαση του χώρου του Γκαζιού, τέθηκε ζήτημα απολεσθείσας κορυφής «τριγώνου», ούτε από τις προτεινόμενες αναπλάσεις για την αναβάθμιση της Πειραιώς.

7. Το Σχέδιο Καλλιγά (1922-1924) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: η περιοχή του Κεραμεικού προτείνεται να διευρυνθεί από τη σύγκλιση των οδών Ερμού και Πειραιώς μέχρι τη σύγκλιση των οδών Ερμού και Αγ. Ασωμάτων, όπου σχεδόν εφά-

πεται –οτο σημείο της εκκλησίας των Αγ. Ασωμάτων– με τον επίσης διευρυνόμενο χώρο της Αρχαϊκής Αγοράς. (βλ.: Κ. Μπίρη, *Αι Αθήναι*)

8. Ο τότε «στρατηγικός επενδυτής», είναι προφανές ότι δεν έκανε άλλη χάραξη (π.χ. υπόγεια), γιατί κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μεγαλύτερο κόστος.

9. Παρεμπιπόντως, αξίζει να σημειωθεί ότι και η χάραξη της γραμμής μετρό από το Σύνταγμα προς το Κεραμεικό έγινε με επιεικώς απαράδεκτο τρόπο σε σχέση με τον Αρχαιολογικό Χώρο. Από τα ποιο επιπλέοντα, αξίζει να σημειωθεί ότι και η «πρόβλεψη» των εγκαταστάσεων εξαερισμού δίπλα από την εκκλησία των Αγ. Ασωμάτων!

10. Για το αστικό τύπου «μόρφωμα» που έχει απλωθεί στο Λεκανοπέδιο της Αττικής, παραμένει ακόμα ως αιτούμενο η απόκτηση χαρακτήρα «μητρόπολης».

11. Στις συμβατικές υποχρεώσεις της μελέτης του Κεραμεικού αναφέρονται μεταξύ των άλλων και τα εξής:
– «Η επέκταση του αρχαιολογικού χώρου θα ακολουθήσει την περιοχή γύρω από την οδό των Παναθηναϊκών και την προέκταση της Ιεράς Οδού, από το Πομπείον και την Ιερά Πύλη προς την Αρχαία Αγορά».

– «Κυριότερη σύνδεση του χώρου είναι αυτή με την Αρχαία Αγορά και τις Β της οδού Αδριανού ανασκαφές. Η σύνδεση στην περιοχή αυτή είναι στόχος να γίνει στη στάθμη των αρχαίων».
Κάτω: Σχέδιο αρ. 3 «Το σχέδιον Κ

η προστασία του προπολεμικού μοντερνισμού

• Δελτίο Τύπου •

28

29

Με ιδιαίτερη επιτυχία πραγματοποιήθηκε η ημερίδα με θέμα: «Η Προστασία των Κτιρίων του Προπολεμικού Μοντερνισμού στην Αθήνα», στις 16 Οκτωβρίου 1998, που διοργάνωσε η 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, από πλευράς τόσο ανακοινώσεων όσο και της συζήτησης στο στρογγυλό τραπέζι, καθώς και ως προς την προσέλευση ειδικών από τα Α.Ε.Ι., τον ευρύτερο επιστημονικό χώρο και τη Διοίκηση.

Την κήρυξη έναρξης της ημερίδας έκανε ο Γ. Γ. του ΥΠΠΟ, κ. Ευγένιος Γιαννακόπουλος, ο οποίος, αφού αναφέρθηκε στην καθυστέρηση της πολιτείας να προστατεύσει τα νεότερα μνημεία γενικότερα, που αρχικά αποτέλεσαν μια παρένθεση της προστασίας των αρχαιοτήτων, επισήμανε ότι ο χαρακτήρας αυτός της δευτερεύουσας προσέγγισής τους έχει αρθεί, και οι τελευταίες ρυθμίσεις του Ν. 2557 σχεδόν εξίσωσαν τα εργαλεία προστασίας των αρχαίων, βυζαντινών και νεότερων μνημείων. Επίσης, τόνισε ότι το ΥΠΠΟ, τα τελευταία δύο χρόνια, επενδύει περισσότερους πόρους στον τομέα των νεότερων μνημείων, τόσο από εθνικούς πόρους όσο και από το Κ.Π.Σ. Τόνισε, επίσης, τον διφύτη χαρακτήρα των Υπηρεσιών του ΥΠΠΟ· δηλαδή, το χαρακτήρα της δημόσιας, αλλά και της επιστημονικής υπηρεσίας.

Ακολούθησε ο Α' Κύκλος Ανακοινώσεων, με πρόεδρο τον κ. Ν. Χολέβα, καθηγητή ΕΜΠ.

Η κ. Νίκη Ζαμενοπούλου-Χρονοπούλου, προϊσταμένη της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, στην ομιλία της με θέμα «Προβληματισμοί για την προστασία των κτιρίων του Μοντέρνου Κινήματος», αφού ευχαρίστησε τους παρευρισκομένους για την ανταπόκριση στο κάλεσμα της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων για μια από κοινού συζήτηση πάνω στο θέμα της προστασίας των κτιρίων τού προπολεμικού μοντερνισμού στην Αθήνα, αναφέρθηκε στο υπάρχον θεσμικό πλαίσιο προστασίας και τις διεθνείς συμβάσεις, και στη συνέχεια μίλησε για την ευρεία αποδοχή των αρχών του Μοντέρνου Κινήματος στην Ελλάδα σε όλες τις κατηγορίες κτιρίων (δημόσια κτίρια, κατοικίες, βιομηχανικά) και κυρίως τα σχολικά κτίρια που αποτέλεσαν ένα τεράστιο πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας την περίοδο 1930-1937. Στη συνέχεια, έθεσε για

συζήτηση τον προβληματισμό για το βαθμό και τον τρόπο προστασίας, προβολής και ανάδειξης των κτιρίων αυτής της περιόδου, δεδομένου ότι αυτό προσκρούει σε οικονομικά, κυρίως, και άλλα ιδιωτικά συμφέροντα.

Η κ. Μαρικίττα Διαμαντοπούλου, αρχιτέκτων της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, στην ανακοίνωσή της με θέμα «Μια συντονισμένη κρατική παρέμβαση προστασίας κτιρίων τού 20ού αιώνα», παρουσίασε το στόχο μιας συντονισμένης κρατικής παρέμβασης περισσοτέρων φορέων για τη θέσπιση πλαισίου προστασίας κτιρίων του 20ού αιώνα, με έμφαση σ' αυτά του μεσοπολέμου. Με αφορμή την κρατική αυτή παρέμβαση, επισημάνθηκε από την ομιλήτρια ότι αυτή δεν ανέτρεψε ουσιαστικά τη διατιστωμένη ανεπάρκεια μέτρων, ούτε συνέβαλε καθοριστικά στον τομέα προστασίας της νεότερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, οπότε διατύπωσε την άποψη στροφής προς την προβολή του αρχιτεκτονικού πολιτισμού με τη χαρακτηριστική πρόταση «προστασία μέσω της προβολής».

Ο κ. Μανόλης Μαρμαράς, αν. καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στην ομιλία του με θέμα «Οι γεωγραφικές συγκεντρώσεις των μεσοπολεμικών πολυκατοικιών της Αθήνας ως κριτήριο διάσωσής τους», επισήμανε με χάρτες τις περιοχές της πόλης όπου εμφανίζονται αξιόλογες συγκεντρώσεις μεσοπολεμικών πολυκατοικιών που μετασχημάτισαν το τοπίο, προσδίδοντάς του έναν ιδιαίτερα αστικό χαρακτήρα, σηματοδοτώντας την ιστορική περίοδο του μεσοπολέμου. Η εξάπλωση των πολυώροφων κτιρίων καλύπτει ένα τόξο που έχει ως νοητό άξονα τις οδούς Βασ. Κωνσταντίνου, Βασ. Σοφίας, Πανεπιστημίου και Πατησίων. Η διατήρησή τους, τόνισε, θα είναι ένα βήμα προς τη διαφύλαξη του μεσοπολεμικού μοντέρνου χαρακτήρα του αστικού τοπίου της Αθήνας.

Η κ. Βάσω Ρούσση, αρχιτέκτων της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, στην ανακοίνωσή της με θέμα «Επώνυμες και μη κατοικίες του Μοντέρνου Κινήματος», αφού μίλησε για τη διαμάχη μεταξύ των επώνυμων αρχιτεκτόνων, εκφραστών των διαφόρων τεχνοτροπιών, αναφέρθηκε στα σπουδαία δείγματα της επώνυμης αρχιτεκτονικής στην κατοικία της Αθήνας από τους πρωτοπόρους του Μοντέρ-

νου Κινήματος, αλλά και στην ευρύτατη αποδοχή του στην ανώνυμη διώροφη και τριώροφη κατοικία, που απαντάται σε όλες τις κεντρικές περιοχές της πόλης και, κυρίως, Κυψέλη, Φιλοπάππου, Ακρόπολη, Εξάρχεια. Στη συνέχεια, επισήμανε την αναγκαιότητα της διατήρησής τους, γιατί αποτέλεσαν τομή και σηματοδοτούν συνέχεια, και ως κτίρια του Μοντέρνου είναι ιστορικά και αρχιτεκτονικά ισάξια με τα νεοκλασικά κτίρια κατοικιών των αρχών του αιώνα και της λαϊκής αρχιτεκτονικής.

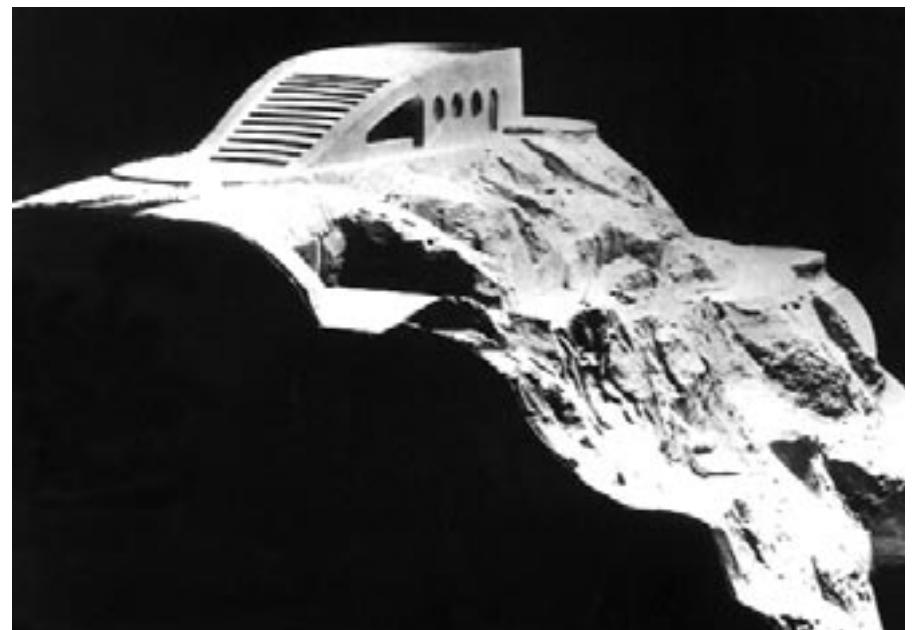
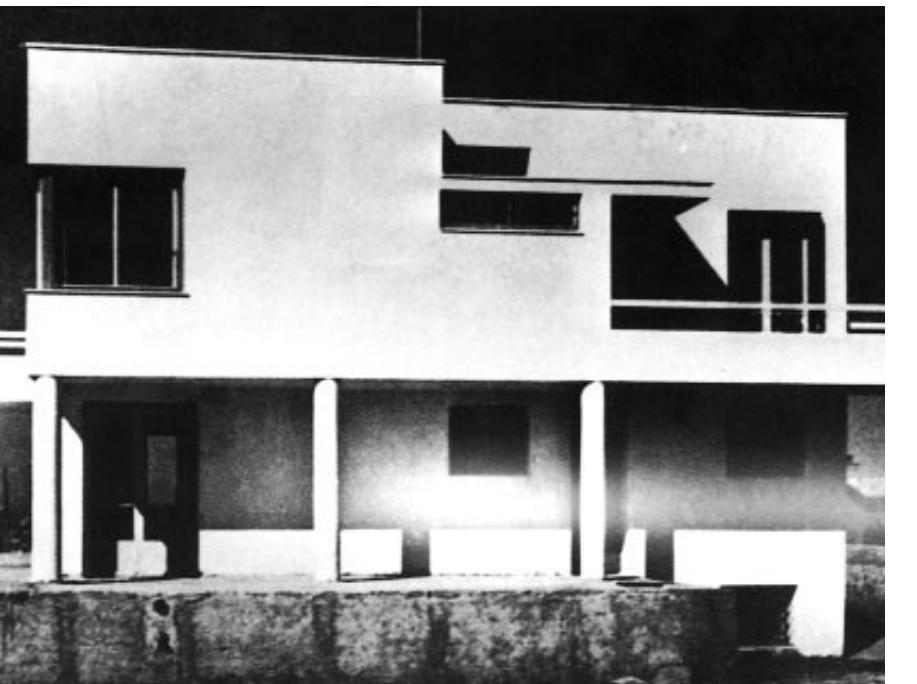
Οι κυρίες Γιάννα Κουβελιάτου και Μάρη Παπαθεοδώρου, αρχιτέκτονες της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, στην ομιλία τους με θέμα «Σημεία μοντερνισμού στην οργανωμένη δόμηση», αναφέρθηκαν στο ρόλο της οργανωμένης δόμησης ως εργαλείου μαζικής παραγωγής κατοικιών για την επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των προσφύγων (1922). Ειδικότερα, επισήμαναν τα στοιχεία του Μοντέρνου Κινήματος όπως αυτά χρησιμοποιήθηκαν από τους αρχιτέκτονες της εποχής του μεσοπολέμου (Κυριακό - Λάσκαρη) και εμφανίστηκαν στα πολεοδομικά συγκροτήματα της περιόδου 1930-'36, και πρότειναν τη δημιουργία φορέα με συμμετοχή των ΥΠΠΟ, ΥΠΕΧΩΔΕ, Δήμου που να αναλάβει την αποκατάσταση των κτιριακών συγκροτημάτων και των κατοίκων, ασκώντας για δεύτερη φορά κοινωνική πολιτική στο θέμα των προσφυγικών συνοικισμών.

Οι κυρίες Μαρία Γρυπάρη και Άννα Κωτσοβίλη, αρχιτέκτονες της 1ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων, στην ανακοίνωσή τους με θέμα «Τα βιομηχανικά κτίρια του μεσοπολέμου», αναφέρθηκαν στις νέες τεχνικές και τα νέα υλικά (μεταλλικές στεγάσεις με

πάνω: αρχ. Κ. Κυριακίδης, Αθήνα, 1933, (οδός Πλουτάρχου 3 και Υψηλάντου)
κάτω: αρχ. Δ. Κυριακός, Αθήνα, 1933-35, (Λεωφόρος Αλεξάνδρας)

πάνω: αρχ. Π. Ν. Τζελέπης, Ελληνικό, 1928-33, (οικία Ιμβριώτη)
μέση: αρχ. Γ. Κοντολέων, μέσα δεκαετίας '30, (πρόπλασμα παραθαλάσσιας κατοικίας)
δύπλα κάτω: αρχ. Δ. Φωτιάδης, Αθήνα, 1933, (οικία Αργυροπούλου, οδός Φωκυλίδου)

φωτισμό από πάνω, μπετόν) που επηρέασαν τη βιομηχανική αρχιτεκτονική του μεσοπολέμου στην οποία είναι αποτυπωμένη όλη η προσπάθεια της ελληνικής βιομηχανίας να επιτύχει το «βιομηχανικό όνειρο». Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα, η Αθήνα και ο Πειραιάς, όπου βρίσκεται αποτυπωμένο όλο το φάσμα της ελληνικής βιομηχανίας. Η κατανόηση της δομής και του σύνθετου χαρακτήρα των βιομηχανικών εγκαταστάσεων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αξιολόγηση και το σχεδιασμό της πολιτικής για την προστασία τους.

Β' Κύκλος Ανακοινώσεων, με πρόεδρο τον κ. Μανόλη Μαρμαρά, αν. καθηγητή Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Ο κ. Μάνος Μπίρης, αν. καθηγητής

ΕΜΠ, στην ομιλία του με θέμα «Διακεκριμένα στοιχεία αξιολόγησης», αναφέρθηκε σε παραδείγματα αρχιτεκτονικών στοιχείων από τις κομψές αφαιρετικές γραμμές του Art Déco μέχρι τις πειθαρχημένες στη λειτουργικότητα και κατασκευαστική οικονομία σκληρές φόρμες του αρχιτεκτονικού φοντζιοναλισμού και στην εντυπωσιακή γνώση του υλικού την εποχή του μεσοπολέμου. Αναφέρθηκε, επίσης, στην περιβαλλοντική αξία κτιρίων όπου δεν υπάρχει πλήρης εκμετάλλευση του χώρου, ούτε είναι συμβατά με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, και σημείωσε ότι οι καλλιτεχνικές και περιβαλλοντικές αξίες είναι ανεξάρτητες από την παλαιότητα κι ότι η αμφίδρομη σχέση της ιστορικής χρονικής στιγμής και της διαχρονικότητας κατοχύρωνται το εννοιολογικό και νομικό περιεχόμενο του διατηρητέου αγαθού.

Ο κ. Νίκος Χολέβας, καθηγητής ΕΜΠ, στην ανακοίνωσή του με θέμα «Τρεις αρχιτέκτονες του μεσοπολέμου», αναφέρθηκε στους αρχιτέκτονες Πάνο Νικολή Τζελέπη, Άγγελο Σιάγα και Νικόλαο Νικολαΐδη, και, συγκεκριμένα, στην απώλεια του έργου τους, έργου δημοσιευμένου σε ξένα περιοδικά τον μεσοπόλεμο, κυρίως του Π. Ν. Τζελέπη (κατεδαφισμένες οι οικίες Ιμβριώτη, Φωκά, αλλοιωμένη η οικία Φραντζή, αφαίρεση της αρχικής διαμόρφωσης του καταστήματος «Στρογγυλός») και του Άγγελου Σιάγα (κατεδαφισμένο το σύνολο του έργου του, όπως, για παράδειγμα, οι κατοικίες Παπαευαγγέλου, Σάρχου, εκτός από το σχολείο Αμπελοκήπων). Παρουσίασε το έργο του Ν. Νικολαΐδη, που σώζεται σε μεγάλο βαθμό, γιατί πρόκειται για πολυκατοικίες. Τέλος, επισήμανε την αναγκαιότητα ενός νομοθετικού πλαι-

σίου, προκειμένου να προστατευτούν αποτελεσματικά τα μνημεία του μεσοπολέμου.

Η κ. Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, επ. καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην ομιλία της με θέμα «Η διατήρηση και η μόδα της κακοποίησης μοντέρνων κτιρίων», έθιξε το θέμα έλλειψης φιλοσοφίας για την πολιτική και την πρακτική της προστασίας, και τόνισε πως αλλο πράγμα είναι η ρομαντική ενθύμηση και άλλο η δημιουργική μνήμη. Στη συνέχεια, αναφέρθηκε στην εγκατάλειψη των «Ξενία» του Κωνσταντινίδη, στην προτίμηση του Ιδρύματος Ονάση να επισκευάσει το νεοκλασικό κτίριο στην οδό Αμαλίας, αλλά να κατεδαφίσει το κτίριο εκθέσεων και σταθμού αυτοκινήτων της Ford του Γ. Κοντολέοντα, και της ΕΤΕ να αναπλάσει την πρώην κατοικία Θωμοπούλου σε Πνευματικό Κέντρο της Πάτρας, αλλά να κακοποιήσει το κατάστημα της ΕΤΕ στην Πάτρα, έργο μεταπολεμικό της καθ. Αναστασίας Τζάκου. Χαρακτήρισε, επίσης, τη μόδα χρησιμοποίησης παστέλ χρωμάτων εσωτερικού χώρου στις ανακαίνισεις όψεων μεσοπολεμικών κτιρίων ως απαράδεκτη.

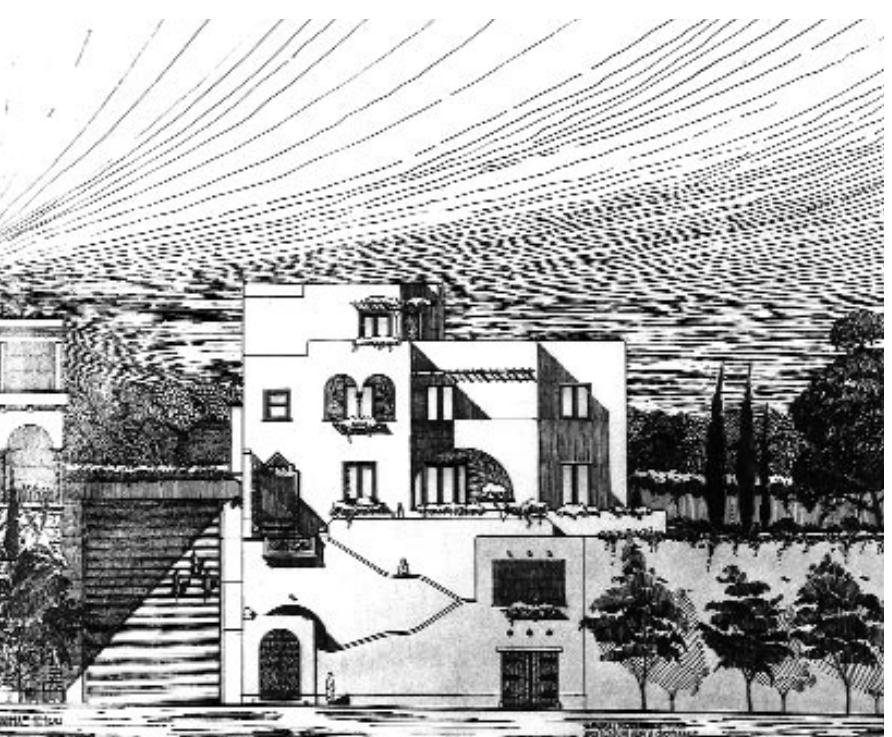
Ο κ. Γιώργος Λάββας, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην ανακοίνωσή του με θέμα «Η κρισιμότητα της διάσωσης των κτιρίων της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής», αναφέρθηκε στον υπό διαμόρφωση νέο νόμο, που εισάγει και καθορίζει την έννοια των νεωτέρων μνημείων, ως κατ' αρχήν θετικό βήμα, καθώς σήμερα υπάρχει μόνον η αδύναμη και αποσπασματική ρύθμιση του ν. 1469/50 περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημά-

των και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830. Αναφέρθηκε, επίσης, σε στατιστικά στοιχεία που δείχνουν την πρωτοφανή αλλαγή του κτισμένου περιβάλλοντος σε καιρό ειρήνης, και σημείωσε ότι, για το μελετητή τού μέλλοντος, η περίοδος αυτή θα φαντάζει ως μία επιπλέον σκοτεινή, από έλλειψη μνημείων, ανάλογη αυτής μεταξύ υπερομηνιαϊκής και γεωμετρικής περιόδου και αυτής του 8ου και 9ου αιώνα της βυζαντικής εποχής. Στη συνέχεια, αναφέρθηκε στη λαμπρή αρχιτεκτονική περίοδο του '30, με τα 4.000 σχολικά κτίρια σε όλη την Ελλάδα και στο γεγονός ότι τα μοντέρνα κτίρια, με την αφαιρετική διακοσμητική τους λιτότητα, στερούνται της δυνατότητας να πείσουν ότι αποτελούν έργα που υπάγονται στην ειδική κατηγορία οικοδομημάτων και έργων τέχνης, κι ότι πρέπει να θεσπιστούν κριτήρια αξιολόγησής τους.

Στο στρογγυλό τραπέζι που ακολούθησε, με πρόεδρο τον κ. Γ. Λάββα και ομιλητές τους κ. κ. Α. Γαβαλά, πρόεδρο ΣΑΔΑΣ, Ν. Ζαμενοπούλου-Χρονοπούλου, προϊσταμένη 1η Ε.Ν.Μ. ΥΠΠΟ, Φ. Κοσμόγλου, τμηματάρχη Τμήματος Παραδοσιακών Οικισμών ΥΠΕΧΩΔΕ, Μ. Μπίρη, αν καθηγητή ΕΜΠ, Β. Παλαντζά, διευθύντρια Δ.Π.Κ.Α.Ν.Μ. ΥΠΠΟ, Γ. Πουλημένο, προϊσταμένο Τμήματος Παραδοσιακών Κτιρίων Δήμου Αθηναίων, Ν. Χολέβα, καθηγητή ΕΜΠ, αλλά και με τις πολύ ενδιαφέρουσες παρεμβάσεις των κ.κ. Αλεκτορίδου, Βακαλοπούλου, Διαμαντόπουλου, Δωροβίνη, Φουντούκου, Διγενή κ.ά., επισημάνθηκε η ανάγκη προστασίας των κτιρίων του μοντέρνου και η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου, και έγιναν προτάσεις θέσπισης κινήτρων.

Στο φουαγιέ του Αμφιθεάτρου του ΥΠΠΟ, όπου έλαβε χώρα η ημερίδα, υπήρχε φωτογραφική έκθεση με κτίρια του μοντέρνου:

- Ν. Μητσάκης, Δημοτικό Σχολείο, οδός Κωλέπη, Αθήνα, 1932.
- Δ. Πικιώνης, Δημοτικό Σχολείο Λυκαβηττού, οδός Σίνα, Αθήνα, 1931-32.
- Κ. Παναγιωτάκος, Δημοτικό Σχολείο Γούβας, οδός Φιλολάου, Αθήνα, 1933.
- Π. Ν Τζελέπης, κατοικία Ιμβριώτη, Ελληνικό, 1928.
- Α. Σιάγας, οικία Παπαευαγγέλου, οδός Μιχαήλ Βόδα, Αθήνα, 1931. (Δημοσιευμένη στο περιοδικό Bau meister το 1936.)
- Δ. Φωτιάδης, οικία Αργυροπούλου, οδός Φωκυλίδου-Πινδάρου-Στρατ. Συνδέσμου, πλ. Δεξαμενής, Αθήνα, 1933.
- Γ. Κοντολέων, Σχολή Ορχηστικής Τέχνης και κατοικία Κούλας Πράσινα, οδός Ομήρου, Αθήνα, 1937.
- Α. Ζάχος, οικία Α. Ζάχου, Μετς, περί το 1930.
- Α. Ζάχος, εξοχική κατοικία Λοβέρδου, Τατόι, 1928-30. (Δημοσιευμένη στο γερμανικό περιοδικό Monatshefte, Baukunst und Städtebau, Φεβρουάριος 1930).
- Κ. Παναγιωτάκος, η μπλε πολυκατοικία, οδός Αραχώβης & Θεμιστοκλέους, Αθήνα, 1933.
- Κ. Παναγιωτάκος, κατοικία στην Αθήνα, περί το 1930.
- Κ. Λάσκαρης, Νέα Κοκκινιά, 1934-5.
- Δ. Κυριακός, Λεωφόρος Αλεξάνδρας, 1933-35.

Τα Πρακτικά της Ημερίδας θα εκδοθούν από την 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων, εντός του 1999.

η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων - Β' μέρος

d o s s i e r

τα πορίσματα του ΥΠΠΟ

Τα πορίσματα που ακολουθούν, συντάχθηκαν από διεπιστημονική επιτροπή του ΥΠΠΟ, αποτελούμενη από υπηρεσιακούς παράγοντες, και παραδόθηκαν στον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τα δημοσιεύουμε, γιατί παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον σε σχέση με την υπόθεση της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, που απασχάλησε ως κύριο θέμα το προηγούμενο και αυτό το τεύχος των «Αρχιτεκτόνων». [ΣΕ]

1ο Πόρισμα

Μετά από μελέτη και αξιολόγηση των έργων που περιλαμβάνονται στο αποκαλούμενο «Κοινό Πρόγραμμα - Απρίλιος 1995», τα μέλη του ΥΠΠΟ που συμμετέχαμε στη σύσκεψη, καταλήξαμε στη σύνταξη Προγράμματος το οποίο αφορά σε έργα που θα εκτελεστούν στην περιφέρεια των οροθετημένων Αρχαιολογικών χώρων.

Στο Πρόγραμμα αυτό δεν περιλαμβάνονται μελέτες και έργα που αφορούν σε:

- α) μεμονωμένα μνημεία αρμοδιότητας ΥΠΠΟ εντός και εκτός αρχαιολογικών χώρων ανεξαρτήτως εποχής (αρχαία, βυζαντινά, μεταβυζαντινά, νεότερα, Κ.Ν. 5351/32 και Κ.Ν. 1469/50),
  - β) ανασκαφές,
  - γ) πολιτιστικά κτίρια αρμοδιότητας ΥΠΠΟ (Π.Δ. 941/77, άρθρο 23),
  - δ) κτίρια που έχουν απαλλοτριωθεί ή αγοραστεί από το ΥΠΠΟ, μετά από γνωμοδότηση του ΚΑΣ, με σκοπό την εξυπηρέτηση των στόχων της πολιτιστικής πολιτικής του ΥΠΠΟ,
- σύμφωνα με τις αρχές και τις θεσείς που διατυπώσαμε στο από 22.5.97 αρχικό πόρισμά μας (σχετ. β) που έχετε αποδεχθεί και αποφασίσει να εξαιρέσετε από το πρόγραμμα έργων της υπό ενεργοποίηση Α.Ε., όπως προφορικά μας μετέφερε η Ειδική Γραμματέας κα. Β. Μπελεζίνη.

Είναι άλλωστε προφανές ότι το παραπάνω αντικείμενο δεν εμπίπτει στην έννοια της ενοποίησης αρχαιολογικών χώρων που αφορά κατά κύριο λόγο στα αναγκαία περιφερειακά έργα σύνδεσης-ενοποίησης των οροθετημένων αρχαιολογικών χώρων, αλλά σ' εκείνη της προστασίας και της ανάδειξης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και του μνημειακού μας πλούτου – αρμοδιότητα, που ασκείται κατά συνταγματική επιταγή από το ΥΠΠΟ, φορέα δημόσιας κυριαρχίας, ο οποίος, με τις εξειδικευμένες Υπηρεσίες του, βαρύνεται με την υποχρέωση της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του μνημειακού πλούτου της χώρας.

Στα πλαίσια, αυτά επιβάλλεται να εξαιρεθούν από το Πρόγραμμα Μελετών, Έργων και Ρυθμίσεων της υπό ενεργοποίηση Α.Ε. οι μελέτες και τα έργα που αφορούν σε επεμβάσεις στους οροθετημένους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας που, σύμφωνα με τις ισχύουσες Διακρήσεις και Συμβάσεις, αποτελούν αυτοτέλη, ενιαία μνημεία, με καθεστώς προστασίας ισοδύναμο και, πολλές φορές, ιαχυρότερο εκείνου των μεμονωμένων μνημείων και αρχιτεκτονικών συνόλων.

Ειδικότερα σημειώνονται:

- Διεθνής Σύμβαση της Χάγης του 1954 «δια την προστασίαν των πολιτιστικών αγαθών εις περίπτωσιν ενόπλου συρράξεως» (v. 1114/8.1.81).
- Χάρτης Βενετίας του 1964.
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου της 6ης Μαΐου 1969 « για την προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (v. 1126/10.2.1981).
- Σύμβαση του Παρισιού της 17ης Νοεμβρίου 1970 (v. 1103/22.12.80).
- Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.
- Ευρωπαϊκός Χάρτης της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, Στρασβούργο, Σεπτέμβριος 1975.
- Διακήρυξη του Αμστερνταμ, Οκτώβριος 1975.
- Σύμβαση της Γρεναδάς του 1985 (v. 2039/13.4.92) «για την προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης».

Όλα τα παραπάνω, λοιπόν, δεν είναι δυνατόν να αγνοηθούν. Στην περίπτωση ιδιαίτερα των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας, οδηγούν στην ανάγκη προσεκτικής εξέτασης και αποκλεισμού κάθε ενδεχομένου υποβάθμισης ή και αλλοίωσής τους που θα έθετε σε κίνδυνο τη μοναδική μνημειακή και παγκόσμια πολιτιστική τους αξία.

Στα πλαίσια αυτής της ποιοτικής διασφάλισης, επιβάλλεται:

1. Να μην εκχωρηθεί στην υπό ενεργοποίηση Α.Ε. η αρμοδιότητα σύνταξης μελετών εσωτερικής οργάνωσης και διαμόρφωσης των οροθετημένων Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας.
Οι εξι μελέτες που έχουν ήδη ανατεθεί από το ΥΠΠΟ (ΓΕΑΧΑ), θα πρέπει να ολοκληρωθούν χωρίς να επέλθει καμία αλλαγή στις Επιτροπές Επιβλεψης και Παρακολούθησης τους, στις οποίες μετέχουν εκπρόσωποι όλων των συναρμόδιων φορέων και όλων των εμπλεκόμενων στο θέμα Υπηρεσιών του ΥΠΠΟ. Επισημαίνουμε το γεγονός ότι οι μελετές προχωρούν σύμφωνα με τα εγκεκριμένα από την Κοινότητα χρονοδιαγράμματα, με στόχο την ολοκλήρωσή τους στο τέλος του τρέχοντος έτους. Εντός του Ιουλίου υπολογίζεται να έχει ολοκληρωθεί και υποβληθεί για γνωμοδότηση στο ΚΑΣ η φάση της προμελέτης, που θα μας δώσει τα πρώτα σαφή δεδομένα σχετικά με τις αναγκαίες επεμβάσεις εσωτερικής οργάνωσης και διαμόρφωσης των έξι οροθετημένων Αρχαιολογικών Χώρων στο Κέντρο της Αθήνας, αλλά και εκείνα που θα αφορούν σε προτάσεις σύνδεσης και ενοποίησής τους.

2. Να μην εκχωρηθεί στην υπό ενεργοποίηση Α.Ε. η εκτέλεση έργου στο εσωτερικό των οροθετημένων Αρχαιολογικών Χώρων, προκειμένου το Πρόγραμμα Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας να μην καταλήξει σε Προγράμματα καταστροφής τους.

Έχει άλλωστε αποδειχθεί ότι οποιαδήποτε επέμβαση στο εσωτερικό τους, ακόμα και η θεωρούμενη ως πιο ανώδυνη, προαπαιτεί προσε-

κτική ανασκαφική έρευνα για την αποκάλυψη και την τεκμηρίωση της όποιας εργασίας, προκειμένου να προστατευτούν οι επιχωμένες αρχαιότητες, οι οποίες, στην περίπτωση των αρχαιολογικών χώρων που εξετάζουμε, είναι σχεδόν επιφανειακές.

Η υλοποίηση των έργων αυτών θα πρέπει να παραμείνει στις αρμόδιες γι' αυτό Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ που θα έχουν την ευθύνη της διοίκησης και του συντονισμού των εργασιών, παράλληλα με την προώθηση της αναγκαίας επιστημονικής έρευνας και τεκμηρίωσης των επειμάρσεων.

Επισημαίνουμε ότι τα χρονοδιαγράμματα εκτέλεσης αυτών των ειδικών έργων δεν πειθαρχούν στη λογική της «άμεσης απόδοσης» οποιουδήποτε δημόσιου έργου, εξαιτίας του απρόβλεπτου παράγοντα –από τη φύση του ανελαστικού– της αποκάλυψης επιχωμένων αρχαιοτήτων.

Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι:

- Οι περιφράξεις των αρχαιολογικών χώρων και μεμονωμένων μνημείων με τις τάφρους θεμελίωσης των τοιχίων σε μήκος χιλιομέτρων θα αποκαλύψουν αρχαιότητες που είναι σήμερα επιφανειακές και ενδέχεται να δημιουργήσουν καταστροφές σε σημαντικά αρχαία λαξεύματα στους βράχους των λόφων, αν το έργο εκτελέσει φορέας άλλος από το ΥΠΠΟ.
- Ο ηλεκτροφωτισμός των αρχαιολογικών χώρων με τη διέλευση των δικτύων και τον ενταφιασμό των PILARS και υποσταθμών θα δημιουργήσει ακόμα μεγαλύτερες καταστροφές, αν δεν γίνει με εξονυχιστική τεκμηρίωση σε σχέση με τις υποκείμενες αρχαιότητες.
- Το ίδιο ισχύει και με τους λάκκους (βάθους 0.80 μ.) για τις φυτεύσεις υψηλόκορμων δένδρων και όχι απλών θάμνων.
- Οι πορείες στο εσωτερικό των αρχαιολογικών χώρων δεν είναι απλές πεζοδρομίσεις. Απαιτούν μελέτες συντήρησης και επίχωσης διαλυμένων αρχιτεκτονικών λειψάνων, καθώς και αλλαγές στάθμης για την ανάδειξη διαφόρων χρονολογικών φάσεων που επιτείνονται με τις μεγάλες κλίσεις των κλιτύων των λόφων.

Πρόσθετα σημειώνουμε ότι στο Πρόγραμμα δεν προτείνονται ακόμα:

- Κατηγορίες έργων που δεν συμβάλλουν άμεσα στο στόχο της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων (π.χ. αποκαταστάσεις όψεων κτιρίων στο Εμπορικό Κέντρο της Αθήνας).
- Κατηγορίες έργων που έχουν ήδη ολοκληρωθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη (π.χ. πεζοδρόμηση οδού Ερμού από Πλατεία Συντάγματος έως την οδό Αιόλου).
- Κατηγορίες έργων που η σημασία και η αναγκαιότητά τους στα πλαίσια της Ενοποίησης δεν εδράζεται σε πραγματικά επιστημονικά δεδομένα (π.χ. πεζοδρόμηση και ανάπλαση λεωφόρου Οδού πέραν της οδού Κωνσταντινουπόλεως και μέχρι την Ελευσίνα, δεδομένου ότι, εκτός των άλλων, ο άξονας της σημερινής λεωφόρου Οδού δεν υπηρετεί στο σύνολό του με τον άξονα της αρχαίας λεωφόρου Οδού).
- Κατηγορίες έργων που αφορούν αποκλειστικά το ΥΠΕΧΩΔΕ.

Τα έργα αυτά απαιτούν εξειδίκευση από τον ίδιο το φορέα που τα προτείνει.

Η υλοποίηση του Προγράμματος που προτείνεται, τελεί υπό την αίρεση των απαιτούμενων εγκρίσεων του ΥΠΠΟ και της εξασφάλισης της απρόσκοπης διενέργειας των τυχόν αναγκών από τις αρμόδιες Εφορείες Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟ πριν την εκτέλεση των έργων.

Επισημαίνουμε, τέλος, ότι προτείνεται από το ΥΠΠΟ αριθμός νέων έργων που κρίνονται αναγκαία για την ουσιαστική και εδαφική ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας.

Προϋπολογισμοί και χρονοδιαγράμματα δεν συνοδεύουν το Πρόγραμμα, δεδομένου ότι θα προκύψουν από τις αναλυτικές μελέτες που θα συνταχθούν και θα δώσουν τα πραγματικά δεδομένα των έργων.

Συνημμένα: Πρόγραμμα Έργων.

2ο Πόρισμα

Από τις 24.2.97 έως και σήμερα πραγματοποιήθηκαν αλλεπάλληλες συσκέψεις εκπροσώπων ΥΠΠΟ και ΥΠΕΧΩΔΕ –αρχικά με προφορικές εντολές της Ειδικής Γραμματέως του ΥΠΠΟ κ. Β. Μπλεζήν και της Συμβούλου Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ κ. Μ. Πατελάρου, και στη συνέχεια με την Υ.135/10.4.97 Διυπουργική Απόφαση για συγκρότηση Κοινής Ομάδας Εργασίας, προκειμένου να συνταχθεί Πρόγραμμα Μελετών-Έργων και Ρυθμίσεων της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας το οποίο επιχειρείται να υλοποιήσει η υπό ίδρυση Α.Ε.

Οι συσκέψεις αυτές κατέληξαν σε αδιέξοδα και διακοπή εργασιών, γιατί θεωρήσαμε πρωθύστερο και αντιδεοντολογικό να προαποφασίσουμε από κοινού με ένα Υπουργείο άλλου αντικειμένου για έργα τα οποία αφ' ενός μεν περιλαμβάνονται στις ανατεθείσες έξι μελέτες Ενοποίησης του ΥΠΠΟ, αφ' ετέρου δε δεν έχουν εγκριθεί από τα γνωμοδοτικά όργανά του οι απαιτούμενες (υπό εκπόνηση) προμελέτες για την εκτέλεση αυτών των έργων.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν, τα μέλη της επιτροπής από πλευράς ΥΠΠΟ να οδηγηθούν στη σύνταξη του παρακάτω πορίσματος:

- 1) Οι επειμάρσεις που καταγράφονται για τις έξι περιοχές της Αθήνας και ειδικότερα: 1) Κεραμεικός-Πειραιώς-Ιερά Οδός, Γκάζι, Θησείο, 2) Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά -Βιβλιοθήκη Αδριανού, Πλάκα, Αναφιώτικα, 3) Ακρόπολη-Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Αποστόλου Παύλου, Φιλοπάππου, 4) Ακαδημία Πλάτωνος, Μεταξουργείο, Ψυρρή, 5) Εμπορικό Τρίγυρο (Σταδίου, Ερμού, Αθηνάς), Μοναστηράκι, και, τέλος, 6) Ολυμπεία, Ζάππειο, Στάδιο, Αρδηττός, αποτελούν στην πλειονότητά τους αντικείμενο του ΥΠΠΟ και είναι απαραίτητο να βασιστούν σε επιστημονικά και πραγματικά δεδομένα, τα οποία μόνο οι Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ μπορούν να διασφαλίσουν ώστε να ολοκληρωθεί με επιτυχία το πρόγραμμα Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων.

- 2) Στο διάστημα που μεσολάβησε από την ίδρυση του φορέα μέχρι σήμερα υπήρξε ενεργοποίηση των Υπηρεσιών του ΥΠΠΟ οι οποίες εμπλέκονται στο Πρόγραμμα Ενοποίησης, και ειδικότερα του ΓΕΑΧΑ που ιδρύθηκε το 1993 για το σκοπό αυτόν και προώθησε την ανάθεση των έξι μελετών διαμόρφωσης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων που θα αποτελέσουν τον βασικό κορμό των έργων του ΥΠΠΟ.

Παράλληλα, όλες οι άλλες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ που εμπλέκονται στο πρόγραμμα Ενοποίησης (Διευθύνσεις Αναστήλωσης και αρμόδιες Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ), εμπρόθευσαν σε ό,τι αφορά στο εγκεκριμένο Κοινοτικό Πρόγραμμα, αλλά και εκείνο που χρηματο-

δοτείται από Δημόσιες Επενδύσεις, ΤΑΠΑ και ΛΟΤΤΟ, προώθησαν και υλοποίησαν Προγράμματα Μελετών και Έργων σε Μνημεία και Αρχαιολογικούς Χώρους, πολλά από τα οποία βρίσκονται ήδη στο στάδιο περαίωσης.

3) Θεωρούμε καταστροφική την επιχειρούμενη εκχώρηση των αρμοδιοτήτων προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς σε μια υπό σύσταση Ανώνυμη Εταιρεία, γεγονός που θα οδηγήσει στην πολυδάσπαση του ενιαίου αντικειμένου και σε επικίνδυνους πειραματισμούς, γιατί θα κληθεί να υλοποιήσει έργα χωρίς την αναγκαία εμπειρία και την επιστημονική υποδομή. Μάλιστα, αυτή την περίοδο το ΥΠΠΟ, μετά από έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου, πρωθείτης τις διαδικασίες πρόσληψης προσωπικού για την ενισχυση των Υπηρεσιών του, και την εκπόνηση των μελετών και έργων που χρηματοδοτούνται από την Κοινότητα, μεταξύ των οποίων και το Πρόγραμμα της Ενοποίησης.

Παράλληλα, θεωρούμε άκρως επιζήμια για τα μνημεία την ανάθεση του έργου της προστασίας και της ανάδειξης τους στον «μεγάλο εργολάβο» (όπως πολύ παραστατικά χαρακτήρισε την Ανώνυμη Εταιρεία ο Σύμβουλος του Πρωθυπουργού επί τεχνικών θεμάτων, αποδιδόντας με το χαρακτηρισμό αυτόν την τεράστια απόσταση αρχών, φιλοσοφίας και τρόπου αντιμετώπισης της μοναδικής αξίας που αντιπροσωπεύει η πολιτιστική μας κληρονομιά). Πρόσθετα, η έλλειψη εμπειρίας και υποδομής θα έχει εμφανείς και άμεσες επιπτώσεις τόσο στην ποιοτική όσο και στην ποσοτική απόδοση έργου, καθώς και στην τήρηση χρονοδιαγραμμάτων και στην επιζητούμενη «γρήγορη» απορρόφηση κοινοτικών κονδυλίων. Η έγκριση των μελετών από τα γνωμοδοτικά όργανα του ΥΠΠΟ και τις αρμόδιες Υπηρεσίες, καθώς και η δυνατότητα εποπτείας των έργων, δεν διασφαλίζουν αναγκαστικά την ποιότητα των επειμάρσεων, δεδομένου ότι η διοίκηση και η οργάνωση του όλου έργου παραμένει στο φορέα που το υλοποιεί δηλαδή, στην Ανώνυμη Εταιρεία.

4) Η προστασία και η ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, η οποία διασφαλίζει διαχρονικά και την ιστορική μας ταυτότητα, είναι έργο εθνικής σημασίας που από το Σύνταγμα έχει τεθεί υπό κρατική προστασία. Το ΥΠΠΟ διαθέτει πλέγμα Υπηρεσιών εξειδίκευμένων κατά τομέα και στελεχωμένων με έμπειρο προσωπικό (αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί, μηχανολόγοι, συντηρητές έργων τέχνης, ιστορικοί της τέχνης, λαογράφοι κ.ά.), απόλυτα ικανών να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στο ευαίσθητο αυτό διεπιστημονικό έργο.

5) Πιστεύουμε ακόμα, πως ο επιδιωκόμενος σ

Το πολεοδομικό πλαίσιο της ενοποίησης

του Αριστείδη Ρωμανού, αρχιτέκτονα-πολεοδόμου, Διευθυντή ΕΑΧΑ ΑΕ

Στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού (τχ. 11, Σεπτ./Οκτ. 1998) παρουσιάστηκαν οι μελέτες τεσσάρων ενοτήτων από τις οποίες το ΥΠΠΟ επιμέρισε τον αρχαιολογικό χώρο: (α) Ολυμπιείο, (β) Β. και Ν. Κλιτύες Ακρόπολης, (γ) Ρωμαϊκή Αγορά και Βιβλιοθήκη Αδριανού, (δ) Κεραμεικός. Με το εισαγωγικό άρθρο του Γ. Καλαντίδη, Προέδρου και Διευθ. Συμβούλου της ΑΕ «Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας», δόθηκε μια ολοκληρωμένη εικόνα του έργου που έχει επιφορτιστεί να εκτελέσει η Εταιρεία Ενοποίησης και που –σημειωτέον– ξεπερνά τα όρια του ενιαίου αρχαιολογικού χώρου και καλύπτει στην ουσία το ιστορικό κέντρο της Αθήνας.

Θα προσπαθήσω, με τη μορφή πέντε σημειώσεων, να δώσω στους αναγνώστες μια ανάλυση των στοιχείων εκείνων που θεωρώ ότι χαρακτηρίζουν το έργο και που είναι ενδεχόμενο, επομένως, να καθορίσουν το βαθμό επιτυχίας του, την έκταση και το χρόνο υλοποίησής του.

1. Εκτελεστικό και επιτελικό επίπεδο

Δεν είναι η πρώτη φορά που ιδρύεται μια εταιρεία του Δημοσίου για τη διαχείριση της κατασκευής ενός έργου. Πρόσφατα παραδείγματα: το Αττικό Μετρό, η Εγνατία ΑΕ, η Αθήνα 2004. Το σκεπτικό είναι ότι, από τη στιγμή που ένα έργο είναι αποφασισμένο και μελετημένο (έχουν προηγηθεί, δηλαδή, οι γενικές μελέτες και προδιαγράφες που καθορίζουν το «προφίλ» του και η εξεύρεση των πηγών χρηματοδότησης), τότε η ανάθεση της υλοποίησης σε μια ΑΕ προοιωνίζεται μεγαλύτερη ταχύτητα κατασκευής, περισσότερη αυτονομία του έργου από εκείνες τις παρεμβάσεις που θα μπορούσαν να το βλάψουν, μικρότερη εμπλοκή σε γραφειοκρατικές διαδικασίες.

Στην πράξη, όμως, παρατηρήθηκε ότι επιλογές που ανήκουν στο στρατηγικό/επιτελικό επίπεδο και έπρεπε να έχουν ληφθεί από τα αρμόδια διοικητικά όργανα πριν από την ίδρυση των εκτελεστικών φορέων, δεν είναι οριστικές κι ότι τα έργα δεν έχουν διερευνηθεί από πολλές σκοπιές και δεν έχουν ωριμάσει (π.χ., για την Εταιρεία Αθήνα 2004 δεν έχει λήξει ακόμα το θέμα της χωροθέτησης ορισμένων βασικών αθλητικών εγκαταστάσεων, ενώ για το Αττικό Μετρό έλειπαν ασφαλώς οι κατευθύνσεις μιας γενικότερης πολεοδομικής πολιτικής για την ανάπτυξη της Αττικής).

Η ΕΑΧΑ ΑΕ ιδρύθηκε για τον πραγματικά φιλόδοξο σκοπό της δημιουργίας του ενοποιημένου αρχαιολογικού πάρκου της Αθήνας, καθώς και άλλων παρεμβάσεων αναβάθμισης και οργάνωσης του Κέντρου της Αθήνας.

Όμως, από το πρώτο της βήμα η Εταιρεία διαπίστωσε ότι, ενώ ο κύριος στόχος του εγχειρήματος είναι ρητός και σαφής, ούτε η εξειδίκευση του κυρίου στόχου σε λογικά επακόλουθες επιδιώξεις είναι φανερή, ούτε η διερεύνηση των επιπτώσεων του Σχεδίου στα πεδία της πολεοδομικής, της οικονομικής και της κοινωνικής συγκρότησης της πόλης έχει επιχειρηθεί. Κι αν στο επίπεδο των προδιαγραφών, όσο και σ' αυτό των προτάσεων των Έξι μελετών των Αρχαιολογικών Χώρων που έχουν ανατεθεί από το ΥΠΠΟ, έχει γίνει προσπάθεια πολεοδομικής προσέγγισης, αυτή εξ ορισμού είναι αποσπασματική και μερική, πράγμα που επιβεβαίωνε ότι δεν έχει συνειδητοποιηθεί πόσο ευρείας έκτασης και μεγάλου βάθους μπορεί να είναι οι επιπτώσεις του έργου της ενοποίησης για τη ζωή της πόλης.

Απαιτείται, λοιπόν, η ίδια η Εταιρεία να αναλάβει να προωθήσει ή να παίξει έναν πρωτοβουλιακό ρόλο προς τις αρμόδιες δημόσιες υπηρεσίες, ώστε να λάβουν ορισμένες βασικές αποφάσεις σε επιτελικό επίπεδο (οι οποίες έπρεπε κανονικά να είχαν ήδη ληφθεί).

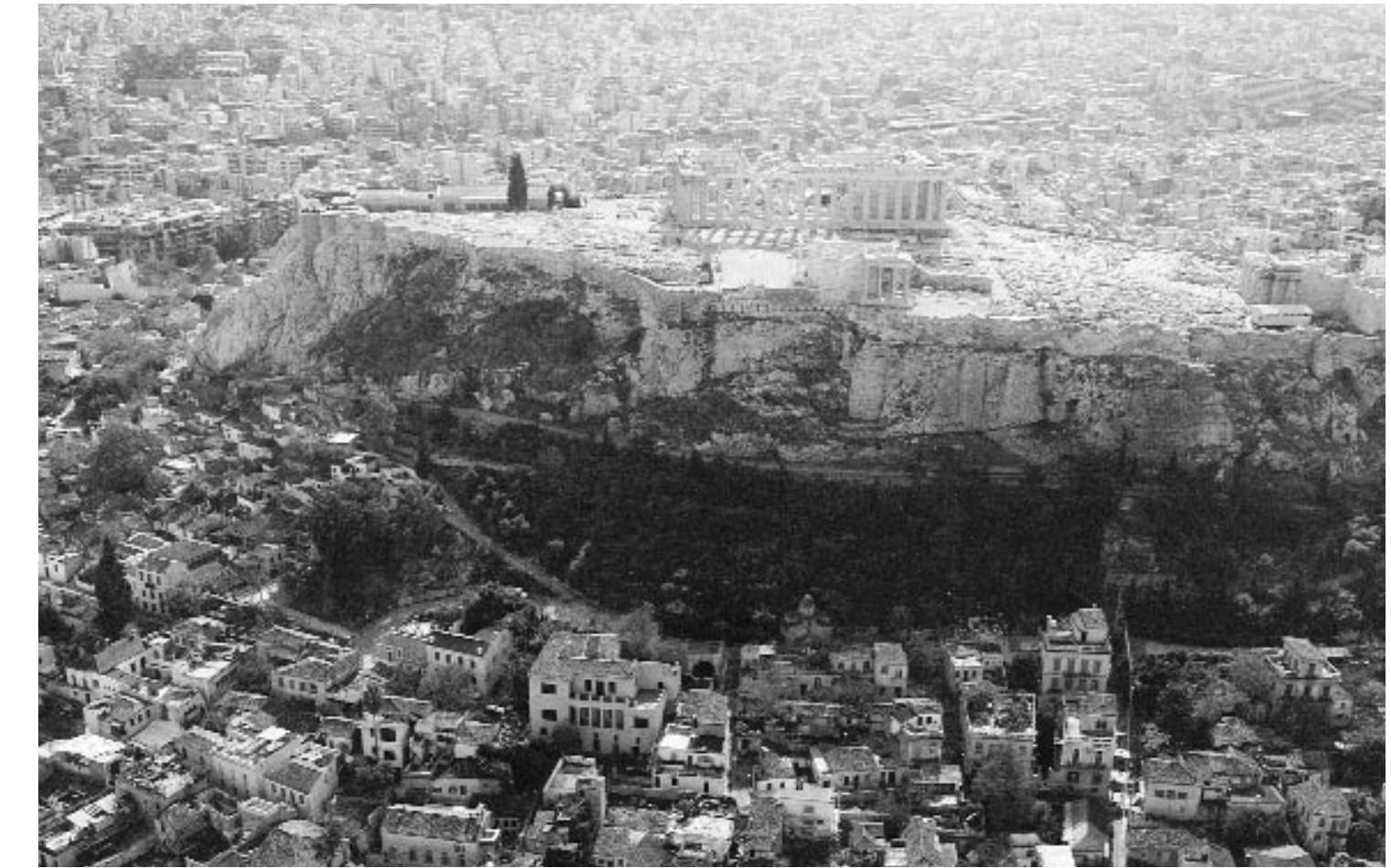
2. Η ανάγκη αποδοχής του πρωθύστερου

Συγχρόνως, όμως, η Εταιρεία, επιφορτισμένη με ένα έργο μεγάλης, θα τολμούσα να το χαρακτηρίσω, ιστορικής σημασίας, πιέζεται να ξεκινήσει το ταχύτερο την υλοποίησή του, ενώ το έργο αυτό βρίσκεται υπό δηλαδή οι συνθήκες ωρίμανσής του δεν ελέγχονται από την ίδια. Παρ' όλο που αυτό δεν αποτελεί εξαίρεση στα δημόσια έργα, τα εκτελούμενα από «αυτόνομους» φορείς, στην προκειμένη περίπτωση υπάρχουν δύο επιβαρυντικά στοιχεία:

(α) Το γεγονός ότι Αρχαιολογικός Χώρος της Αθήνας και σύγχρονο Ιστορικό Κέντρο είναι στην κυριολεξία διαπλεκόμενες ενότητες, με συνέπεια τον πολλαπλασιασμό των οργανικών αλληλεξαρτήσεων μεταξύ περιοχής του Έργου και ευρύτερης περιοχής, και με επακόλουθο πληθώρα «αρμόδιων φορέων» που επικαλύπτονται.

(β) Η ύπαρξη λεπτομερών προδιαγραφών και μελετών για τμήματα του τελικού προϊόντος (της διαμόρφωσης επιμέρους ενοτήτων του χώρου) και, συγχρόνως, η παντελής έλλειψη επεξεργασίας και αποσαφήνισης βασικών στοιχείων του Πολεοδομικού Πλαισίου του Έργου.

Άμεσα πηγάζει η ανάγκη της αποδοχής από την Εταιρεία της έννοιας του πρωθύστερου και της προσαρμογής της δράσης της σ' αυτήν. Αυτό σημαίνει δύο βασικές επιλογές:

κάτω: Αεροφωτογραφία της περιοχής της Ακρόπολης, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

(α) Εκπόνηση των μελετών και έναρξη των έργων που περιλαμβάνονται σε ένα πρώτο Σχέδιο Δράσης, ενώ παράλληλα εκπονεύεται μια Μελέτη/Πλάσιο, που θα καθορίσει τις βασικές πολεοδομικές αρχές και κατευθύνσεις που θα διέπουν το σύνολο του έργου της Εταιρείας.

(β) Επιλογή των έργων του Σχεδίου Δράσης και καθορισμό των προτεραιοτήτων με κριτήρια τον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό διοικητικής και τεχνικής αυτοτέλειας, σε συνδυασμό με τη σχετική βαρύτητά τους στο σύνολο των προεπιλεγμένων έργων.

3. Σε τι απαντά η Μελέτη-Πλαίσιο

Δε θέλω να κουράσω με μια σχολαστική ανάλυση του περιεχομένου της Μελέτης-Πλαίσιου. Αρκεί να δειξω τη σκοπιμότητά της, επισημαίνοντας μόνο ζητήματα και ερωτήματα που μπαίνουν από τη στιγμή που υιοθετήθηκε ο βασικός σκοπός: η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων.

(α) Κυκλοφορία και στάθμευση

Αποτελεί ιστορική πραγματικότητα, αλλά και ιστορικό πολεοδομικό απόχυμα, ότι η σύγχρονη πόλη αναπτύχθηκε σε σφιχτό εναγκαλισμό με τον αρχαιολογικό χώρο της Αθήνας, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να είναι σήμερα αναπόσπαστα δεμένος με τον πολεοδομικό ιστό και, κυρίως, να διασχίζεται από βασικές συγκοινωνιακές, οδικές και άλλες αρτηρίες. Ακόμα και αν τα έργα της Ενοποίησης περιορίζονταν μέσα στα αυστηρά όρια των αρχαιο-

λογικών περιοχών, η χωροθέτηση και μόνον σημαντικών εγκαταστάσεων, όπως τα νέα Μουσεία, μέσα σ' αυτούς θα είχε σημαντικές επιπτώσεις στους κυκλοφοριακούς φόρτους και στη ζήτηση χώρων στάθμευσης, στις χρήσεις της γης των όμορων, αλλά και ευρύτερων, περιοχών και στην έλξη δραστηριοτήτων σ' αυτές πόσο μάλλον, όταν οι επεμβάσεις επεκτείνονται, πέραν των αρχαιολογικών περιοχών, και στο ενδιάμεσο και στον πολεοδομικό ίστο, προβλέποντας σημαντικές σε έκταση πεζοδρομήσεις και άλλες περιοριστικές για την κυκλοφορία και τη στάθμευση των οχημάτων διατάξεις.

Θα απαιτηθεί, επομένως, διασύνδεση και συντονισμός με τη γενικότερη πολιτική αστικών μεταφορών για την Πρωτεύουσα. Αν αυτή υπάρχει και δεν είναι εγκεκριμένη, πρέπει να εγκριθεί. Αν δεν υπάρχει, πρέπει να προσεγγιστεί ή, στη χειρότερη περίπτωση, να υποτεθεί.

(β) Χαρακτήρας του ενοποιημένου αρχαιολογικού χώρου (ΕΑΧ)

Είναι απαραίτητο να απαντηθούν ερωτήματα, όπως:

– Ποιες κατηγορίες χρηστών και σε τι αριθμούς θα χρησιμοποιούν τους πεζοδρόμους του ΕΑΧ για να επισκέπτονται τους αρχαιολογικούς χώρους;

– Με τι μέσα θα προσεγγίζουν τον ΕΑΧ ή τις γύρω περιοχές κατά κατηγορία (δημόσια, ΙΧ, τουριστικά πούλμαν) και πού θα σταθμεύουν αυτά;

– Τι διακυμάνσεις θα έχει η χρήση αυτή χρονικά και εποχακά;

- Πώς θα χρησιμοποιούνται οι πεζόδρομοι του ΕΑΧ τις νυκτερινές ώρες; Μήπως η απομάκρυνση των αυτοκινήτων επιδεινώσει τις συνθήκες ασφαλείας για τους διαβάτες;
- Τι πρόσθετο κόστος θα απαιτηθεί, τότε, για την αστυνόμευση της περιοχής;
- Τι είδους δραστηριότητες θα επιτραπούν στον βασικό κορμό/πεζόδρομο του ΕΑΧ; Μόνο περίπατος; Μήπως και υπαίθρια εστίαση; Σε τι έκταση; Σε ποιες περιοχές;
- Πώς η πίεση των εντατικών χρήσεων, όπως των καταστημάτων αναψυχής, δε θα εκτοπίζει συνεχώς τις ήπιες χρήσεις (περίπατος, ποδηλασία); Μήπως απαιτείται η διατήρηση και άλλων εξισορροπητικών χρήσεων (ήπιων μορφών φυσικής άσκησης ή άθλησης, π.χ.);

(γ) Επιπτώσεις στην ευρύτερη περιοχή

Η επένδυση μεγάλου ύψους δημόσιων πόρων και η εξ αυτής κινητοποίηση και ιδιωτικών επενδύσεων στην περιοχή του κέντρου θα έχει μεγάλη επίδραση στις τιμές των ακινήτων (ήδη χειρίζεται) και θα προκαλέσει τάσεις αλλαγής και εντατικοποίησης των χρήσεων γης. Το αν η σημαντική παρέμβαση του Δημοσίου έχει ως αποτέλεσμα την εκδίωξη των χαμηλών εισοδημάτων από τις κεντρικές περιοχές ή την καθόλου αποθάρρυνση της κατοικίας ή την υποκατάσταση της βιοτεχνίας από χρήσεις καταστημάτων αναψυχής ή την εισαγωγή νέων χρήσεων (π.χ. διαμονής πολιτιστικού τουρισμού), είναι ζήτημα υψίστης σημασίας για τη λειτουργία της πόλης, τη γεωγραφία της κοινωνικής της διαστρωμάτωσης και τις συνθήκες ζωής ενός μεγάλου μέρους των κατοίκων και των εργαζομένων του κέντρου. Τέτοια ζητήματα απαιτούν συνειδητές

επιλογές από μέρους των Αρχών και δεν επιτρέπεται να αφεθούν στην τύχη και στη λειτουργία της αγοράς.

4. Η νομιμοποίηση της Ενοποίησης

Κάθε δημόσια παρέμβαση, όσο ευγενής και αν είναι ο στόχος της –και στην προκειμένη περίπτωση ο στόχος είναι υψηλός και ευγενής–, πρέπει να αποδειχθεί ότι θα βελτιώσει τις συνθήκες ζωής στην πόλη γενικά – και μάλιστα, ότι η γενική αυτή βελτίωση δε θα σημάνει αρνητικές επιπτώσεις για ορισμένα ειδικά τμήματα ή στρώματα του πληθυσμού.

Καμία παρέμβαση δεν είναι αυτονόητη και καμία δεν θεωρείται αναμφισβήτητα θετική, αν δεν διερευνηθεί και αποδειχθεί θετική. Το θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα εξαρτάται από παραμέτρους, όπως:

- η πληρότητα της σύλληψης του Σχεδίου, όσον αφορά στις ειδικότερες επιδιώξεις του και το χαρακτήρα του Αρχαιολογικού Πάρκου,
- η προσέγγιση των επιπτώσεων στο πολεοδομικό επίπεδο (λειτουργικές, οικονομικές, κοινωνικές) τουλάχιστον ποιοτικά και η τεκμηρίωση των μεγεθών των κατηγοριών των θιγομένων,
- η νομιμοποίηση του έργου στην Κοινή Γνώμη μετά την παρουσίασή του σε όλη την έκταση και το βάθος του,
- οι δυσκολίες της υλοποίησής του, όσον αφορά στον αριθμό των εμπλεκόμενων φορέων, το ύψος των απαιτούμενων δαπανών και τους χρονικούς οριζόντες των διαφόρων κατηγοριών επεμβάσεων.

5. Επιθετική ή συναινετική πολιτική

Τα μεγάλα πολεοδομικά έργα, στην εποχή μας, δεν γίνονται μ' αυτό που τιτλοφορείται τελευταία ως «επιθετική πολιτική», αλλά με διάλογο και συναίνεση. Μόνο τότε αντανακλούν πραγματικές κοινωνικές αξίες· αλλιώς, παραμένουν «βελτίωση της εικόνας».

Στην προκειμένη περίπτωση, ο διάλογος απαιτείται να γεφυρώσει χάσματα σε πολλά επίπεδα:

(α) Στο επίπεδο των διαφορετικών επιστημονικών περιοχών. Θα βρεθεί κοινή γλώσσα μεταξύ πολεοδόμων, κυκλοφοριολόγων, αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων, και όλων αυτών με τα στελέχη της Διοίκησης. Ο αμοιβαίος σεβασμός των ιδιαίτερων επιστημονικών αντιλήψεων και η υπομονή να ακούμε τις απόψεις των άλλων, λειτουργεί στις πόλεις της Ισπανίας ή της Ολλανδίας και αποδίδει καρπούς. Μπορεί να αποδώσει και εδώ. Η συνειδητοποίηση, π.χ., ότι οι αρχαιολόγοι βλέπουν την εξέλιξη των χώρων της πόλης μέσα από μια χρονική προοπτική αιώνων, είναι αρκετή για να κατανοείς ορισμένες στάσεις και απόψεις τους, και ν' αρχίσεις έναν γόνιμο διάλογο μαζί τους.

(β) Στο επίπεδο των διαφορετικών επιπέδων Διοίκησης. Δεν είναι ασύνθετος, τα θέματα της Πόλης να αποτελούν αντικείμενο σύγκρουσης τοπικής και κεντρικής Διοίκησης. Συμβαίνει συχνά και είναι σεβαστό, αρκεί η σύγκρουση να αφορά σε αρχές και απόψεις για την ίδια την Πόλη. Κάθε διαφορά απόψεων λύνεται με ορθολογικό διάλογο.

(γ) Στο επίπεδο των φορέων διαφορετικής νομικής μορφής.

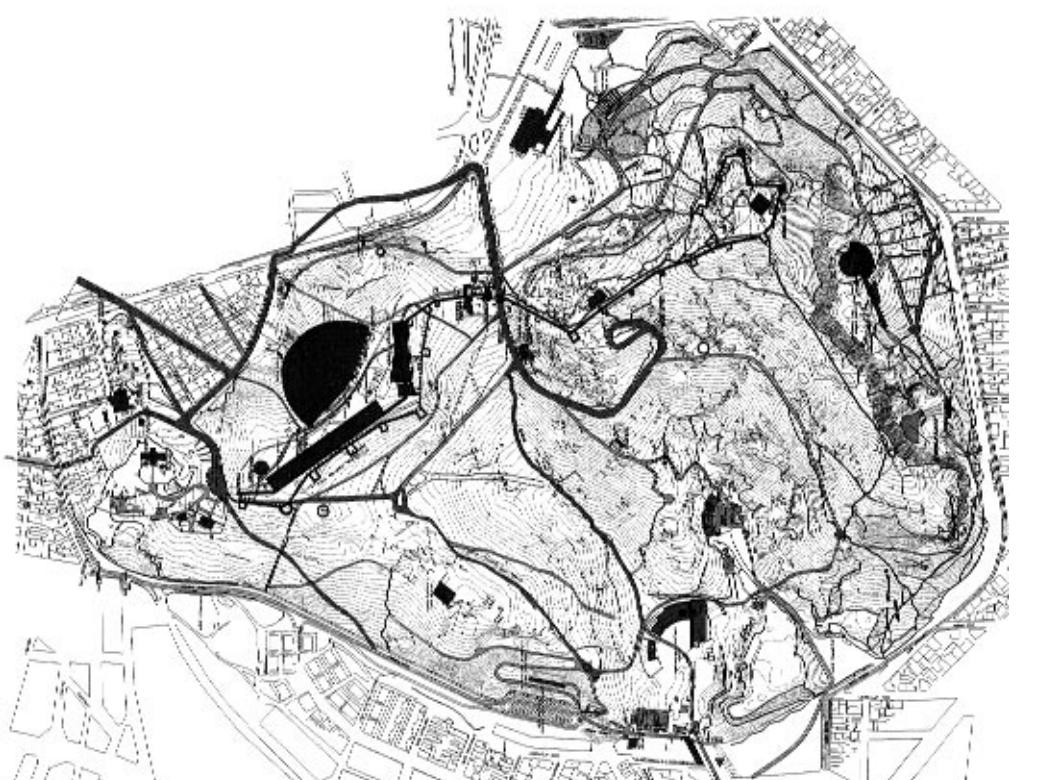
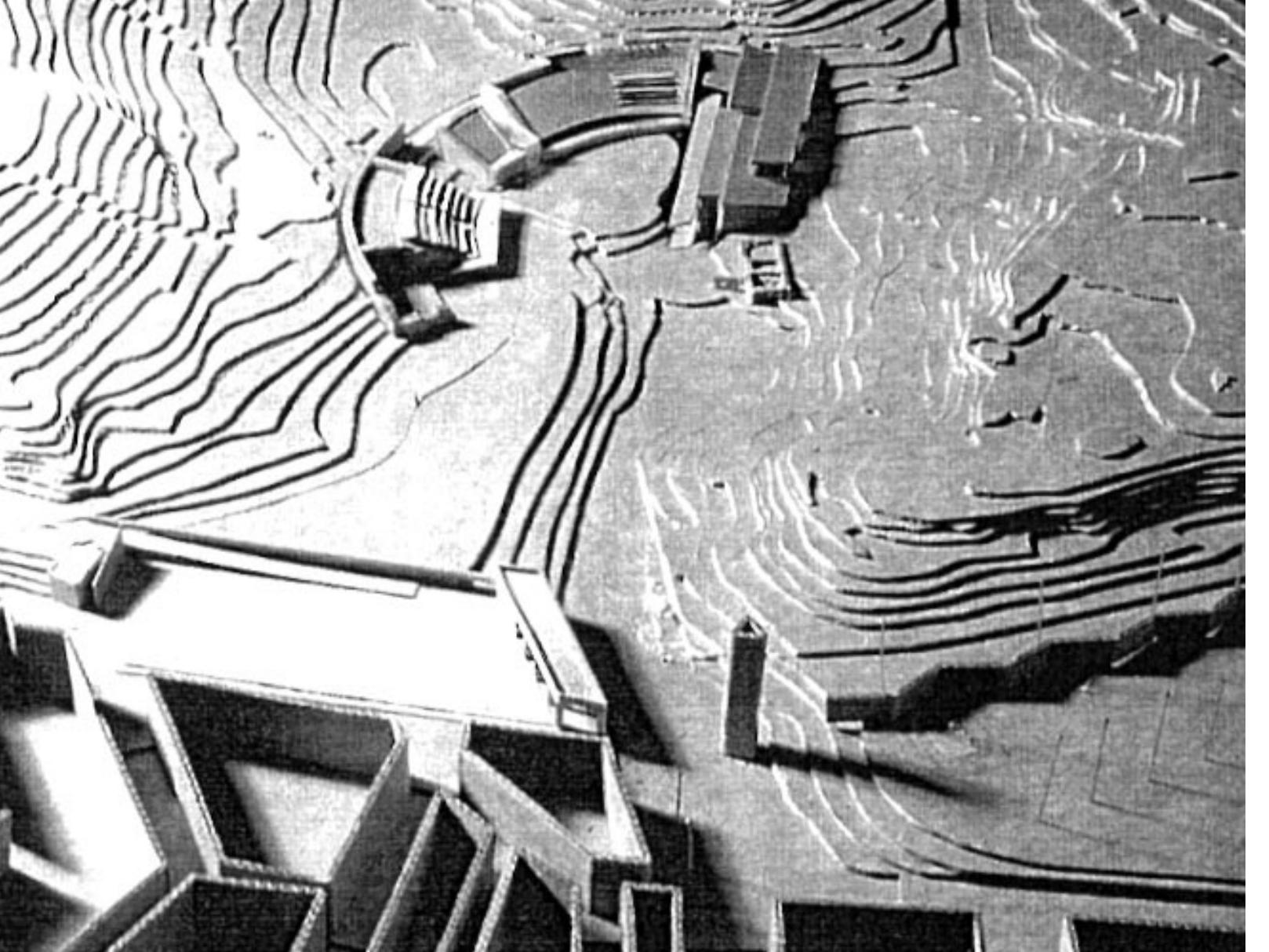
πάνω: Αεροφωτογραφία της περιοχής του Ολυμπείου, φωτ. Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας ΑΕ

Όταν σε ένα σύστημα μελετών και κατασκευών δημόσιων έργων που έχει επί τόσα χρόνια παγιώσει συγκεκριμένες πρακτικές και τρόπους συνεργασίας μεταξύ Εργοδοτών-Αναδόχων, παρεμβάλλονται νέας μορφής φορείς (ΑΕ) με δυνατότητες μεγαλύτερων ελευθεριών κίνησης και περισσότερης αυτοτέλειας, είναι μαθηματικά βέβαιο ότι θα προκληθούν αντιδράσεις, δυσπιστία και καχυποψία. Ο καλύτερος τρόπος απάντησης –και προσέγγισης των απόψεων– από την πλευρά των διοικήσεων των ΑΕ είναι αυτός τον οποίο εφαρμόζει με θρησκευτική ευλάβεια ο Πρόεδρος της ΕΑΧΑ και το ΔΣ της: δηλαδή, η ουσία εμμονή στις μεθόδους διαχείρισης των φορέων του δημοσίου και η τύποις προσπάθεια βραχυκύλωσης των γραφειοκρατικών διαδικασιών.

(δ) Στο επίπεδο της εγκυρότητας των αποφάσεων.

Το έργο που έχουμε αναλάβει, είναι βαρύ. Οι επιλογές που θα κάνουμε, θα υποστούν έτσι κι αλλιώς κρίτικη (Έλληνες είμαστε – και μάλιστα, αρχιτέκτονες), αλλά ασφαλώς υπάρχουν πιο εύστοχες και πιο άστοχες επιλογές. Η ανάγκη να πάρουμε εύστοχες αποφάσεις που αφορούν, ίσως, στους σημαντικότερους χώρους της Αθήνας, θέτει ένα ερώτημα εγκυρότητας. Η πρωτική μου γνώμη είναι ότι η ύπαρξη ενός Βήματος ή ενός Σχήματος λίγο-πολύ διαρκούς για τη διάρκεια εφαρμογής του Έργου, το οποίο θα γνωματεύει για τα σημαντικά θέματα, θα ήταν ένα σωστό θήμα προς τη ζητούμενη νομιμοποίηση του Έργου στην κοινή (αλλά και στην εξειδικευμένη) γνώμη. Το αν αυτό θα είναι αντιπρωτευτικό ή όχι, είναι ίσως δευτερεύον. Το σημαντικό είναι να αναγνωρίζεται, από τους πολλούς, ως έγκυρο.

Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Φιλοπάππου

πάνω: Πρότασμα προτεινόμενων διαμορφώσεων
κάτω: Πρόταση διαμόρφωσης

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Μελετητές:

Β. Γιαννάκης, αρχιτέκτων
Α. Νουκάκης, αρχιτέκτων
Μ. Τυλιανάκης, αρχιτέκτων
Ν. Χατζηκυριάκος, αρχιτέκτων
Γ. Χατζηδημητρίου, αρχιτέκτων
Γ. Σιγάλας
πολιτικός μηχ.
Γ. Μπριλλάκης
μηχανολόγος ηλεκτρολόγος
Ν. Γαλιδάκης
τοπογράφος μηχ.
Κ. Παγώνης
γεωπόνος-φυτοτεχνής

Σύμβουλοι:

Α. Χωρέμης, Φ. Δροσογιάννη
αρχαιολόγοι
Ν. Γαλιδάκης
συγκοινωνιολόγος
Δ. Ντοκόπουλος
πολεοδόμος
Κ. Χουρσάγλου
φωτιστής μηχανολόγος
Ν. Γιαννάκης
περιβαλλοντολόγος

Ειδικοί σύμβουλοι:

Π. Μπαρπάλου-Νουκάκη
αρχιτέκτων
Κ. Τσόκλης
ζωγράφος
Χ. Διδώνης
γλύπτης

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Ως αντικείμενο της μελέτης και με το όρο «Αρχαιολογικός Χώρος Φιλοπάππου» νοούμε την περιοχή που περικλείεται από τις οδούς: Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου, Ακάμαντος, Αρακύνθου, Παναιτωλίου, Μουσών, Επιφανούς, Γαριβάλδη, Ροβέρτου Γκάλη και πάλι Διονυσίου Αρεοπαγίτου. Περιλαμβάνει τρεις από τους σημαντικότερους λόφους της αρχαίας Αθήνας: το λόφο του Μουσείου (Φιλοπάππου), το λόφο των Νυμφών (Αστεροσκοπείου) και τον μεταξύ τους χαμηλότερο λόφο-αυχένα της Πνύκας, το κορυφαίο μνημείο της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και της Εκκλησίας του Δήμου.

Εκτός από την Πνύκα, άλλα σημαντικά αρχαία μνημεία που περιέχει, είναι: το διατείχισμα με το μικρό φρούριο του Δημητρίου του Πολιορκητού, το ταφικό μνημείο του Φιλοπάππου, καθώς και μικρά διάσπαρτα iερά. Σχεδόν τα σύνολο της περιοχής καλύπτεται από λαξευμένους βράχους αποτελούν τα πιο σημαντικά σωζόμενα ίχνη αρχαίων οικισμών της Αθήνας που αντιστοιχούν σε τμήματα δύο Δήμων της Αττικής, της Μελίτης και της Κοΐλης. Περιέχει ακόμα τρία σύγχρονα μνημεία: το Αστεροσκοπείο του Θεόφιλου Χάνσεν, τον Άγιο Δημήτριο του Λουμπαρδιάρη και την ανάβαση προς το μνημείο του Φιλοπάππου του Δημήτρη Πικιώνη.

Ως φυσικό τοπίο παρουσιάζει ενδιαφέρουσα ποικιλότητα, με έντονους εδαφολογικούς σχηματισμούς: λόφους, ρεματιές, διάσελα, γκρεμούς, μικρά υψίπεδα. Ως χώρος εμφανίζει διττό χαρακτήρα: διαθέτει σημαντικό αρχαιολογικό περιεχόμενο, αλλά και εκτεταμένο ενδοστικό πράσινο, που προσφέρεται για αναψυχή και περίπατο.

Σήμερα, το δεύτερο αυτό χαρακτηριστικό υπερισχύει σημαντικά του πρώτου και κυριαρχεί στο χώρο, μια και η αλόγιστη και μονοσήμαντα προσανατολισμένη φύτευση, που πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, διατάραξε την ισορροπία της λειτουργίας του ως ελεύθερου χώρου και ως χώρου αρχαιολογικού, ανέτρεψε τη φυσιογνωμία του και κατέστρεψε την αντιληπτικότητα των μνημείων, ενώ επικάλυψε σημαντικές αρχαιολογικές περιοχές.

Επεμβάσεις που αλλοίωσαν επίσης στα νεότερα χρόνια τη φυσιογνωμία των λόφων, είναι:

- Η εκτεταμένη λατούμευση στο νότιο τμήμα του λόφου του Μουσείου, στα δυτικά του οικισμού της αρχαίας Μελίτης και νότια του οικισμού της Κοΐλης.
- Οι κατασκευές του περιφερειακού δρόμου στη δυτική πλευρά και της οδού Αποστόλου Παύλου στην ανατολική, που διέκοψαν βίαια τη συνέχεια του χώρου ως αρχαιολογικού, αλλοίωσαν το φυσικό ανάγλυφο και τον απομόνωσαν από τον ιστό της πόλης.
- Μέσα στα όρια της υπό μελέτη περιοχής, πέρα από τα κυριαρχα χαρακτηριστικά του αρχαιολογικού χώ-

ρου και του ελεύθερου χώρου πρασίνου, έχουν ενταχθεί:

- Περιοχές γενικής κατοικίας,
- Χριστιανικοί Ναοί,
- Λειτουργίες αναψυχής και εστίασης, και διάφορες διαμορφώσεις περιπάτων και καθιστικών χωρίς ενότητη αισθητικής αντιληψης και με ποικιλία κατασκευαστικής ποιότητας.

Επίσης, μέσα στον αρχαιολογικό χώρο παράχουν:

- Το Θέατρο Δημοτικών Χορών της Δώρας Στράτου, εγκατεστημένο πάνω σε σημαντικά λαξεύματα.
- Το «Ηχος και Φως», που λειτουργεί στο χώρο της Πνύκας και αλλοιώνει με προσβλητικό τρόπο το κοίλο της.
- Το Θέατρο Μπαστιά: ένα ημιτελές μεγαλόπνιο έργο ανοικτού θεάτρου, που άρχισε να ανεγείρεται στα χρόνια της δικτατορίας Μεταξά.
- Το Αστεροσκοπείο, στο λόφο Νυμφών, με σημαντικά κτίρια ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας.

Ακόμα, η διαμόρφωση από τον Δ. Πικιώνη στον Άγ. Δημήτρη Λουμπαρδιάρη, μολονότι αποτελεί ένα νεότερο μνημείο με αυτοτελή αισθητική αξία, έχει επιφέρει αλλοιώσεις στην ιστορική μορφή μιας διαχρονικά φορτισμένης περιοχής.

Ορισμένες από τις παραπάνω επεμβάσεις είναι αναστρέψιμες, άλλες προσφέρονται για ενδιαφέρουσες και χρήσιμες για τη λειτουργία και κατανόηση του χώρου αναπλάσεις, ενώ άλλες αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του χώρου και μαρτυρούν τη διαχρονική του εξέλιξη.

Ο επιβλητικός όγκος των λόφων είναι ένας εξαιρετικά κρίσιμος για την Αθήνα ελεύθερος χώρος και, ταυτόχρονα, ένας ανεξερεύνητος αρχαιολογικός χώρος. Σήμερα, έχει υποβαθμιστεί στην αντιληψη των πολιτών η μημειακή σημασία και το αρχαιολογικό περιεχόμενο του τόπου. Μολονότι ο επισκέπτης έχει εποπτεία του χώρου της Πνύκας, του διατείχισματος και του μνημείου του Φιλοπάππου, δεν μπορεί να αντιληφθεί τη διαχρονική ιστορικότητα, τη σημασία των «περιέργων» λαξευμάτων, το παρελθόν των διαδρομών που διασχίζει, του αρχαιολογικού θησαυρού που έχει καταχωθεί.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Γενικές Αρχές-Στόχοι

Ο «Αρχαιολογικός χώρος Φιλοπάππου» κατανοείται ως:

- τόπος αρχαιολογικός, με σπουδαία και ποικίλα κατάλοιπα του παρελθόντος
- τόπος ιστορικός, όπου διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα της αρχαίας και της νεότερης ιστορίας της πόλης
- τοπίο, χώρος πρασίνου και αναψυχής από τους πιο σημαντικούς και κρίσιμους για την Αθήνα
- θέση εποπτική του λεκανοπεδίου και πέραν αυτού. Η όποια επέμβαση οφείλει να ερμηνεύει το πνεύμα

του τόπου και να συμβάλλει στην αντίληψή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του και κατανόηση του περιεχομένου του. Ως κύριοι στόχοι ορίζονται:

– Η εξισορρόπηση του διπτού χαρακτήρα.

Μέσα από τον επανέλεγχο της αλόγιστης φύτευσης θα αναδειχθούν τα κυριότερα αρχαία μνημεία, και ο χώρος θ' αποκτήσει την αρχαιολογική του σημασία, ενώ θα διατηρηθεί ο χαρακτήρας του ως τόπου πρασίνου και αναψυχής.

– Η ανάδειξη και ανασύσταση των αρχαίων διαδρομών και, μέσω αυτών, η κατανόηση της συγκρότησης και δομής των αρχαίων οικισμών και η αποκαλύψη της σχέσης τους με τους περιβάλλοντες χώρους.

– Η αποκατάσταση των σχέσεων με την περιβάλλουσα στα κρίσιμα σημεία της επαφής του τόσο με την πόλη όσο και με τους γειτονικούς αρχαιολογικούς χώρους.

– Η ανάπλαση και προσαρμογή των γειτνιαζουσών περιοχών του αστικού ιστού.

– Η διατήρηση όλων των στοιχείων που μαρτυρούν την ιστορική εξέλιξη του χώρου.

– Η απομάκρυνση μη σχετικών με το κύριο περιεχόμενο του χώρου λειτουργιών και η ένταξη λειτουργικού εξοπλισμού που θα συμβάλει στη διδακτική και αντιληπτική περιήγησή του.

Κεντρική Ιδέα

Η ανασύσταση της «διά Κοίλης καλεομένης οδού», ως σημαντικότερης αρχαίας διαδρομής της υπό μελέτης περιοχής που λειτουργούσε και λειτουργεί ως κεντρικός διαμεριθατικός άξονάς της. Η σημασία του θα αναδειχθεί και η λειτουργία του θα ενισχυθεί με:

– Την επανενεργοποίηση της μεταξύ των Μακρών Τειχών Πύλης του Θεμιστόκλειου, στη θέση της Κοίλης,

– Την ανάπλαση της ίδιας περιοχής, καθώς και την εγκατάσταση δύο πληροφοριακών κέντρων διαφορετικού χαρακτήρα και περιεχομένου στους δύο πόλους του άξονα.

Το ένα, στη θέση όπου βρίσκεται σήμερα το κέντρο «Διόνυσος» και δίπλα στην αποβάθρα αποβίβασης επισκεπτών, του επιτρέπει να λειτουργήσει ως κέντρο ενημέρωσης, προσανατολισμού και επιλογής πορειών, στο δίκτυο του συνόλου της ενοποίησης. Το δεύτερο, στη θέση του «Θεάτρου Μπαστιά», κοντά στην επανενεργοποιούμενη πύλη και παρά τον αρχαίο οδικό άξονα, θα περιέχει εποπτικό και αρχαιολογικό υλικό με σκοπό:

– την Παροχή στοιχείων για την κατανόηση της αρχαιολογικής σημασίας του λόφου και, κυρίως, της οργάνωσης και λειτουργίας των αρχαίων οικισμών,

– την πληροφόρηση για την καθημερινή ιδωτική ζωή των κατοίκων της αρχαίας πόλης.

Βασικές επιλογές της μελέτης αποτελούν επίσης:

– Η επανασύσταση και των άλλων αρχαίων εισόδων στον χώρο του Θεμιστόκλειου Τείχους και του Διατείχισματος.

– Ο καθορισμός πορειών πάνω στην οποία βρίσκονται τα κύρια μνημεία που χαρακτηρίζουν και συμβολίζουν τη διαχρονικότητα του χώρου.

– Η οργάνωση δικτύου διαδρομών περιήγησης επιμέρους περιοχών αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και μεμονωμένων μνημείων και σημείων στάσης, ανάπτυσης και θέασης.

Οι στόχοι και οι επιλογές της πρότασης υλοποιούνται με τις ακόλουθες επεμβάσεις:

Επεκτείνονται τα όρια του αρχαιολογικού χώρου, ώστε να αποκατασταθούν η ενότητα του λειτουργιών της αρχαίας πόλης και, κατά το εφικτόν, η ιστορική μορφολογία του τοπίου.

Καταργείται ο περιφερειακός δρόμος ως αυτοκινητόδρομος ταχείας και διαμπερούς κυκλοφορίας.

Κατεδαφίζεται η γέφυρα του περιφερειακού δρόμου στην κοιλή και αποκαθίσταται το φυσικό ανάγλυφο του εδάφους. Παράλληλα, αναπλάθεται η απελευθερωμένη περιοχή και αναδεικνύεται η σημασία της δυτικής εισόδου.

Ακόμα, με αναπλάσεις γειτονιών, αποκαταστάσεις κτιρίων, καθορισμό ειδικών όρων δόμησης και εφαρμογή τοπικών οικοδομικών κανονισμών προσαρμόζεται ο περιβάλλων αστικός ιστός ως πρώτη ζώνη υποδοχής και προσπέλασης προς τον αρχαιολογικό χώρο. Ειδικότερες ρυθμίσεις για την ευρύτερη περιοχή έχουν μελετηθεί και διατυπώνονται στο πλαίσιο της πολεοδομικής πρότασης.

Απελευθερώνεται ο λόφος από τα αυθαίρετα της Κοίλης, τα νεωτερικά κτίρια του Αστεροσκοπείου, τις πρόχειρες κατασκευές στην Αγ. Μαρίνα και τις ποικιλόμορφες διαμορφώσεις.

Η περιοχή Νότια του λόφου του Μουσείου

Τοπίο σημαντικά αλλοιωμένο από τη λατόμευση, με έντονα χαρακτηριστικά, αποκομένο από τον αρχαιολογικό χώρο και στραμμένο στη γειτονιά. Σ' αυτή τη θέση προτείνεται η ένταξη του Θεάτρου Δώρας Στράτου, καθώς και η οργάνωση χώρων παιχνιδιού και αναψυχής με ένταξη μιας υδάτινης επιφάνειας που θα εξισορροπήσει τη σκληρότητα του βράχου και θα δημιουργήσει ευχάριστο μικροκλίμα. Πρόθεση, η ανάδειξη αυτής της περιοχής σε αυτόνομο χώρο κοινονικής δράσης με εικαστικές παρεμβάσεις.

Biennale Γλυπτικής

Στον ευρύτερο χώρο νότια του κέντρου «Διόνυσος» προτείνεται η διαμόρφωση χώρου κατάλληλου για τη διαρράνωση Biennale Γλυπτικής, αντίστοιχης της Έκθεσης που οργανώθηκε το 1964 από τον Γ. Κανδύλη.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας αυτής της Biennale προκύπτει από το γεγονός ότι οργανώνεται σε χώρο απέναντι από την Ακρόπολη, με θέμα και περιεχόμενο τον διαρκή διάλογο της σύγχρονης τέχνης με την κλασική.

Ο λόφος εξοπλίζεται λειτουργικά με:

– Κτίριο αποθήκευσης αρχαιολογικού υλικού και σχετικού εργαστηρίου, στη θέση του εγκαταλειμμένου λατομείου στη δυτική πλευρά του λόφου,

– Υπόγειο διώροφο χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων, στη θέση του σημερινού επίγειου χώρου στάθμευσης, δυτικά του λόφου, που θα διαμορφωθεί σε ελεύθερο υπαθρώ χώρο.

Στα μνημεία προτείνονται ειδικότερες παρεμβάσεις προστασίας και προβολής τους.

Στην Πνύκα

Αποξηλώνονται όλες οι προσβλητικές για το χώρο εγκαταστάσεις του «Ηχος και Φως», το οποίο μετεγκαθίσταται στο χώρο πίσω από τον Άγιο Κωνσταντίνο.

Επιβάλλεται ο καθαρισμός του μνημείου, η διενέργεια ανασκαφών τομών, ώστε να αποκαλυφθούν τα περιγράμματα των τριών φάσεων, και αποψιλώσεις, περιψετρικά, για τη βελτίωση της αντιληπτικότητας του μνημείου.

Αναδεικνύονται οι βεβαιωμένες αρχαίες προσπελάσεις και αποκαθίστανται οι σχέσεις με την Αγορά.

Η επίσκεψη στο χώρο γίνεται περιμετρικά, έξω από το Περίγραμμα και πέραν των ευρημάτων στο άνδρο, για να αποφευχθούν φθορές.

Στο διατείχισμα απαιτούνται ανασκαφικές, στερεωτικές και αναστηλωτικές εργασίες. Πραγματοποιούνται μερικές αποψιλώσεις κατά μήκος, για τη βελτίωση της αντιληπτικότητάς του και την προστασία του. Στα λαξεύματα της Περιοχής Μελίτης-Κούλης με τις μικρότερες επιχωματώσεις, επιβάλλεται, κατά προτεραιότητα, ο ανασκαφικός καθαρισμός μιας ευρείας περιοχής. Η αρχιτεκτονική αποτύπωση και η αρχαιολογική έρευνα και τεκμηρίωσή τους θα δώσουν τη δυνατότητα να εξαχθούν συμπεράσματα για την οργάνωση και τη διάταξη των οικιών και των γειτονιών της Αρχαίας Αθήνας.

Στο Αστεροσκοπείο διατηρούνται:

– το κεντρικό κτίριο του Χάνσεν,

– τα δύο σχεδόν σύγχρονά του, κτίρια – της σημερινής Γραμματείας και του Γεωδυναμικού Ινστιτούτου,

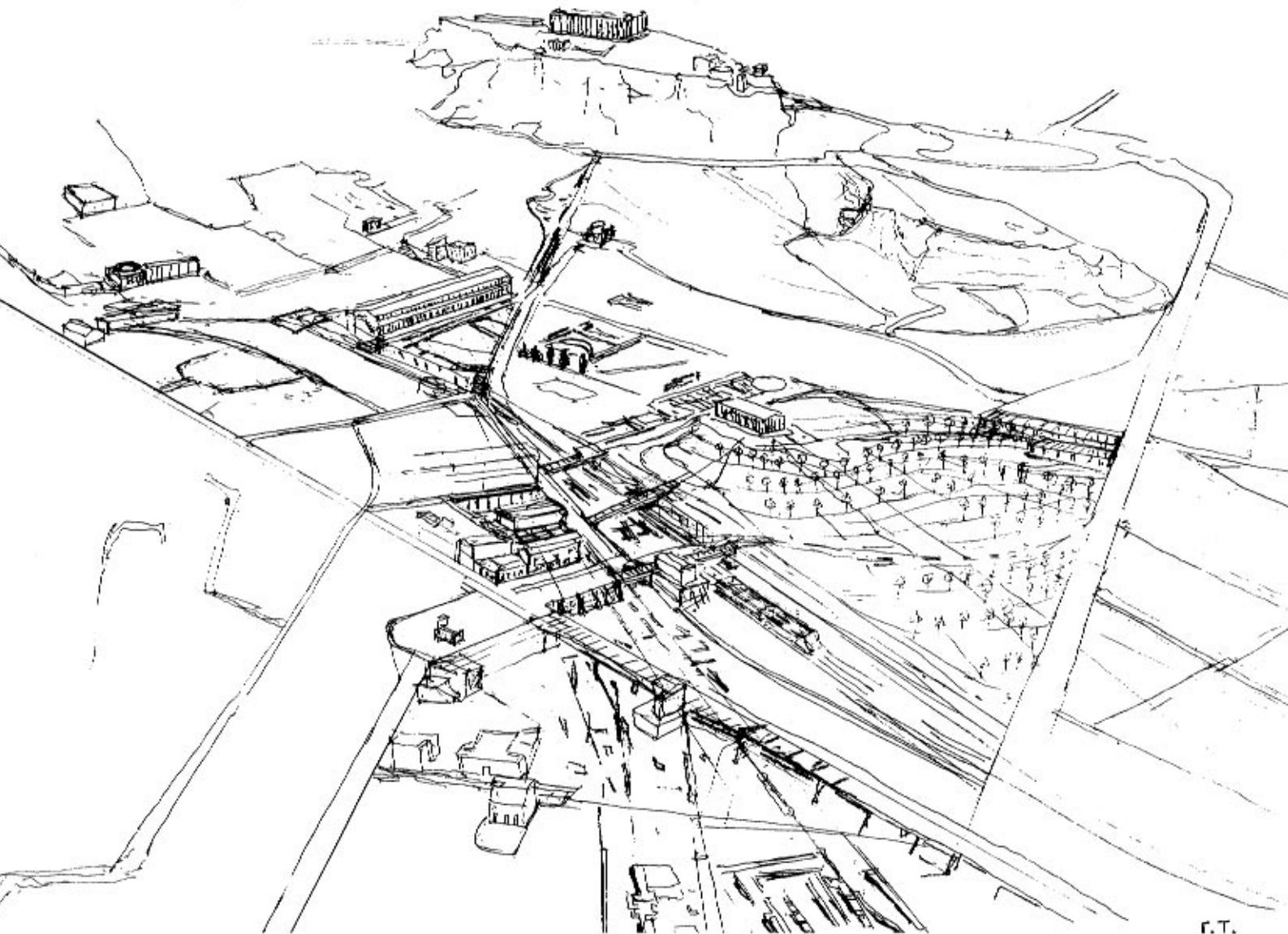
– το τηλεσκόπιο Δωρίδη,

– το παλιό μεσημερινό τηλεσκόπιο.

Ο χώρος, οι εγκαταστάσεις και ο εξοπλισμός προσφέρονται για τη δημιουργία ανοιχτού αστρονομικού μουσείου. Αποξηλώνονται οι περιφράξεις του έξω περιβόλου και αποκαθίσταται το ενιαίο του χώρου.

Στην περιοχή της Αγ. Μαρίνας, η σημερινή μορφή της εκκλησίας, τα προστίσματα και οι διαμορφώσεις των ελεύθερων χώρων που την περιβάλλουν, έχουν κραυγάλευ υφός, είναι εκτός κλίμακας και χωρίς ενότητα, αντιπαρατίθενται επιθετικά στον υπόλοιπο χώρο, επικαλύπτουν κρίσιμη περιοχή, έχουν ανατρέψει τις μέχρι πριν τον ιστορικές ισορροπίες και απομειώνουν την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου.

Επιβάλλονται εκτεταμένες αποξηλώσεις και οιλικός επανασχεδιασμός της περιοχής, ώστε να αναιρεθούν, κατά το δυνατόν και εφικτόν, οι επιβαρυντικές για το περιβάλλον επιπτώσεις.

Μελέτη συνολικής ανάδειξης αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Αγοράς

ΩΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Μελετητές

**«Α 66 Εργαστήριο Αρχ/νων
Αντωνάκης και ΣΙΑ ΟΕ»
Μ. Περράκης και Συνεργάτες ΟΕ
Γ. Τσιώμης και Συνεργάτες
Δ. Ζαρκαδούλας, τοπογράφος
Π. Κέχρουλας και Συνεργάτες
Σπ. Κουνάδης
Ι. Σωτηρίου, ποιητέκτων τοπίου**

Συνεργάτες αρχιτέκτονες
Λ. Στεργίου
Χ. Αθανασόπουλος
Α. Αρωνίδης
Β. Δασκαλίδης

Σύμβουλοι:
Αθ. Καλπαξής
αρχαιολόγος
Κ. Αντωνιάδης
πολιτικός μηχ.-συγκοινωνιολόγος
Κ. Χατζημηχάλης
πολεοδόμος
Β. Ρετζέπη-Κέρχουλα
ηλεκτρολόγος μηχ.
Αγ. Γεωργαντά
αρχιτέκτων-πειοβαλλοντολόγος

Το αντικείμενο της μελέτης για την Αρχαία Αγορά,
όπως εμείς το αντιληφθήκαμε, απαιτούσε:

α. Επεξεργασία του ορίου ανάμεσα στο χώρο της Αρχαίας Αγοράς και του δημόσιου χώρου της σημερινής πόλης.

β. Σχεδιασμό των εισόδων προς το χώρο της Αρχαίας Αγοράς απ' τη σημειογή πόλη.

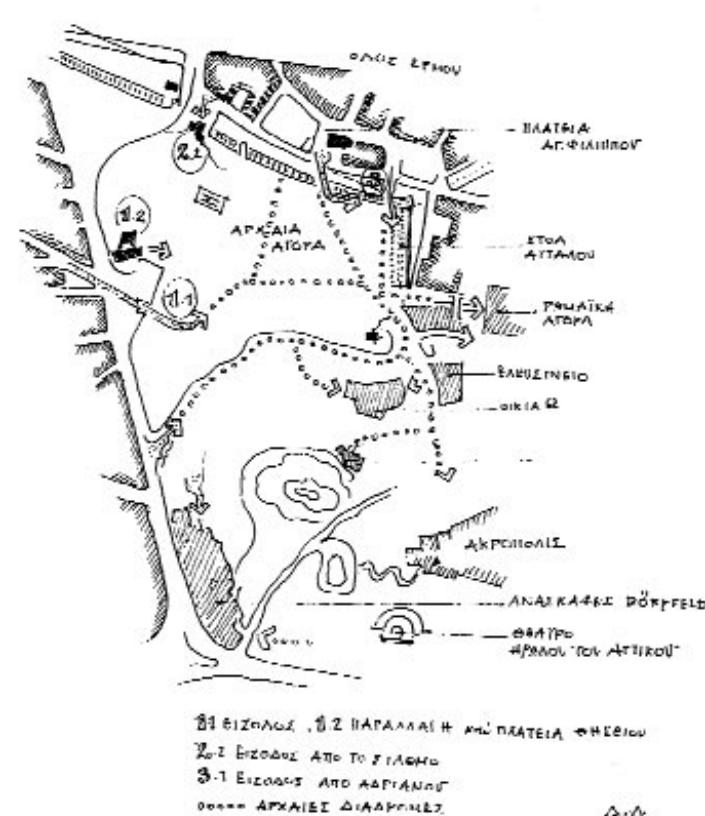
- Πλατεία Θησείου
  - Πλατεία Σταθμού
  - Πλατεία Αγ. Φιλίππου και Αδριανού, και οι συνδέσεις της με τη Ρωμαϊκή Άγορά και την Ακρόπολη

γ. Χάραξη και διευθέτηση των διαδρομών μέσα στον αρχαιολογικό χώρο και στην προέκτασή του προς την πόλη, με κάποια ερμηνεία της αλληλοδιεύσodosής των δύο πόλεων (αρχαίας και νέας) στα διαφορετικά τους επίπεδα

δ. Διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα του Λόφου της Πνύκας και τη δημιουργία νησίδων αρχαιολογικών χώρων (Εξισώσεια, ΟικίσιΩν)

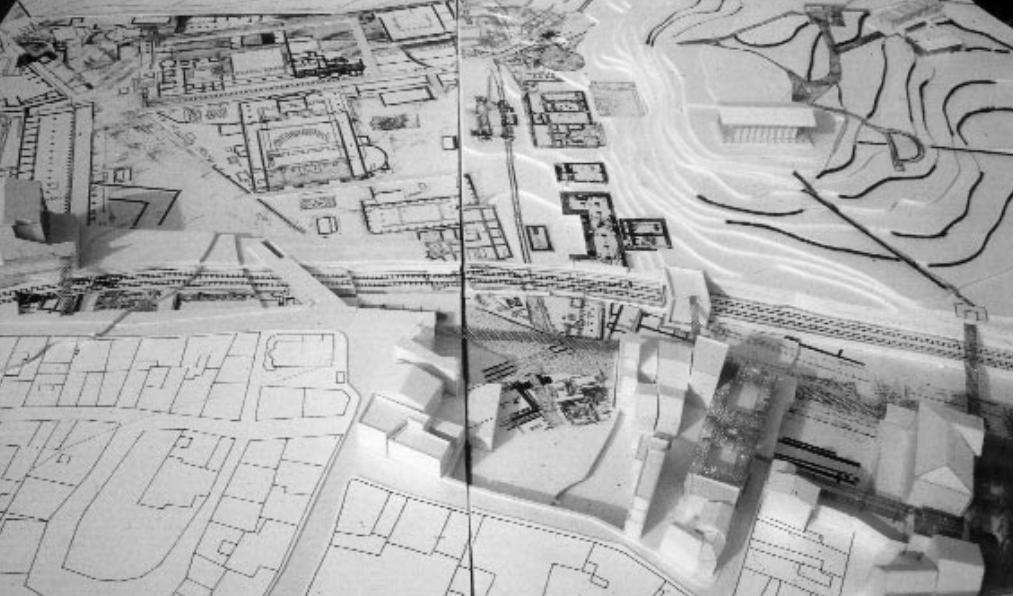
Η διαδικασία που επιλέξαμε για τη διερεύνηση των πιθανών προτάσεων, ήταν η παράλληλη επεξεργασία διαφορετικών εκδοχών και η εξάντληση των παραλλαγών που θα προέκυπταν από αυτές - διαδικασία, που έγινε ακόμα πιο επιβεβλημένη εφόσον δεν υπήρ-

χο κατά τη στάρκα οικονομίας της μελέτης συντάξης εικόνα της ενοποιούμενης περιοχής. Η συνολική αντιμετώπιση της ευρύτερης περιοχής, η γνωμάτευση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου και η παρέμβαση του Γ.Ε.Α.Χ.Α. επλίζουμε να οριστικοποιήσουν τις τελικές επιλογές μέσα σ' ένα κλίμα διαλόγου και υπέρβασης των επαγγελματικών προτεραιοτήτων.

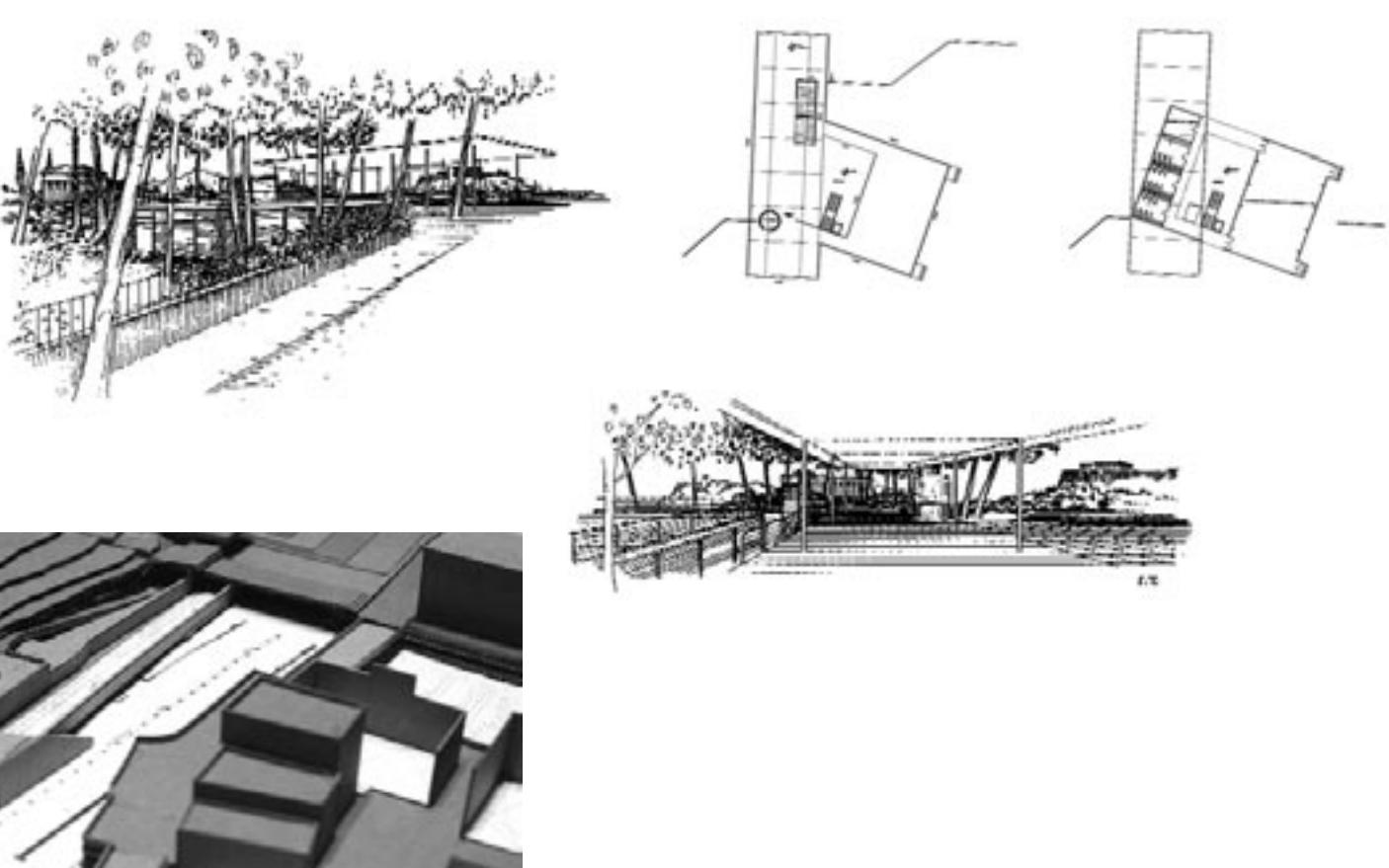

**πάνω: Σκίτσο Αρχαίας Αγοράς
κάτω: Σκίτσο γενικού τοπογραφικού
δίπλα: Η είσοδος Απ. Παύλου**

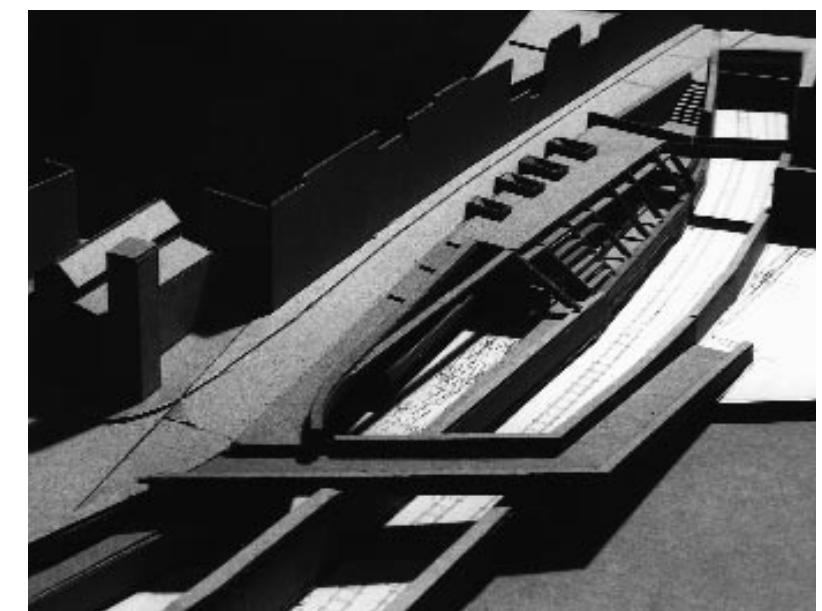
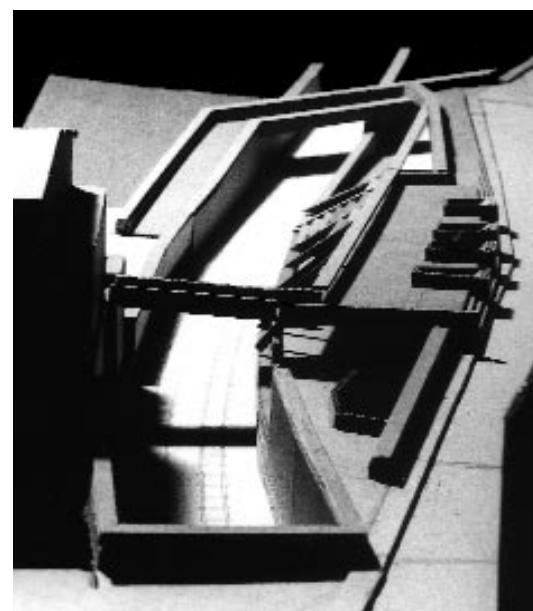
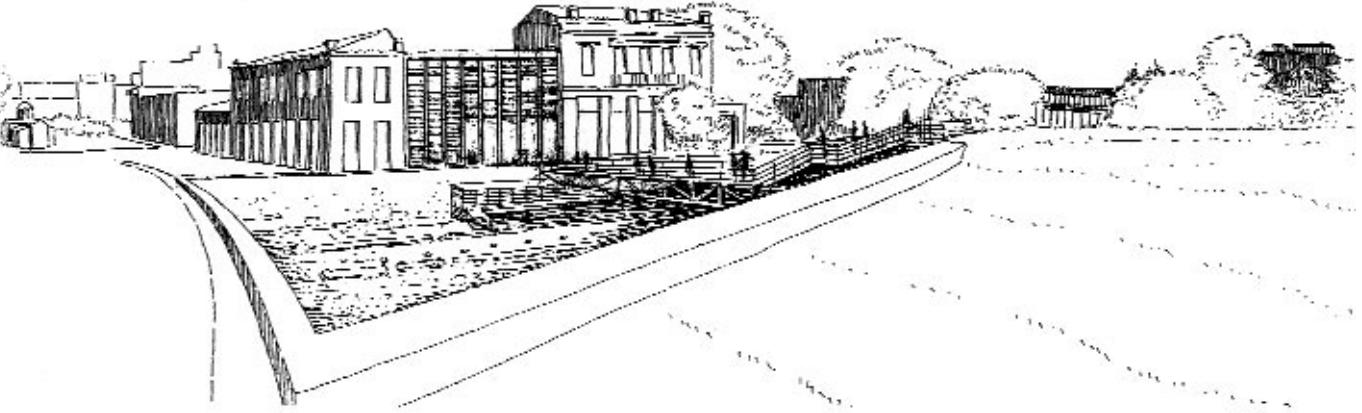
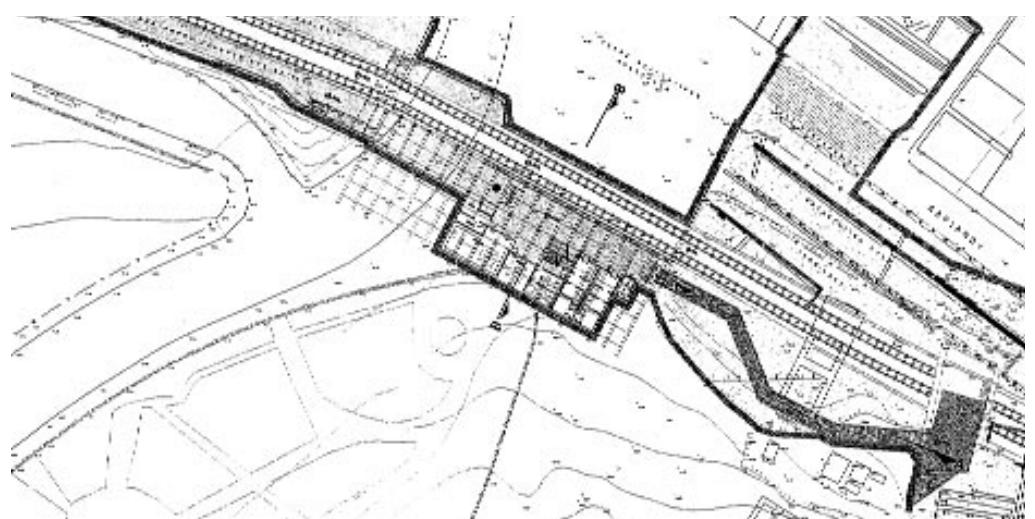

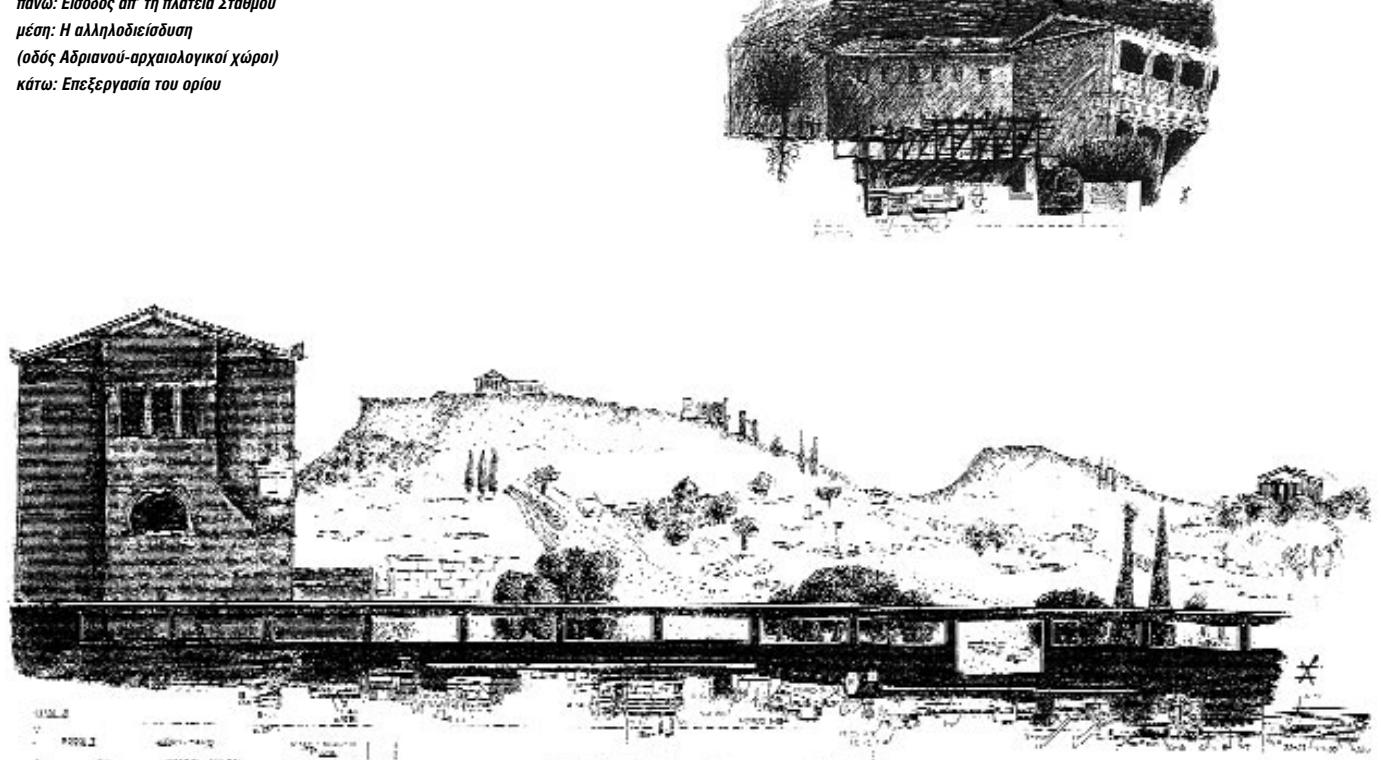
46

πάνω: Πρόπλασμα, (μελέτη: Γ. Τσιώμης)
μέση: Στάθμη εισόδου-πλατείας
μέση δεξιά: Στάθμη θεματικού πάρκου
κάτω: Κάτοψη σταθμού Θεσσαλονίκης, (σχέδιο:
Μ. Περράκης)

πάνω: Είσοδος απ' τη πλατεία Σταθμού
μέση: Η αλληλοδιεύθυνση
(οδός Αδριανού-αρχαιολογικοί χώροι)
κάτω: Επεξεργασία του ορίου

47

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αρχιτεκτονική μελέτη
Συνεργαζόμενα γραφεία:
«ΠΛΕΙΑΣ ΕΠΕ»
**(Δ. Διαμαντόπουλος,
Ορ. Βιγγόπουλος, Κ. Γκιουλέκα)**
A. Ζέρβας
**M. Καλτσά-Δ. Πανάγος-
Β. Παπανδρέου ΟΕ**
Κ. Παλυβού

Συνεργάτες αρχιτέκτονες:
Α. Τσουμπανόπουλος
Γ. Μαλιώρης
I. Χολέβα

Ειδικοί συνεργάτες:
Σ. Νικολάου
ηλεκτρολόγος μηχανολόγος μηχ.
Α. Αποστολέρης
πολιτικός μηχ.-συγκοινωνιολόγος
Γ. Πασαΐδης
ηλεκτρολόγος μηχανολόγος μηχ.
Α. Χλύκας
δασολόγος-περιβαλλοντολόγος
Ε. Σαρπάκη
αρχαιολόγος-παλαιοιθοτανολόγος

Ειδικοί σύμβουλοι:
Α. Παπαγεωργίου-Βενετάς
καθηγ., αρχιτέκτων-πολεοδόμος
Μ. καρδαμίτης-Άδαμη
αρχιτέκτων, επίκ. καθηγ. ΕΜΠ
Κ. Μυλωνάς
αρχιτέκτων, λέκτωρ ΕΜΠ
J. Binder
αρχαιολόγος
I. Βιγγοπούλου
ιστορικός-ξεναγός

δίπλα αριστερά: Πρόταση διαμόρφωσης
της περιοχής μελέτης
δίπλα, δεξιά πάνω: Διαμόρφωση περιοχής
ανασκαφής οικίας Πρόκλου
δίπλα, δεξιά μέση: Διαμόρφωση ανασκαφής
περιοχής Ηρωδείου

Μελέτη ανάπλασης-διαμόρφωσης δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Δ. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου)

ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η μελέτη αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο του γενικού προγράμματος για την Ενοποίηση των Αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, όπου μετέχουν έξι ακόμα ομάδες μελετητών, η εργασία των οποίων παρουσιάστηκε συνοπτικά σε προηγούμενο τεύχος.

Η παρούσα μελέτη έχει ορισμένες ιδιαιτερότητες. Η περιοχή παρέμβασης είναι μια μάλλον στενή λωρίδα γης, που ορίζει διαδρομή μήκους 2 χλμ περίπου και συνδέει την Πύλη του Αδριανού επί της Λεωφόρου Αμαλίας με την Πλατεία Αγίων Ασωμάτων και το Σταθμό του ΗΣΑΠ στο Θησείο. Είναι, δηλαδή, σχεδόν ταυτόσημη με τη διαδρομή των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, με τοπικές διαπλατύνσεις σε ορισμένα κομβικά σημεία. Η πορεία αυτή διέρχεται μέσα από περιοχές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και πρασίνου, ενώ ένα μεγάλο μέρος της εφάπτεται με τη σύγχρονη πόλη. Σημαντικές επίσης αρχαιότητες, που είχαν ανασκαφεί παλαιότερα και είναι καταχωμένες κάτω από τα οδοστρώματα, πρέπει να αποκαλυφθούν.

Την ποικιλόμορφη αυτή διαδρομή καλούμαστε να σχεδιάσουμε ως έναν ενιαίο πεζόδρομο που θα επιπρέπει στους κατοίκους και στους επισκέπτες να διασχίσουν το σύνολο σχεδόν του αρχαιολογικού «πάρκου» της πόλης και να επισκεφθούν τα μνημεία, τους ιστορικούς τόπους και τα μουσεία της. Πρόκειται, δηλαδή, για τον κύριο άξονα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, αφού μία τουλάχιστον είσοδος κάθε χώρου βρίσκεται πάνω σ' αυτόν. Οι νέες προσβάσεις έχουν ήδη οριστεί από τις έξι μελετητικές ομάδες (σε επίπεδο προμελέτης), καθώς και από τους μελετητές του Νέου Μουσείου Ακρόπολης.

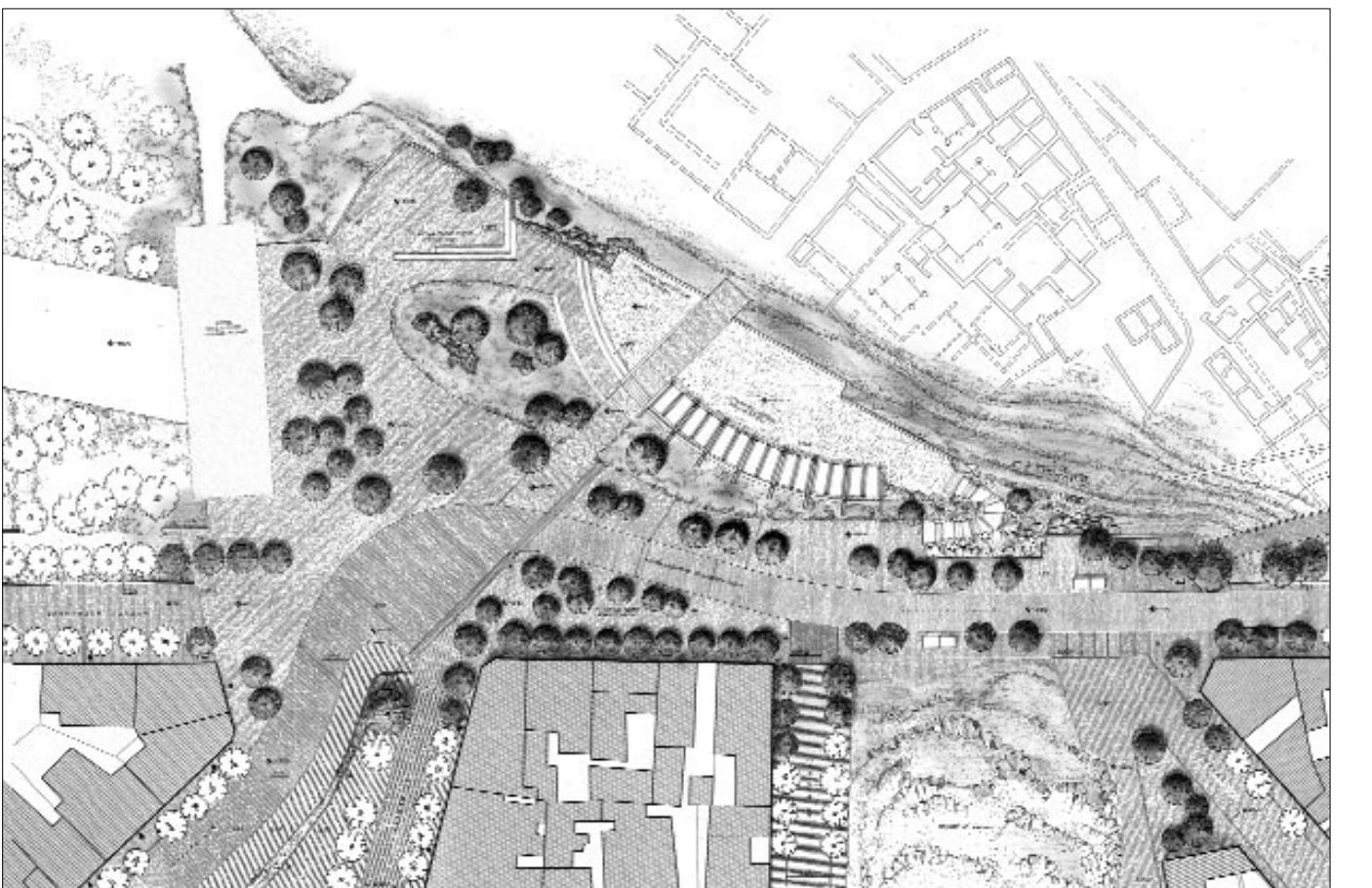
Βασικό μέλλον της παρούσας μελέτης είναι, μεταξύ άλλων, η εναρμόνιση των παρεμβάσεων που προτείνουν οι μελετητές των επιμέρους χώρων, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ομαλή ροή των επισκεπτών και να αναδεικνύεται η συνέχεια του ιστορικού τόπου. Με αυτή την έννοια επιτυγχάνεται και η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, ως μια οργανωμένη πορεία ανάμεσα στο ιστορικό τοπίο, που βοηθά την επισκέπτη να αντιληφθεί τα κύρια τοπόσημα της αρχαίας πόλης και τη μεταξύ τους σχέση. Διέτασι, λοιπόν, ιδιαίτερη έμφαση στο σχεδιασμό των περιοχών σύνδεσης: α. του Νέου Μουσείου Ακρόπολης με το Θέατρο Διονύσου και τη νότια κλιτύ,
β. του Ηρωδείου και της νοτιοδυτικής κλιτύος με το Λόφο του Φιλοπάππου,
γ. του Λόφου της Πινύκας με την Αρχαία Αγορά, και
δ. της Αρχαίας Αγοράς με τον Κεραμεικό, στην περιοχή του σταθμού ΗΣΑΠ Θησείου.

Η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων δεν είναι βέβαια αυτοσκοπός, ούτε μπορεί να αποκοπεί, ως αντικείμενο μελέτης, από τον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο και, εν τέλει, από το σύνολο της πόλης. Η ένταξη του αρχαιολογικού πάρκου που θα γεννθεί από την ενοποίηση αυτή στον ζωντανό ιστό της σύγχρονης πόλης είναι ένα ακόμα μεγάλο ζητούμενο. Η αναβάθμιση της πολεοδομικής εικόνας και της λειτουργίας της περιοχής με σύστημα πειριορισμών, ειδικών ρυθμίσεων και μέτρων είναι, επομένως, ένας ακόμα στόχος της παρούσας μελέτης.

Οι πολεοδομικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο της μελέτης αφο-

50

*Λα πάνω: Διον. Αρεοπαγίτου.
μόρφωση περιοχής Ηρωδείου
Αα κάτω: Απ. Παύλου.
μόρφωση περιοχής πλατείας Θησείου*

ΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

το τμήμα της Διονυσίου Αρεοπαγίτου από τη Λεωφόρο οιαλίας έως και την οδό Μακρυγάννη και η οδός Μακρυγάννη έχουν έντονα αστικό χαρακτήρα, και η προτεινόμε- διαμόρφωση των δρόμων είναι εξαιρετικά απλή, με χα- κτήρα «βουλεύεται» με δενδροστοιχίες.

ην περιοχή συμβολής Μακρυγιάννη και Διον. Αρεσπαγί-
ι προτείνεται οργάνωση της χώρου σ' ένα ενιαίο λει-
υργικό σύνολο, το οποίο θα περιλαμβάνει την είσοδο
υ Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, την είσοδο του Αρχαι-
ολογικού χώρου του Θεάτρου Διονύσου και το απαλλο-
ιωμένο μετωπο του Ο.Τ. μεταξύ των οδών Θρασύλλου
και Βύρωνος.

γικεκριμένα, προτείνεται η κατεδάφιση του κτιρίου «Οια Μακρυγιάννη», για να δημιουργηθεί το απαραίτητο άτωμα μπροστά στο Νέο Μουσείο Ακρόπολης, και η αρχιτεκτονική και λειτουργική ενοποίηση του ευρύτερου χώρου με μια ενιαία πλατεία. Η είσοδος του αρχαιολογικού χώρου του Θεάτρου Διονύσου προτείνεται να μεταφερθεί στην οροφή των οδών Δ. Αρεοπαγίου και Θρασύλλου. Τέλος, προτείνεται συνολική ανάπλαση του απαλλοτριωμένου χώρου και του μετώπου των κτιρίων της Πλάκας μεταξύ των οδών Θρασύλλου και Βύρωνος, και δημιουργία Κέντρου ημέρωσης.

σημειερινή γραμμική χάραξη της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, μεγάλο πλάτος του δρόμου, η θέση και ο τρόπος οροτείτησης του ελεγχόμενου αρχαιολογικού χώρου, καθώς και το οπτικά αδιαπέραστο φράγμα πυκνής βλάστησης καμήκος της περίφραξης, αποτελούν στοιχεία έντονης τοπίου μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου και της πόλης. Με αυτές τις προτάσεις μας, προσπαθούμε να αναφέρουμε την αίγαγρη θηση ασυνέχειας και ν' αποκαταστήσουμε την ενότητα. Το παρόν γίνεται με την ελαχιστοποίηση των σκληρών γραμμικών χαραξών στις απολύτως αναγκαίες και τη διαμόρφωση της ελεύθερων μορφών στις παρυφές του αρχαιολογικού χώρου. Οι διαμορφώσεις αυτές καθορίζονται από τα αρχαία, τις επιθυμητές πορείες και τις στάσεις θέασης των ημερών.

οδοί Μητσαίων, Καρυατίδων, Παρθενώνος, Ερεχθίου
και Προπυλαίων πεζοδρομούνται. Οι νέες διαμορφώσεις
σισύνται σε απλή γραμμική αρχιτεκτονική σύνθεση.

ο ύψος της οδού Παρθενώνας, η ζώνη κυκλοφορίας του αωφορείου/τραμ κάμπτεται, έτσι ώστε να αποκαλυφθεί η κίνηση του Πρόκλου. Στην περιοχή αυτή, προτείνεται να αιωλοτριωθεί το γωνιακό οικόπεδο με το κτίριο των προσώπων, ώστε να επεκταθεί η αρχαιολογική έρευνα και ο χώρος αυτόν, και ν' αναβαθμιστεί σημαντικά όλη η περιοχή.

σχεδιασμός της περιοχής μπροστά στο Ηρώδειο γίνεται απόλυτο σεβασμό προς τις υπάρχουσες διαμορφώσεις της Πικιώνη. Διευρύνεται ο χώρος μπροστά από την είσοδο του Ηρωδείου και το σημαντικό λειό της Νύμφης, τμήμα ύποριου καλύπτεται σήμερα από το πεζοδρόμιο.

το στοιχείο κατατέλλει σύμφωνα με το Κοσμορόπερα.
την γνώνια Προπυλαίων και Δ. Αρεοπαγίου, προκειμένου
αποκτήσει οντότητα η υφιστάμενη ανασκαφή και να δη-
συργηθεί ένας σημαντικός σε εύρος χώρος απέναντι
κό της είσοδο του Ηρωδείου, προτείνουμε να κατεδαφι-
ούν δύο κτίρια: η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων του
πουργείου Πολιτισμού και το διπλανό κτίριο επί της οδού
Ερεχθίου. Η ανασκαφή μπορεί να επεκταθεί κάτω από την
στοιχείο Προπυλαίων και να ενοποιηθεί με την άσκαφη περιοχή
της Ελαιώνα που βρίσκεται δυτικά.

τριγωνικός χώρος μεταξύ Ρ. Γκάλλη και Δ. Αρεοπαγίου που ήταν και η οικία Παρθένη) ενοποιείται με το λόφο ι διαμορφώνεται με καθιστικά με θέα προς τον Βράχο μονοπάτια, για την υποδοχή και τις κινήσεις των επι-επτών προς το Ηρώδειο, την είσοδο της Ακρόπολης, την Λουμπαρδιάρη και τον περιφερειακό του Φιλοπάππου. Περιοχή δεν έχει ερευνηθεί ανασκαφικά, και γ' αυτό, οι αμφορφώσεις που προτείνονται, είναι εξαιρετικά ήπιες αναστρέψιμες.

χώρος ανάμεσα στους λόφους της Πνύκας, του Αρείου άγου και την κοιλάδα της δυτικής κλιτύος του λόφου της

πόροπολης είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος. Οι επεμβάσεις που στείνονται, στοχεύουν στο να αμβλύνουν την αίσθηση μής που έχουν προξενήσει στο τοπίο η Αποστόλου Παύλου και ο υψηλός τοίχος αντιστήριξης. Η ζώνη διέλευσης του λεωφορείου περιορίζεται όσο το δυνατόν πλησιέστερα στο πρανές του Λόφου της Πνύκας. Αυτό δίνει τη δυνατότητα να γίνουν φυτεύσεις και λιγότερο αυστηρές διαμορφώσεις στην υπόλοιπη επιφάνεια μέχρι τον αναλημματικό τοίχο. Η εγκάρια διατομή του δρόμου κλιμακώνεται, προμοιζόμενη στο φυσικό ανάγλυφο του εδάφους, και το σημείο του τοίχου μειώνεται. Σε επιλεγμένο σημείο διαμορφώνονται δύο εξώστες θέασης. Είναι ελαφριάς κατασκευής, σε πρόσβολο, και το σχήμα τους καθορίζεται από τη γενετρία των αρχαίων τοίχων.

α από τα δυσκολότερα προβλήματα της ενοποίησης των χαιοιλογικών χώρων είναι η μετάβαση από το χώρο της χαίας Αγοράς και του Αρείου Πάγου σ' εκείνον της Πνύκας. Προτείνεται να διαμορφωθεί νέα είσοδος της Πνύκας ίτης οδού Δ. Αιγινήτου και να απαλλοτριωθούν και να πεδαφιστούν τουλάχιστον τα κτίρια της Ν.Α. γωνίας του οραίου οικοδομικού τριγώνου, τα κτίρια δηλαδή που απολούν τον κατ' εξοχήν οπτικό και φυσικό φραγμό.

χώρος που βρίσκεται επί της Απ. Παύλου, απέναντι από τον οδό Ηρακλειδών, αποτελεί το μεγαλύτερο και αξιολόγητερο πλάτωμα πανοραμικής θέασης του αρχαιολογικού χώρου, από την Ακρόπολη έως το Ναό του Ηφαίστου. Εκεί στέκεται μία από τις τρεις εισόδους της Αρχαίας Αγοράς. Ο χώρος διαμορφώνεται σε δύο κύριες στάθμες. Τμήμα της νοτιοανατολικής πλευράς της πλατείας υποβαθμίζεται σε ομετρικά και διαμορφώνεται σε σκιασμένο καθιστικό με αιρετική θέα της αρχαίας πόλης. Τα οριστικά υψόμετρα προσδιοριστούν, βέβαια, αφού πρώτα γίνουν οι καταλληλες αρχαιολογικές διερευνητικές τομές. Το σκίαστρο είναι μελετηθεί έτσι ώστε να μην παρεμποδίζει τη θέα των αρχαιολογικού χώρου σ' εκείνους που κινούνται ή θυνται στο άνω τμήμα της πλατείας. Για το σκοπό αυτόν είναι χαμηλό και αποτελεί προέκταση του εδάφους της πλατείας στα στάθμης.

μφωνα με την εγκεκριμένη προμελέτη της Αρχαίας Αγοράς, το τμήμα του πάρκου ανατολικά της καμπύλης οδού ο οδηγεί στο σταθμό του ΗΣΑΠ, προσαρτάται στον αριολογικό χώρο. Το τμήμα που εναπομένει, προτείνουμε «αναζεί» προς την πόλη, και να διαμορφωθεί ώστε να οπελέσει τον συνδετικό ιωτό μεταξύ των αρχαιολογικών ρων που συναντιούνται στη θέση αυτή, και της πόλης. Οπελέσει, ο πεζόδρομος της Απ. Παύλου να συνεχίσει εν από τις γραμμές του τρένου και, με βαθμιδωτά πλαμάτα, να καταλήξει στην οδό Ερμού. Η διαδρομή θα οπελέσει σημαντικό εξώστη παραπήρησης προς τον αριολογικό χώρο του Κεραμεικού.

ετά την κατάργηση του αμαξοσταίου και την πεζοδρόμηση της οδού Ερμού, η διαμόρφωση της περιοχής που θα σκεταί βορείως των γραμμών του τρένου, θα δώσει την εναπόθηση του Κεραμεικού με την Αρχαία Αθήνα, και την ευκαιρία αποκάλυψης σημαντικών μνημείων της αρχαίας Αθήνας. Για το λόγο αυτόν, θέσαμε ως κύριο έργο του σχεδιασμού μας τη μεγιστοποίηση του αρχαιολογικού χώρου –ιδιαίτερα στην περιοχή του στενού διαδρόμου μεταξύ των γραμμών του τρένου και της οδού Αδριανού– και τη λειτουργική ενότητα των δύο μεγάλων αναστατώματων. Προτείνουμε τη μετατόπιση του κτιρίου του σταθμού ΑΠ Δυτικότερα. Η μετάθεση αυτή δίνει τη δυνατότητα ενωθούν οι αρχαιολογικοί χώροι του Κεραμεικού και της Αρχαίας Αγοράς ουσιαστικά, μέσω μιας πλατιάς λωρίδας γης στη στάθμη των αρχαίων. Οι διαμορφώσεις που προτείνουμε στην περιοχή αυτή, επεκτείνονται και πέραν των αυτοπρώτων ορίων της μελέτης μας, κυρίως στα βόρεια, οις την πλευρά του Κεραμεικού. Αυτό οφείλεται στην οποιάθεια μας να συμβιβάσουμε τα θετικά των προτάσεών μας με την μελετών, με μόνη πρόθεση να διευκολυνθεί η ελική επιλογή.

δίπλα: Γενική άποψη πρότασης

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Μελετητές:

Α. Δεληβορίας

αρχαιολόγος

Ν. Αλεξανδρόπουλος

αρχιτέκτων

Ν. Σαπέρας

αρχιτέκτων

Δ. Παπαϊωάννου

αρχιτέκτων

Ομάδα ειδικών επιστημόνων

Εκπρόσωπος:

Γ. Καραμπέτσα

αρχιτέκτων

Μελέτη ανάπλασης-διαμόρφωσης δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Δ. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου)

Ακρόπολη, Παρθενώνας, σημείο αναφοράς, συνώνυμο της Αθήνας. Το κορυφαίο μνημείο, με τον ζωτικό του περίγυρο. Δεν είναι τίποτα λιγότερο ο χώρος της Διον. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου. Συστάσεις και υπογραμμίσεις για την προστασία και τη συνετή προσπάθεια ανάδειξης του χώρου φαίνονται κοινότοπες και χιλιοεπωμένες. Ωστόσο αρκετές, όχι και τόσο παλιές, επεμβάσεις, που υποτίθεται ότι ακολουθούσαν τις ίδιες συστάσεις, στην πραγματοποίησή τους αποδίδηκαν τραυματικές, και οι μη αναστρέψιμες, εγκληματικές.

Το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. προωθεί σήμερα ένα εγχείριμα αναβάθμισης της ποιότητας του χώρου και διατυπώνει τις κατευθυντήριες γραμμές για το «Έργο ανάπλασης, διαμόρφωσης δικτύων πεζοδρόμων και κοινόχρηστων ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Διον. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου κ.λπ.)». Προτάσει, ορθά, ως ζητούμενο την ανάκτηση του ιστορικού και πολιτισμικού χαρακτήρα της περιοχής. Θεωρεί ότι οι προπογύμνενες παρεμβάσεις έχουν προκαλέσει την υποβάθμισή της. Το μεγαλύτερο πλήγμα ήρθε μαζί με το αυτοκίνητο, όταν, για χάρη του, κόπηκε ο ζωτικός χώρος στα δύο, κιτσότηκαν τοιμεντένιες γέφυρες, αναλημματικοί τοίχοι, έγιναν εκτεταμένες επιχωματώσεις και «ξυρίστηκαν» μνημεία για τη διαμόρφωση κατάλληλου οδοστρώματος. Πλημμύρισε καυσαέριο, αταύλι και ανάρμοστους θορύβους.

Η πρότασή μας αντιμετωπίζει τη Διον. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου ως «εδαφικό χρησιδάνειο» αποσπασμένο βίαια από τον σημαντικότερο αρχαιολογικό χώρο της Ελλάδας, που, με τις σημερινές επιλογές γιά πεζοδρόμηση, είναι δυνατή η επιστροφή του.

Με γνώμονα αυτόν τον προβληματισμό, οι επιλογές μας για μιά πραγματική ιστορική, πολιτισμική και περιβαλλοντική αναβάθμιση του χώρου είναι:

1η: Η ανάδειξη των στοιχείων της αρχαίας τοπογραφίας της περιοχής (π.χ. αρχαίοι δρόμοι όπως η Ηρακλειδών και η συνέχεια του μέσα στην Αρχαία Αγορά).

2η: Η διαμόρφωση της Διον. Αρεοπαγίτου σε συνδυασμό με τα ευρήματα που υπάρχουν σε επαφή μ' αυτήν ή υπό το οδόστρωμά της (μνημεία ανασκαφών Μηλιάδη, Ιερό της Νύμφης, οικία Πρόκλου κ.λπ.)

3η: Η αποκατάσταση της συνέχειας του ιστορικού τοπίου του λόφου της Πνύκας με τον Αρειο Πάγο και την Αρχαία Αγορά, σε συνδιασμό με την ανάδειξη των σημαντικών μνημείων, που σήμερα βρίσκονται επιχωματωμένα (Εννεάκρουνος κ.λπ.) κάτω από την Απ. Παύλου και την ενεργοποίηση του δικτύου αρχαίων δρόμων στην περιοχή. (Καταλύεται ο αναλειμματικός τοίχος μήκους 230 μ. και αίρονται επιχωματώσεις 4.500 κ.μ. σε τμήμα της Απ. Παύλου.)

Απορρίπτουμε την άποψη (του Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.) περί της απλής μεταβολής του χαρακτήρα του άξονα, ώστε να καταστεί χώρος περιπάτου και αναψυχής, γιατί, απλούστατα, οποιοδήποτε έργο κι αν γίνει (π.χ. τραμ και καφενεία) για την «άνετη επίσκεψη και την ευχάριστη παραμονή», αλλοιώνει οπωσδήποτε τη

μορφή του περιβάλλοντος. «Δεν υπάρχουν «ειδικοί τρόποι κατασκευής νέων έργων», ούτε «κατασκευές που προσαρμόζονται στο χαρακτήρα του χώρου, του αρχαιολογικού χώρου» Αυτά είναι κούφια λόγια και απατηλά...» (Κ.Η. Μπίρης, ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ, 1966.) Διότι, όπως γράφει ο Κ.Η. Μπίρης, «...όταν πια το άβατον (το ιερόν) της πόλεως αυτής θα έχει παραβιασθεί, όταν θα είναι τετελεσμένο γεγονός η μετατροπή του σε χώρο «ευχάριστης παραμονής» σε κοινότατο δημόσιο χώρο, όταν πια θα είναι άσκοπη και θα σιγήσει μοιραία κάθε, αντίδραση, ένα ένα θα ξεφυτρώνουν τα κέντρα αναψυχής και κτίρια και εγκαταστάσεις κάθε λογής, για τα οποία πολύ θα είναι ελκυστικό το περιβάλλον...»

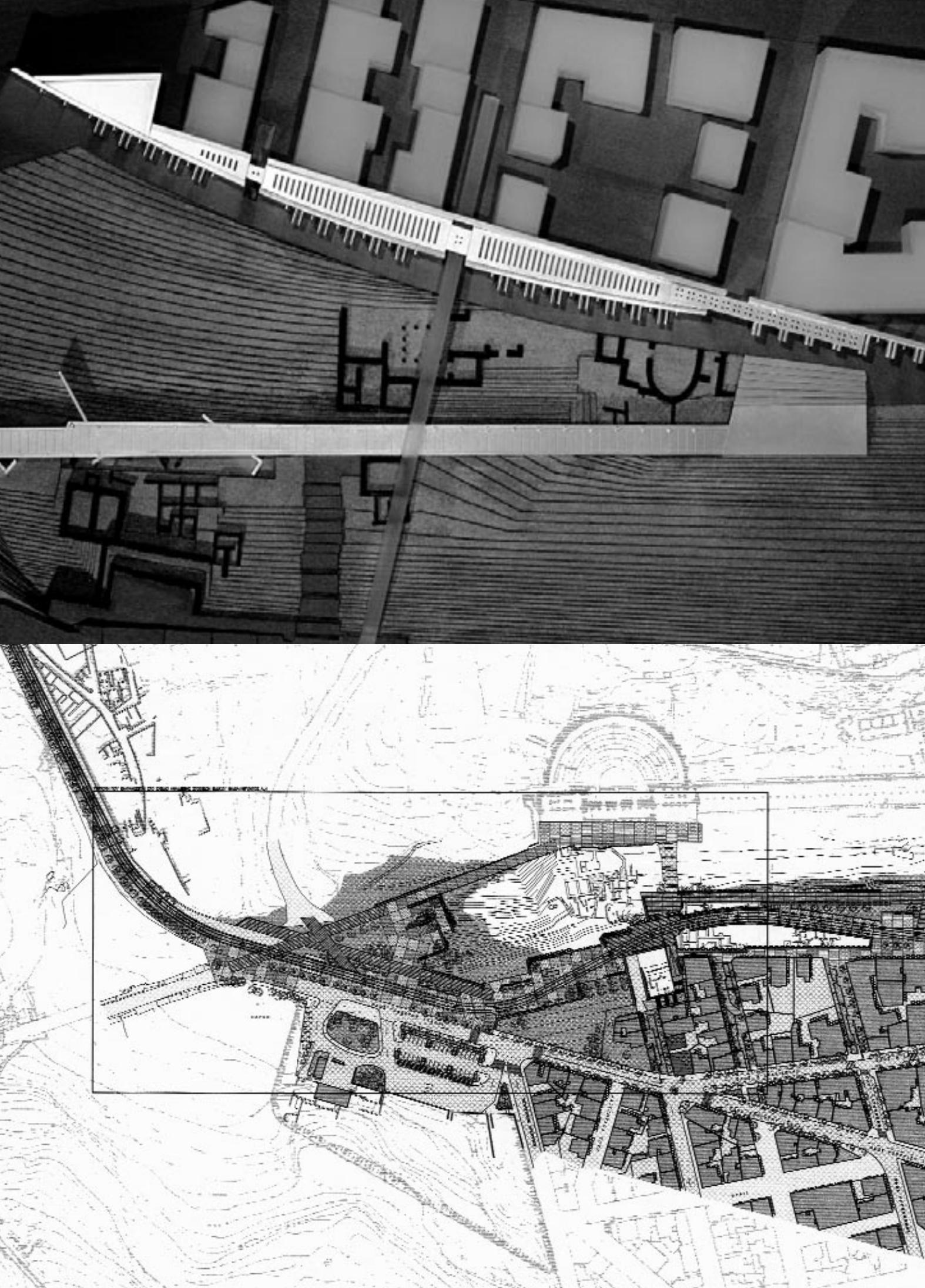
Απορρίπτουμε την άποψη (του Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.) για τη διαμπερή τροχιά των μέσων μαζικής μεταφοράς διά μέσου των αρχαιολογικών χώρων Νότιας Κλιτύος Ακρόπολης, Νέου Μουσείου Ακρόπολης, Πνύκας, Αρείου Πάγου, Αρχαίας Αγοράς, και προτίνουμε τη διέλευσή τους κατά μήκος των οδών Αμαλίας, Διον. Αρεοπαγίτου (τμήμα), Μακρυγιάννη (τμήμα) στην οποία συνδυάζεται με το σταθμό του μετρό, και Γκάλλη, με τέρμα (και αφετηρία ταυτόχρονα) τη θέση στην οποία σήμερα βρίσκεται ο χώρος στάθμευσης του κέντρου «Διόνυσος». Αυτή η τροχιά:

α. εξυπηρετεί την περιοχή Ν.Α του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης (περιοχή Μακρυγιάννη),
β. συνδυάζεται με το σταθμό του μετρό επί της Μακρυγιάννη,

γ. αφήνει τελείως ελεύθερο το κατάστρωμα της Διον. Αρεοπαγίτου, στο σημαντικότερο τμήμα της, που διέρχεται μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου της νότιας κλιτύος της Ακρόπολης και του υπό ανέγερση Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, και

δ. παρέχει τη δυνατότητα ανάδειξης του τμήματος του αρχαιολογικού χώρου που βρίσκεται στις ανατολικές παρυφές του λόφου της Πνύκας (Εννεάκρουνος κ.λπ.)

Ταυτόχρονα, η περιοχή Β.Δ του αρχαιολογικού χώρου της Ακρόπολης (Θησείο) εξυπηρετείται από την τροχιά του ελαφρού λεωφορείου ή τραμ, κατά μήκος της οδού Ηρακλειδών, που έχει τέρμα και αφετηρία περίπου στη συμβολή της οδού Ηρακλειδών με την Απ. Παύλου.

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Αρχιτέκτονες μελετητές:
Ομάδα Μελετών Τ. Γαβρίλης και Συνεργάτες ΕΕ
Χ. Κ. Μπουγαδέλλης και Συνεργάτες Αρχιτέκτονες ΕΕ-ΑΕΤΕΡ

Συνεργάτες αρχιτέκτονες:
Κ. Μήτσου, Χρ. Αθανασόπουλος

Ειδικοί επιστήμονες:
Ο. Δακούρα-Βογιατζόγλου αρχαιολόγος
Λ. Λογοθέτης πολιτικός μηχ.
Κ. Ηλιόπουλος συγκοινωνιολόγος
Κ. Αλεξόπουλος μηχανολόγος μηχ.
Α. Σκλαβενίτης αρχιτέκτων τοπίου

Τα πορίσματα των σχετικών μελετών ενσωματώθηκαν στη διαμόρφωση της πρότασης και συνοπτικά αφορούν στην πεζόδρομη των οδών Δ. Αρεοπαγίου-Απ. Παύλου, στη μονοδρόμη της περιφερειακής οδού του Φιλοπάππου, στην πεζόδρομη και μετατροπή πολλών δρόμων της περιοχής σε οδούς ήπιας κυκλοφορίας με αντίστοιχη μείωση του κυκλοφοριακού φόρτου και, βέβαια, στην πρόταση συγκεκριμένης χάραξης για την προβλεπόμενη διέλευση τραμ επί των οδών Δ. Αρεοπαγίου-Απ. Παύλου.

Ο άξονας αυτός, βασική «οδός» και, ταυτόχρονα, όριο του αρχαιολογικού χώρου, αποτελεί αντικείμενο ειδικού αρχιτεκτονικού χειρισμού, και η διαμόρφωσή του ακολουθεί τρεις κύριες κατεύθυνσεις:

– Προτείνεται η αντικατάσταση της γενικευμένης περίφραξης του αρχαιολογικού χώρου από τη δημιουργία αναστομού που θα αποτρέπουν την προσπέλαση σ' αυτόν ή θα την επιτρέπουν σε ελεγχόμενα σημεία.

– Στο σύνολο της διαδρομής αναπτύσσεται μια διαδοχή γραμμικών στοιχείων διαμόρφωσης που αφ' ενός μεν εξυπηρετούν την κυκλοφορία, αφ' ετέρου δε αποτελούν εξέδρες παρατήρησης του χώρου μ' έναν συγκεκριμένο κάθε φορά αρχιτεκτονικό χαρακτήρα, ανταποκρινόμενο στην ιδιαιτερότητα διακριτών, αυτοτελών ενοτήτων της διαδρομής.

– Η διαμόρφωση των τελικών επιφανειών περιλαμβάνει στρώση σκληρών υλικών (κυβόλιθοι από μάρμαρο, γρανίτη και σκυρόδεμα), σε συνδυασμό με χρήση

Μελέτη ανάπλασης-διαμόρφωσης δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Δ. Αρεοπαγίου-Απ. Παύλου)

δαπέδων από κατάλληλα επεξεργασμένη ξυλεία. Η εναλλαγή των διαφορετικών υλικών γίνεται με τρόπο συμβολικό και ενδεικτικό στάσης, κατεύθυνσης, διακοπής. Το περίγραμμα της διαμορφωμένης επιφάνειας μπορεί να μεταβάλλεται με βάση ένα ορισμένο κατασκευαστικό κάνναβο, στο όριο των εκάστοτε ανασκαφικών ζωνών.

Η μελέτη περιλαμβάνει επίσης ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο οργάνωσης της κυκλοφορίας και στάθμευσης στην περιοχή, προτάσεων πολεοδομικών ρυθμίσεων, προτάσεων ανάπλασης όψεων και αξιοποίησης του οικοδομικού πλούτου της περιοχής.

ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Συμπράντοντα γραφεία:
**ΠΕΤΡΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΠΕ**

Εκπρόσωπος
Αλ. Φωτιάδης

ΑΠΕΣ ΑΕ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ
Διευθύνων σύμβουλος
Δ. Καταρόπουλος

Αρχιτέκτονες:
Α. Φωτιάδης
Δ. Καταρόπουλος
Π. Λέφας
Σπ. Σαμαρτζόπουλος
Φ. Ριζομάρκου

Ειδικοί συνεργάτες αρχιτέκτονες:
Μ. Δανιήλ

Ειδικοί Σύμβουλοι:
Σ. Ιακωβίδης
αρχαιολόγος
Π. Κοτζιάς-Α. Σταματόπουλος
έργα υποδομής
I. Λελούδας και ο συνεργάτης
Γ. Φατσέας
ειδικοί σε θέματα φωτισμού
Μίρ. Βαζάκα-Σπηλιοπούλου
φυτοτεχνικά
Κων/νος Κουτσόπουλος
σύστημα GIS, καθηγ. ΕΜΠ
Θ. Παπαδημητρίου
γλύπτης, καθηγ. ΕΜΠ

Μελέτη ανάπλασης-διαμόρφωσης δικτύου πεζοδρόμων, κοινόχρηστων και ελεύθερων χώρων στην περιοχή Ακρόπολης (Δ. Αρεοπαγίτου-Απ. Παύλου)

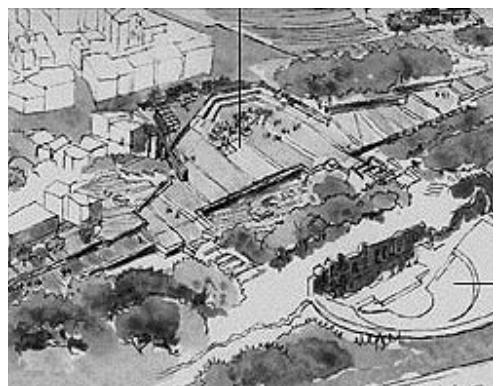
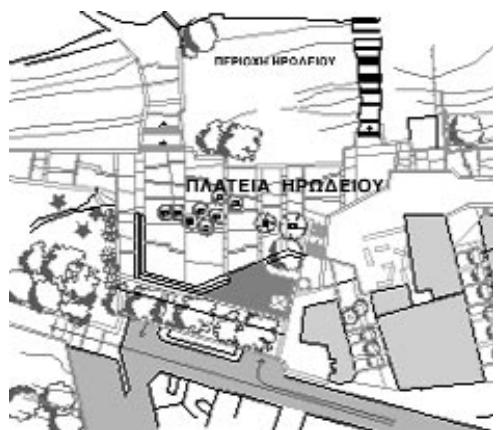
Ο σχεδιασμός της πρότασης αποβλέπει στην αποκατάσταση, όσο γίνεται, του φυσικού τοπίου με την απομόνωση του υφιστάμενου αστικού χώρου από τον πεζόδρομο, προσδίδοντας έτσι τη γαλήνη όλης της περιοχής των αρχαιοτήτων.

Πιο συγκεκριμένα:

- Επαναφέρεται στην αρχική της σπουδαιότητα η από δυσμάς πρόσβαση προς τις αρχαιότητες, όπως ήταν στην αρχαία Αθήνα. Η πρόσβαση αυτή χαράσσεται όσο πιο κοντά γίνεται στα ορία της Αγοράς και αποκαθιστά το αρχικό φυσικό τοπίο προ του λόφου του Αγοραίου Κολωνού (ναός Ηφαίστου).
- Διατηρείται και ανασχεδιάζεται η υφιστάμενη πλατεία προ της οδού Ηρακλειδών, προς απόλαυση της θέας του σημείου αυτού προς την Ακρόπολη.
- Πεζοδρομείται όλη η Αποστόλου Παύλου. Δημιουργείται και παρακαμπτήριος πεζόδρομος που διέρχεται κοντά στην Πύνα και καταλήγει στον πεζόδρομο του Δ. Λουμπαρδιάρη, με εξαιρετική θέα προς την Ακρόπολη.
- Αποκαθίσταται, στην αρχική μορφολογία του φυσικού τοπίου, το σημείο της εισόδου προς την Ακρόπολη (υφιστάμενο κυκλοφοριακό κόμβο).
- Δημιουργείται πλατεία προ του Ωδείου Ηρώδου του Αττικού, προς εξυπρέτηση σημαντικού αριθμού επισκεπτών (10.000-15.000 ατόμων) που κατευθύνονται προς την Ακρόπολη.
- Διαμορφώνεται σε πεζόδρομο η Διονυσίου Αρεοπαγίτου και προβάλλονται τα αρχαία στη γωνία των οδών Προπύλαιων και Διονυσίου Αρεοπαγίτου, που σήμερα είναι καλυμμένα από την άσφαλτο. Δημιουργείται πέτρινη στοά σε τμήμα του δρόμου με καθιστικά.
- Δημιουργείται μεγάλη πλατεία προ του Νέου Μουσείου Ακρόπολης.

Όσον αφορά στην κίνηση τροχοφόρων:
Αυτή απομακρύνεται τελείως από το χώρο. Προτείνεται το ειδικό λεωφορείο (ηλεκτροκίνητο) που διασχίζει την περιοχή της Διονυσίου Αρεοπαγίτου από το Μουσείο μέχρι και την οδό Γαριβαδή, κι από κει, μέσω της οδού Ρ. Γκάλλη, κατευθύνεται προς το Θησείο, σε ειδικό χώρο τροχιάς.
Σημαντικό στοιχείο της πρότασης είναι η δημιουργία χώρων στάθμευσης των λεωφορείων που σήμερα αποτελούν και οπτική ρύπανση για την περιοχή, με τη δημιουργία χώρου για την εξυπρέτηση 10 λεωφορείων (υπόγειος χώρος κάτω από την προτεινόμενη πλατεία).

δίπλα πάνω: Γενική άποψη προτεινόμενων διαμορφώσεων
δίπλα κάτω: Πρόταση νέας χάραξης οδού Απ. Παύλου
δεξιά κάτω: Πρόταση νέας πλατείας Ηρωδείου

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Πραγματοποιήθηκε στον Ξενώνα «ΣΤΑΜΟΥ ΣΤΟΥΡΝΑ» το Συντονιστικό των Συλλόγων Αρχιτεκτόνων. Στη συνεδρίαση συμμετείχαν οι συνάδελφοι:

Αττική: Α. Γαβαλάς, Πρόεδρος Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ
Ε. Κουφέλη, Ειδ. Γραμματέας
Α. Κατσαρέλη, μέλος
Γ. Πάνοι, μέλος
Γ. Ζερβός, μέλος
Γ. Σιαπκίδης, μέλος
N. Σιαπκίδης, μέλος
A. Χαλικιάς, μέλος

Σύλ. Αρχ/νων Θεσσαλονίκης: Α. Παππάς, Πρόεδρος ΣΑΘ
Θ. Γεωργιάδου, Πρόεδρος Αντιπροσωπίας

Σύλ. Αρχ/νων Καβάλας: I. Καλαϊτζής, Πρόεδρος Σ. Α. Καβάλας

Σύλ. Αρχ/νων Σερρών: B. Μαυρίδης Πρόεδρος Σ.Α.Ν.Σερρών

Σύλ. Αρχ/νων Λάρισας: Δ. Τάχος, Πρόεδρος Δ.Σ.
Α. Κατσαρός, μέλος Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ
Κ. Μαλέκα, μέλος Δ.Σ.

Σύλ. Αρχ/νων Εύβοιας: Λ. Χαλιώτης, μέλος Δ.Σ.
Δ. Τσαρούχας, μέλος Δ.Σ.
Γ. Κακάρας, μέλος Δ.Σ.

A. Βράκας, μέλος Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ
Δ. Νικολάου, μέλος Δ.Σ.

Σύλ. Αρχ/νων Μαγνησίας: A. Θεοχαρόπουλος, Πρόεδρος Δ.Σ.
Θ. Σδρούλιας, P. Ρήγας

Σύλ. Αρχ/νων Πατρών: M. Κουρμπανά, Αντιπρόεδρος Αντιπροσωπείας, Λ. Αντωνίου

Τμήμα Κορίνθου: K. Σπηλιόπουλος, Πρόεδρος Δ.Σ.

Ο Πρόεδρος του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ενημέρωσε: α) για την απόφαση του Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, μοναδικό θέμα στην επόμενη συνέλευση της Αντιπροσωπίας να είναι η Αυτοτέλεια του Κλάδου, κάτι για το οποίο θα πρέπει να προετοιμαστούν όλοι οι Σύλλογοι της περιφέρειας με θέσεις και προτάσεις, β) για την απόφαση διεξαγωγής του 10ου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου τον Μάιο 1999 στην Αθήνα, για τη χρηματοδότησή του από το ΤΕΕ και για τη μέχρι τώρα πορεία της διερευνητικής επιτροπής του Συνεδρίου, και γ)

για τις συναντήσεις του Δ.Σ. του Συλλόγου με τα κόμματα για το Θεσμικό πλαίσιο των Αρχιτεκτόνων και για τις μέχρι τώρα απαντήσεις των υπευθύνων των κομμάτων.

Θέματα Ημερήσιας Διάταξης που συζητήθηκαν:

1. Αυτοτέλεια κλάδου
2. 10o Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Συνέδριο
3. Πρόγραμμα αρχιτεκτονικών παρεμβάσεων-εκδηλώσεων που είναι σε εξέλιξη:
  - a. Έκθεση των μελετών της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων
  - b. Ημερίδα με θέμα τα Γυάλινα Κτίρια. Ενημέρωση και συμμετοχή των περιφερειακών Συλλόγων
  - γ. Διαγωνισμός Αρχιτεκτονικών Βραβείων Mies van der Rohe Δ. Συνδιοργάνωση από το ΥΠΕΧΩΔΕ και τον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ Πανελλήνιον Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού με θέμα «Οικολογική Κατοικία»
  - ε. Συμμετοχή στην «Έκθεση με θέμα «Αρχιτεκτονική στις χώρες της Μεσογείου» που διοργανώνεται στα πλαίσια της Γ.Σ. της Ένωσης Αρχιτεκτόνων των χωρών της Λεκάνης της Μεσογείου (UMAR) στη Σμύρνη.

Στα πλαίσια του προγραμματισμού στόχων και παρεμβάσεων για την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, το Συντονιστικό συμφώνησε στα παρακάτω ως ρεαλιστική και υλοποίηση δραστηριότητα στο άμεσο μέλλον:

1. Η οικοδόμηση στην ελληνική πραγματικότητα συνεχίζει την αναπαραγωγή ενός ασφυκτικού και περιοριστικού μοντέλου κατασκευής κτιρίων και πόλεων, που διαφοροποιείται δραματικά σε σχέση με την πρακτική χωρών όπου εκδηλώνονται νέες τάσεις και πρακτικές.

Η μονομέρεια στην κατασκευή των έργων και την παραγωγή τού δομημένου περιβάλλοντος, παρότι γίνονται σημαντικές επενδύσεις στον τομέα, συνθέτουν ένα τοπίο ομοιόμορφο, γκρίζο και απωθητικό.

Σ' αυτό το περιβάλλον και σ' έναν κοινωνικό περίγυρο που επιβάλλει τη φτηνή παραγωγή και την αναζήτηση της έκφρασης σχεδόν ολοκληρωτικά σε δευτερεύοντα στοιχεία.

Πρέπει να αντιταχθεί η αρχιτεκτονική και η προβολή της αρχιτεκτονικής δημιουργίας η οποία, μέσα απ' τη συλλογική έκφραση των αρχιτεκτόνων της χώρας, αναζητά νέους τρόπους δράσης και παρέμβασης.

Οι Σύλλογοι των Αρχιτεκτόνων πιστεύουν πως η αρχιτεκτονική δεν ερείδεται στην ωφελιμιστική σχέση του ανθρώπου με το δομημένο περιβάλλον και στις ανάγκες που δημιουργούνται, αλλά απαντά σε μια πιο βαθιά ανάγκη: να κατασκευάζει την ποιότητα του κατοικείν σε όλες τις εκφάνσεις.

Μέσω της Λευκής Βίβλου για την αρχιτεκτονική, οι αρχιτεκτόνες πιστεύουν πως η αναζήτηση ενός συνεκτικού δομημένου περιβάλλοντος και ο συντονισμός της μελετητικής και κατασκευαστικής διαδικασίας συνιστούν τη βασική εργασία την οποία οι θεσμοί και το κράτος πρέπει να ενθαρρύνουν με συγκεκριμένα μέτρα.

2. Η συλλογική προσπάθεια των αρχιτεκτόνων σήμερα συνίσταται στη διεύρυνση της ποιοτικής αρχιτεκτονικής και στη διάχυση των ιδεών της στην ελληνική κοινωνία.

3. Ταυτόχρονα, ο κλάδος των αρχιτεκτόνων, τόσο σε πανελλαδικό επίπεδο όσο και στην περιφέρεια (μέσω των αρχιτεκτονικών Συλλόγων) καθορίζει ορισμένες δράσεις που στοχεύουν στην προβολή του έργου των αρχιτεκτόνων της χώρας, στους φορείς, στην αυτοδιοίκηση, στους πολίτες.

3.1 Έκθεσης Αρχιτεκτονικής

Οι Έκθεσις αρχιτεκτονικής των αρχιτεκτονικών Συλλόγων συμβάλλουν αποφασιστικά στη βελτίωση της ποιότητας του παραγόμενου έργου και διευρύνουν τον ορίζοντα φορέων και χρηστών για τη διερεύνηση της ποιοτικής αρχιτεκτονικής.

Οι περιοδικές Έκθεσις των Συλλόγων Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Βόλου, Λάρισας, Κορίνθου, Καλαμάτας, αποτελούν σημαντικά γεγονότα.

Η Πανελλήνια Ένωση προγραμματίζει τη διοργάνωση Πανελλήνιας Έκθεσης αρχιτεκτονικού έργου.

Ταυτόχρονα, απευθυνόμενοι:

a. στο ΥΠΕΧΩΔΕ, προτείνουμε την ενεργοποίηση του θεσμού

της εφαρμοσμένης αρχιτεκτονικής. Η σύσταση ειδικής, μόνιμης επιτροπής στο ΥΠΕΧΩΔΕ, με τη συμμετοχή της Ένωσης στις διαδικασίες προετοιμασίας, κρίσης, προβολής και οργάνωσης των Εκθέσεων-εκδηλώσεων στη χώρα, συνιστούν άμεση προτεραιότητα.

β. στο ΥΠΠΟ, προτείνουμε την υλοποίηση της δεσμευτικής του για πραγματοποίηση της Εβδομάδας Αρχιτεκτονικής από 1η Ιουλίου (Παγκόσμια Ημέρα Αρχιτεκτονικής) με ταυτόχρονη θεσμοθέτηση βραβείων όπως εξαγγέλθηκε στις 11.5.1995.

3.2 Προβολή αρχιτεκτονικής δημιουργίας
Οι αρχιτεκτόνες της χώρας θεωρούν πως οι Έκθεσης αρχιτεκτονικής, η προβολή της αρχιτεκτονικής δημιουργίας, η προώθηση των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και η υλοποίηση έργων του δημοσίου φορέα μεσω του θεσμού αυτού, δημιουργούν προϋποθέσεις για βελτίωση της ποιότητας του παραγόμενου έργου και για αναβάθμιση της πολιτιστικής υποδομής στις πόλεις μας.

3.3 10o Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Συνέδριο
Για την επεξεργασία των θεμάτων του Συνεδρίου και την οργανωτική του προετοιμασία, θα συγκροτηθεί Οργανωτική Επιτροπή.

4. ΕΠΑΕ

Κατ' αρχάς, διαπιστώθηκε ότι ο κλάδος επιθυμεί τη συνέχιση της λειτουργίας των ΕΠΑΕ.

Υιοθετήθηκε η άποψη ότι γίνουν σ' αυτή τη φάση παρεμβάσεις βελτίωσης και αναβάθμισης του ισχύοντος θεσμού πλαισίου σύμφωνα με την εισήγηση του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης που κατατέθηκε, και ταυτόχρονα να γίνει προσπάθεια μείωσης του αριθμού των Επιτροπών. Για λόγους οικονομίας χώρου, δεν μπορούμε να δημοσιεύσουμε σ' αυτό το τεύχος την πλήρη εισήγηση που έγινε, και τις απόψεις που διατυπώθηκαν. Την υλοποίηση των παραπάνω ανέλαβε το Δ.Σ. ύστερα από εισήγηση της Επιτροπής Λειτουργίας των ΕΠΑΕ του Συλλόγου.

ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΟΥΣΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΤΕΕ ΚΑΙ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Με πρωτοβουλία του Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ πραγματοποιήθηκε στο Σύλλογο κοινή συνέδριαση, στην οποία συμμετείχαν:

Από τη Δ.Ε. του ΤΕΕ, οι συν. N. Μπανιάς και Γ. Τσουδερός, και από την Ε.Ε.Ε. Αρχιτεκτόνων, οι συν. B. Αγγελίδου, K. Δαγκλή, P. Κλουτσινιώτη κ

Η τροποποίηση του καταστατικού θα πρέπει να έχει ως στόχο τη βελτίωσή του προς την κατεύθυνση της πιο ολοκληρωμένης και συγκροτημένης λειτουργίας του κλάδου και της πιο ορθολογικής εκπροσώπησης της Περιφέρειας στην Αντιπροσωπία.

Προς τούτο, ενεργοποιείται η «Επιτροπή Καταστατικού», η οποία, εκτός των παραπάνω, θα πρέπει να εξετάσει και το θέμα της σύγκλησης Γεν. Συνέλευσης των Μελών Αττικής για τη σύσταση Τμήματος Αττικής.

Εξ άλλου, η ουσιαστική λειτουργία της ΠΕΑ. παραμένει βασικό πρόβλημα.

Η πανελλαδική λειτουργία του κλάδου και ο συντονισμός των περιφερειακών Συλλόγων και Τμημάτων θα πρέπει άμεσα να ολοκληρωθούν ως λειτουργίες.

Υπεύθυνος από το Δ.Σ. αναλαμβάνει ο Γεν. Γραμματέας Ν. Μπαλαμπάνης. Χρόνος κατάθεσης του χρονοδιαγράμματος ορίζεται το αργότερο η 30ή Νοεμβρίου 1998. Ο συντονισμός των αναγκαίων ενεργειών θα γίνει κατά ευρύτερες περιφέρειες και με υπεύθυνους: Βόρεια Ελλάδα, τη συν. Μ. Ακρίτιδος· Ανατ. Ελλάδα, τη συν. Γ. Μήτσου· Κεντρική Ελλάδα, τον συν. Α. Κατσαρό· Δυτ. Ελλάδα, τον συν. Κ. Μπαρδάκη· Πελοπόννησος, τη συν. Ε. Κουφέλη· και Νησιά, τον συν. Γ. Πάνου.

Γ. Επιστημονικές Εκδηλώσεις

Στα θέματα προτεραιότητας του Δ.Σ. περιλαμβάνεται η προβολή του Αρχιτεκτονικού Έργου και η προώθηση του αρχιτεκτονικού διαλόγου.

Στα πλαίσια των εκδηλώσεων αυτών, το Δ.Σ. έχει πάρει ήδη απόφαση για τη διοργάνωση ημερίδας με θέμα «κτίρια με προσόψεις υαλοπετάσματος».

Έχει ακόμη αποφασιστεί η διοργάνωση του 10ου Πανελλήνιου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου.

Το ζήτημα όμως των εκδηλώσεων είναι πολύπλευρο, και η μεγαλύτερη δυσκολία του συνίσταται στην εξασφάλιση οικονομικών πόρων.

Προκειμένου το Δ.Σ. να εργαστεί προς την κατεύθυνση της εξεύρεσης των πόρων που θα το βοηθήσουν στον συνολικό προγραμματισμό επιστημονικών εκδηλώσεων τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, συγκροτεί επιτροπή, η οποία, εκτός των όσων αναφέρθηκαν πιο πάνω, θα έχει τις εξής κατευθύνσεις: α) Συνεργασία με το Νομικό Σύμβουλο για την περίπτωση ενδεχόμενης σύστασης Θυγατρικού Φορέα που θα έχει την ευθύνη της διοργάνωσης των εκδηλώσεων, β) Διερεύνηση της δυνατότητας χρηματοδότησης μέσω του Δελτίου, και γ) Συνεργασία με τους συναδέλφους του Επιστημονικού Τμήματος του ΤΕΕ για τη δυνατότητα εξεύρεσης από κοινού λύσης στο ζήτημα της χρηματοδότησης.

Οι εισηγήσεις-απόψεις της Επιτροπής στο Δ.Σ. θα πρέπει να κατατεθούν έως την 30ή Νοεμβρίου 1998.

Υπεύθυνη από το Δ.Σ. αναλαμβάνει η συν. Β. Μπάτσου.

Δ. Επαγγελματικά Προβλήματα

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τα πιο πιεστικά και, ίσως, τα πιο οξυμένα ζητήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος.

Η προώθηση τους ή όχι, κατά μεγάλο μέρος θα κριθεί από την καταλληλότητα των χειρισμών που θα γίνουν από τα όργανα του Συλλόγου.

Η κατάταξη των θεμάτων που περιλαμβάνονται στην ενότητα αυτή, και οι σχετικές αποφάσεις του Δ.Σ. έχουν ως εξής:

Δ1. Αυτοτέλεια του κλάδου

Οι αποφάσεις που θα ληφθούν για το θέμα, είναι πολύ σημαντικές, και γ' αυτό, το ζήτημα θα αποτελέσει θέμα συζήτησης στη 2η Πανελλήνια Αντιπροσωπία. Προς τούτο, ενεργοποιείται η υφιστάμενη «Επιτροπή Αυτοτέλειας του Κλάδου».

Η Επιτροπή θα πρέπει να φέρει εισήγηση για το θέμα στο Δ.Σ. έως την 30ή Νοεμβρίου 1998, οπότε η εισήγηση θα συμπληρωθεί με τις απόψεις του Δ.Σ. και θα κατέβει για συζήτηση στην Αντιπροσωπία.

Υπεύθυνος της Επιτροπής αναλαμβάνει ο συν. Β. Γρηγοριάδης

Δ2. Αντιμετώπιση θεμάτων επαγγελμάτων-επαγγελματιών Δημιουργείται «Επιτροπή θεμάτων Ελευθέρων Επαγγελματιών»

για την εξέταση των σχετικών θεμάτων, η οποία θα καταθέσει εισήγηση στο Δ.Σ. έως την 30ή Νοεμβρίου 1998. Υπεύθυνος από το Δ.Σ. αναλαμβάνει ο συν. Σπ. Παπαδόπουλος. Με απόφαση της Αντιπροσωπίας στις 27.6.98, έγινε σύσταση «Επιτροπής Τρόπου Ανάθεσης Έργων του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα».

Η Επιτροπή αυτή, με απόφαση του Δ.Σ., διευρύνεται το αντικείμενό της και αναλαμβάνει και την εξέταση των λοιπών θεμάτων που αφορούν στους συναδέλφους των οποίων το εργασιακό τους αντικείμενο είναι ο Δημόσιος Τομέας. Υπεύθυνος από το Δ.Σ. ορίζεται ο συν. Α. Κατσαρός, και ο χρόνος κατάθεσης των απόψεων της επιτροπής για όλα τα θέματα ορίζεται το αργότερο η 31η Δεκεμβρίου 1998.

Δ3. Πολεοδομία - Χωροταξία

Η αναγκαιότητα της εξέτασης στο πεδίο αυτό θεμάτων γενικότερων (πλην των επαγγελματικών), όπως, π.χ., επιστημονικών κ.λπ., καθιστά απαραίτητη την επαναλειτουργία της «Επιτροπής Χωροταξίας», η οποία κατά διαστήματα θα πρέπει να συνεργάζεται με τη «Μόνιμη Επιτροπή Επαγγελματιών Πολεοδομίας & Χωροταξίας» για την από κοινού εξέταση συναφών θεμάτων.

Στις κατευθύνσεις της «Επιτροπής Χωροταξίας» είναι η επαφή της με τους Συλλόγους της περιφέρειας, έτσι ώστε να υπάρξει κοινή ενεργοποίηση και δράση επί των αποφάσεων που θα παίρνονται.

Για τη «Μόνιμη Επιτροπή Επαγγελματιών Πολεοδομίας & Χωροταξίας», υπεύθυνος από το Δ.Σ. ορίζεται ο συν. Δ. Μαραβέας.

Για την «Επιτροπή Χωροταξίας» υπεύθυνος από το Δ.Σ. ορίζεται ο Μηνάς Αγγελίδης.

Οι υπεύθυνοι, ανά δύο μήνες ενημερώνουν το Δ.Σ. για τη δραστηριότητα των Επιτροπών τους.

Δ4. ΕΠΑΕ

Το θέμα της επανεξέτασης του θεσμού αυτού, καθώς και ο τρόπος λειτουργίας του, θα πρέπει να αποτελέσουν τις κατευθύνσεις προς τις οποίες θα κινηθεί η «Επιτροπή ΕΠΑΕ» η οποία ανασυστήνεται, συνεργαζόμενη με τους περιφερειακούς Συλλόγους.

Η παραπάνω Επιτροπή έως την 30ή Νοεμβρίου 1998 θα πρέπει να καταθέσει την εισήγησή της για τα θέματα του αντικείμενου της.

Υπεύθυνος από το Δ.Σ. ορίζεται ο συνάδελφος Ν. Μπαλαμπάνης.

Για τις άλλες Επιτροπές που ήδη λειτουργούν, χωρίς όμως να έχει οριστεί και υπεύθυνος από το Δ.Σ., στο εξής οι υπεύθυνοι τους είναι:

Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων 2004: Ν. Σιαπκίδης

Επιτροπή ΤΣΜΕΔΕ: Ε. Καραβίτη

Επιτροπή Νέων: Γ. Πάνου

Προς
Τον Υπουργό Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.
Γενική Δ/νση Πολεοδομίας

θεί για την εξίσωση διπλωμάτων και πτυχιών ανώτατης και ανώτερης εκπαίδευσης στο εσωτερικό μιας χώρας-μέλους». Η απόφαση αυτή έρχεται να έκειναν και το νομικό μέρος των επιχειρημάτων μας και των θέσεών μας, έτσι όπως αυτά έχουν μέχρι σήμερα εκφραστεί, και σας δίνουν κάθε δικαίωμα να μη «συνυπογράψετε» το Π.Δ. που πρωθείται το ΥΠΕΠΘ. Η «θετική συμβολή σας στην επεξεργασία του κειμένου Π.Δ.» στην οποία αναφέρεστε, θα αποτελούσε στην ουσία την αποδοχή, εκ μέρους σας, της μικροπολιτικής αντίληψης που μεθοδικά ακολουθείται από ορισμένους κύκλους του Υπουργείου σας, αλλά και του ΥΠΕΠΘ. Η συστηματική προσπάθεια υποβάθμισης του έργου των ελλήνων διπλ. μηχανικών, γιατί περί αυτού πρόσκειται, έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις των τελευταίων καιρών, και είναι καρός να σταματήσει.

Επειδή πιστεύουμε ότι τελικά θα κινηθείτε με βάση τη λογική, το δημόσιο συμφέρον και την προοπτική ανάπτυξης αυτού του τόπου, σας καλούμε να αποφύγετε τις σκοπιμότητες και τα μικροπολιτικά συμφέροντα. Η όποια θέση του ΥΠΕΠΘ πάνω στο συγκεκριμένο θέμα εναρμόνισης και εφαρμογής του περιβότου Π.Δ. 318/94 δεν μπορεί να θεωρείται δεσμευτική –όπως δεν ήταν μέχρι σήμερα– για σας.

Ζητάμε να σταματήσετε κάθε ενέργεια εξίσωσης των διπλωμάτων των ανωτάτων σχολών της χώρας με τα πτυχία των ΤΕΙ. Η πρόταση του ΤΕΕ ως «αρμόδιας Δημόσιας Αρχής για την εφαρμογή της οδηγίας 89/48 στον τεχνικό τομέα» που σας έχει ήδη κοινοποιηθεί, θα ήταν μία από τις λύσεις του προβλήματος.

Προς
Το Υπουργείο Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε.
Δ/νση Πολεοδομικού Σχεδιασμού
Τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών
Αμαλιάδος 17
11523 Αθήνα

Θέμα: Ανέ

Για την Ημερίδα αυτή λάβαμε από την 1η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων μια περίληψη όλων των ανακοινώσεων και των συζητήσεων που έγιναν στο στρογγυλό τραπέζι, και επιφυλασσόμαστε να γίνει ειδικό αφιέρωμα του περιοδικού για τα κτίρια του προπολεμικού μοντερνισμού στην Αθήνα, στο οποίο θα περιλαμβάνονται και οι πλήρεις εισηγήσεις των ομιλητών της Ημερίδας.

ΓΕΝ. ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΡΕΣΙΕΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ (UMAR) ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ-ΤΟΥΡΚΙΑ, 27 ΚΑΙ 28.11.98 - ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Η Ένωση Αρχιτεκτόνων Μεσογείου (UMAR) πραγματοποίησε την 5η τακτική Γεν. Συνέλευσή της και αρχαιρεσίες για την ανάδειξη του νέου Εκτελεστικού Γραφείου στις 27 και 28.11.98, στη Σμύρνη, όπου παράλληλα διοργάνωσε και Έκθεση με θέμα «Αρχιτεκτονική στις Χώρες της Λεκάνης της Μεσογείου» από 27.11.98 μέχρι 11.12.98.

Τον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ εκπροσώπησαν οι συνάδελφοι: Β. Γκανιάτσας, Σ. Καβασακάλης και Σ. Τσιλένης. Έλαβε μέρος και ο συν. Β. Γρηγοριάδης, Γεν. Γραμματέας της UMAR. Μετά από απόφαση του Δ.Σ., η χώρα μας συμμετέσχε στην παραπάνω Έκθεση με 51 πίνακες διαστάσεων 70 X100 (15 έργα από την Έκθεση Αρχιτεκτονικού Έργου του Συλλόγου Ν. Αχαΐας, τα προταθέντα από τον Σύλλογο 3 έργα για το Ευρωπαϊκό Βραβείο Mies van der Rohe, και 2 ενότητες έργων από το ΥΠΕΧΩΔΕ – 18 πίνακες για το Δ/σμό Habitat και 15 πίνακες βραβεία του Δ/σμού Ευροπαν). Την οργάνωση της Έκθεσης ανάλαβαν οι συνάδελφοι Ν. Σιαπικίδης και Γ. Ζερβός. Για τα εκθέματα που παρουσιάστηκαν, θα τυπωθεί ειδικός κατάλογος.

ΚΡΙΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ

Στους παρακάτω αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, εκπρόσωποι του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στην Κριτική Επιτροπή ορίστηκαν οι συνάδελφοι:

- α. Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός Ιδεών Τύπων και Εφαρμοσμένης Οικολογικής Κατοικίας:
  - Α. Βασιλειάδης, Θεσσαλονίκη, τακτικό μέλος
  - Δ. Αθανίτης, Αθήνα, αναπληρωματικό μέλος
- β. Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός διαμόρφωσης Πλατείας Συντάγματος:
  - N. Μάρδα, Αθήνα, τακτικό μέλος
  - E. Σταύρακα, Θεσσαλονίκη, αναπληρωματικό μέλος
  - γ. Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός διαμόρφωσης Πλατείας Ομονοίας:
    - Γ. Χατζηγάγας, Θεσσαλονίκη, τακτικό μέλος
    - Σ. Λεφάκη, Θεσσαλονίκη, αναπληρωματικό μέλος
  - δ. Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός διαμόρφωσης Πλατείας Μοναστηράκιου:
    - A. Νικολακοπούλου, Καλαμάτα, τακτικό μέλος
    - G. Ζωίδης, Θεσσαλονίκη, αναπληρωματικό μέλος

Προς
Τον Δήμο Κερατσινίου
Δ/νση Τεχνικών Υπηρεσιών
Τμήμα Μελετών
Ελ. Βενιζέλου 200
18756 Κερατσίνη

Θέμα: Βραβεία Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού Ιδεών με τίτλο «Ανάπλαση ευρύτερου χώρου της ΔΕΗ ΑΗΣ Αγ. Γεωργίου στο Κερατσίνι»

Πληροφορηθήκαμε από συνάδελφους ότι έχει προκύψει θέμα

στην καταβολή των χρηματικών βραβείων του παραπάνω διαγωνισμού. Σας γνωρίζουμε ότι, με βάση τη νομοθεσία (Ν. 2238/ΦΕΚ 15/16.9.1994 & Ν. 4242/31.8.1962, σχετικά αποσπάσματα των οποίων σας αποστέλλουμε συνημένα), τα χρηματικά βραβεία αρχιτεκτονικών διαγωνισμών απαλλάσσονται από το φόρο εισοδήματος, και παρακαλούμε να καταβάλετε άμεσα στους δικαιούχους συναδέλφους τα οφειλόμενα ποσά.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Προς
Τον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.
Αμαλιάδος 17
11523 Αθήνα

Πληροφορηθήκαμε –δυστυχώς εξαδίκως και από «διαρροές»– ότι έχει ολοκληρωθεί εν κλειστώ η διαδικασία για την αναθεώρηση του Ν. 716/77 και έχει ήδη διαμορφωθεί το σχετικό Σχέδιο Νόμου, χωρίς τη συμμετοχή, χωρίς καμία πληροφόρηση των φορέων των μελετητών. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, θεωρούμε τη διαδικασία αυτή πρωτοφανή και απαράδεκτη. Είναι αδιανόητο, τόσο σοβαρά ζητήματα που αφορούν στην εκπόνηση των τεχνικών μελετών και αντανακλούν άμεσα την ποιότητα του παραγόμενου επιστημονικού έργου στη χώρα μας, να ρυθμίζονται χωρίς τις απόψεις και τη συμμετοχή των αντίστοιχων επιστημονικών φορέων.

Ζητάμε άμεσα:

- α. Να μας αποσταλεί το Σχέδιο Νόμου ή οποιοδήποτε άλλο σχετικό υλικό.
- β. Να σταματήσει κάθε διαδικασία προώθησης του θέματος ερήμην των φορέων και να συνεχιστεί αφού οι φορείς, συμμετέχοντας, διατυπώσουν τις θέσεις και τις απόψεις τους.

Κοινοποίηση:

- 1. Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας
- 2. Συλλόγους Μηχανικών
- 3. Σύλλογο Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ)
- 4. Σύνδεσμο Ελληνικών Γραφείων Μελετών

ΗΜΕΡΙΔΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΓΥΑΛΙΝΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων οργανώνει, το 20 δεκαπενθήμερο του Ιανουαρίου 1999, Ημερίδα με θέμα:

«Αρχιτεκτονική των γυαλίνων κτιρίων»

Θα διερευνηθεί από διεπιστημονική πλευρά η εμπειρία από την κατασκευή τους στην Ελλάδα και ο προβληματισμός που προκύπτει απ' αυτήν, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Παρακαλούνται, από την Οργανωτική Επιτροπή, όσοι επιθυμούν να πάρουν μέρος με εισήγηση τους, να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους προσδιορίζοντας παράλληλα και την πλευρά του θέματος που θέλουν να προσεγγίσουν, το αργότερο μέχρι 15 Δεκεμβρίου 1998.

Η Οργανωτική Επιτροπή: Σ. Γούλα, Κ. Μπαρδάκης, Α. Δημητριάδης, Ν. Σιαπικίδης, Ι. Ζερβός.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ MIES VAN DER ROHE PAVILLION

Μετά τη λήξη των εργασιών της επιτροπής αξιολόγησης για το Ευρωπαϊκό Βραβείο του Ιδρύματος Mies van der Rohe, πληροφορούμε τους συναδέλφους ότι:

Από την επιτροπή αξιολόγησης προτάθηκαν στην ευρωπαϊκή

κριτική επιτροπή που θα αξιολογήσει όλες τις προτάσεις και υποψηφιότητες σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προκειμένου να απονείμει το βραβείο, τα παρακάτω έργα χωρίς ιεράρχηση:

1. Επιπόπιο Μουσείο Νάξου, Μελετητής: Αγνή Κουβελά
2. Κτίρια Γραφείων στο Μαρούσι, Μελετητής: Ανδρέας Κούρκουλας Μαρία Κοκκίνου
3. Κέντρο Τέχνης «Εικαστικό Κύκλου» στη Χαρ. Τρικούπη, Μελετητής: Μιχάλης Σουβατζίδης

Η ευρωπαϊκή κριτική επιτροπή θα έλθει σε συνεννόηση με τους συναδέλφους για την προετοιμασία του υλικού της τεκμηρίωσης του έργου τους στα πλαίσια της ευρωπαϊκής αξιολόγησης.

10^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Στη Γενική Συνέλευση της Αντιπροσωπίας του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων της 27.6.1998, αποφασίστηκε η διοργάνωση του 10ου Πανελλήνιου Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου με γενικό θέμα-πλαίσιο: «Η αρχιτεκτονική στην Ελλάδα το 2000» και συγκροτήθηκε προπαρασκευαστική Επιτροπή η οποία κατέληξε στις εξής προτάσεις:

α. Ο χρόνος:
Στόχος να είναι ο Μάιος του 1999.
β. Ο τόπος:
Το συνέδριο να διεξαχθεί στην Αθήνα. Έγιναν προτάσεις για τη Θεσσαλονίκη, την Πάτρα, τους Δελφούς, το Ναύπλιο και τα Χανιά.

Οι προσυνεδριακές ημερίδες να είναι τέσσερις (4), στην Πάτρα, στη Θεσσαλονίκη, στα Χανιά, στην Λάρισα και Βόλο. Ενδεχόμενες προτάσεις διοργάνωσης ημερίδων από άλλες πόλεις να εξεταστούν από το Δ.Σ.

γ. Τα οικονομικά:
Πηγές χρηματοδότησης να είναι το ΥΠΕΧΩΔΕ και το ΤΕΕ. Άλλου είδους χρημάτισης να γίνουν δεκτές σε ύστατη ανάγκη.

δ. Το θέμα:
Προτάθηκε να είναι «Παρεμβάσεις στο Δομημένο Περιβάλλον - Θεωρία και Εφαρμογή». Τον οριστικό τίτλο του θέματος να διατυπώσει η Οργανωτική Επιτροπή που θα προκύψει με απόφαση του Δ.Σ.

ε. Η οργανωτική επιτροπή:
Η σύνθεσή της να έχει πανελλαδικό χαρακτήρα, και τα μέλη της να προέρχονται από διάφορους χώρους δουλειές και να έχουν οργανωτική και επιστημονική εμπειρία.
Τον αριθμό και τα πρόσωπα να τα προσδιορίσει το Δ.Σ.

Μετά τα παραπάνω, στο Δ.Σ. έγιναν προτάσεις για τη συγκρότηση της Οργανωτικής Επιτροπής, και κλήθηκαν, με ανακοίνωση στο Ε.Δ. του